

Eettisyys puheena

Diskurssianalyysi lastensuojelun edunvalvojien eettisistä selonteista

Outi Tornberg, 0307790
Pro gradu -tutkielma
2016
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Eettisyys puheena. Diskurssianalyysi lastensuojelun edunvalvojen eettisistä selonteista.

Tekijä: Outi Tornberg

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ X Sivulaudaturtyö __ Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: 76s., 2 liitettä

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Tutkielmani käsittelee lastensuojelun edunvalvojen eettisten selontekojen rakentumista. Tarkastelen lastensuojelun edunvalvojen eettisen puheen muodostumista kiinnittäen huomiota erityisesti puheessa käytettyihin retorisiin keinoihin. Lähestymistapani paikantuu sosiaalisen konstruktionismin kontekstuaaliseen suuntaukseen ja retoriseen diskurssianalyysiin. Retorisen analyysin ohella tarkastelen, millaisia eettisen puheen elementtejä selonteot sisältävät ja miten eettinen argumentaatio painottuu.

Tutkimukseni aineistona on viiden lastensuojelun edunvalvojan haastattelut. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina ja olivat kestoaltaan noin puolesta tunnista tuntiin. Haastattelut tehtiin marraskuun 2015 ja tammikuun 2016 välisenä aikana. Kaikilla haastatteluissa mukana olleilla lastensuojelun edunvalvojilla on sosiaalialan työkokemusta ja suurimmalla osalla on sosiaalityöntekijän tausta. Tutkielmani on yhteydessä Lasten Kaste -kehittämishankkeeseen.

Aineiston analyysissä valitsin tarkastelun kohteeksi väitteen esittäjään liittyvän retoriikan, faktuaalistamisstrategiat sekä toimijoiden asemoitumisen. Näiden ohella tarkastelin myös muita eettisen argumentaation painotuksia. Edunvalvojen eettisessä puheessa korostui minäpuhe ja oman kokemuksen kautta puhuminen. Tarkasteluni perusteella edunvalvojat käyttivät eettisessä puheessaan kolmea eri faktuaalistamisstrategiaa: itse todettuun vetoavaa strategiaa, sosiaalisiin normeihin vetoavaa strategiaa sekä kvantifioivaa strategiaa. Edunvalvojen selonteot asemoivat edunvalvojat ja sosiaalityöntekijät eri tavoin. Edunvalvojat asemoituvat lapsen läheisinä kun taas sosiaalityöntekijät asemoituvat etäisempinä suhteessa lapseen. Edunvalvojen eettinen puhe painottuu oikeuksien korostamisen sijaan tilanteittaisesti korostaen esimerkiksi lapsen luotavan suhteen merkitystä. Edunvalvojat viittaavat eettisessä puheessaan suorasti eettisiin periaatteisiin ja käsittelevät eettisiä kysymyksiä myös epäsuorasti käyttämättä eettistä terminologiaa.

Avainsanat: lastensuojelun edunvalvonta, eettisyys, retoriikka, etnometodologia, diskurssianalyysi

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkielman taustalla.....	5
2.1 Eettiset kysymykset sosiaalityössä.....	5
2.2 Kieli sosiaalisen todellisuuden rakentajana	9
3 Tutkielman konteksti.....	13
3.1 Lastensuojelun edunvalvonta	13
3.2 Eettiset periaatteet edunvalvonnan taustalla.....	16
4 Tutkielman metodologiset lähtökohdat ja toteutus	20
4.1 Tutkielman metodologiset lähtökohdat.....	20
4.2 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset	22
4.3 Tutkijan paikka ja tutkimuksen eettisyys	23
4.4 Aineiston kerääminen	31
4.5 Aineiston analyysi.....	34
5 Retoriset keinot edunvalvojien puheessa	43
5.1 Väitteen esittäjään liittyvät retoriset keinot	43
5.2 Eettisen puheen faktuaalistamisstrategiat	50
5.2.1 Itse todettuun vetoava strategia.....	50
5.2.2 Sosiaalisiin normeihin tukeutuva strategia	54
5.2.3 Kvantifioiva strategia.....	56
5.3 Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän asemoituminen	62
6 Johtopäätökset ja pohdinta.....	72
Lähteet	77
Liitteet	81

1 Johdanto

Sosiaalityö sitoutuu arvoihin perustuvaan etiikkaan ja eettisyys on ammatillisen sosiaalityön ytimessä osana jokapäiväistä työtä. Pro gradu -tutkielmani kohdistuu sosiaalityön eettisiin kysymyksiin lastensuojelun edunvalvonnan kontekstissa. Eettiset kysymykset eritellään sosiaalityössä usein yleisiin moraalifilosofisiin pohdintoihin (kysymyksiin siitä, mikä on oikein tai väärin) tai yksittäisen ihmisen kohtaamiksi moraalikysymyksiksi. Tarkastelen tutkielmassani eettisiä kysymyksiä yksilön kokemusten kautta, yksittäisen ihmisen kohtaamina moraalikysymyksinä. Kiinnostukseni eettisiin kysymyksiin heräsi erään edunvalvojan todetessa, että lapsen etu ei toteudu lastensuojelussa siten kuin lapset olisivat ansainneet.

Tarkastelen tutkielmassani lastensuojelun edunvalvojen pohtimia eettisiä kysymyksiä. Eettinen pohdinta kuuluu olennaisena osana sosiaalialan työhön. Se on herkkyyttä tunnistaa omia arvojaan ja arvioida omaa toimintaansa. Eettinen pohdinta on esimerkiksi toiminnan motiivien ja päämäärien eettistä arviointia. Tutkielmani tavoitteena ei ole tarkastella edunvalvojen pohtimia eettisiä kysymyksiä *sinänsä* eli sisällöllisesti, vaan kysyn, millaista on edunvalvojen eettinen puhe. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, millaisia ovat edunvalvojen eettisissä selonteoissa ilmenevät retoriset keinot. Määrittelen retoriset keinot puhetavoiksi, joita ihmiset käyttävät keskinäisessä vuorovaikutuksessaan pyrkiessään vaikuttamaan toisiin ihmisiin. Retoristen keinojen tarkoituksena on saada kuulija vakuuttuneeksi puhujan näkemyksestä. Retorisen tarkastelun ohella tarkastelen myös muita eettisen puheen elementtejä ja painotuksia. Hyödynnän analyysissäni diskurssianalyttistä lähestymistapaa tarkastellen, miten edunvalvojat tekevät asioita ymmärrettäväksi omalla kielenkäytöllään. Diskurssianalyysin monista vaihtoehdoista valitsin analyysitavakseni retorisen analyysin.

Tutkielmani linkittyy sosiaalityön eettistä diskurssia jäsentävään keskusteluun (mm. Banks & Williams 2005; Meyer 2007; Hodgson 2007). Banksin ja Williamsin (2005) tutkimus käsittelee sosiaalityöntekijöiden kohtaamia eettisiä jännitteitä ja se sijoittuu asiakassuhteen tasolle. Tutkimuksessa eettisiä kysymyksiä lähestytään

sosiaalityöntekijöiden selontekojen kautta. Lähestymistapa on diskursiivinen: siinä kiinnitetään huomiota kielenkäytön ja sosiaalisen ympäristön väliseen yhteyteen. Banksin ja Williamsin (mt.) mukaan ammattilaisen selonteossa näkyy esimerkiksi hallitsevat ammatilliset ja moraaliset oletukset. Meyer (2007) keskittyy artikkelissaan lapsuuden moraaliseen retoriikkaan. Hän toteaa, että lapsuudesta on tullut nykyajan moraalisen retoriikan tärkeä väline: joskus jo pelkkä viittaus lapsiin riittää arvottamaan toiminnan hyväksi. Hodgsonin (2007) artikkeli keskittyy niin ikään retoriikkaan. Siinä puhutaan erityisesti *lastenhuoltokielestä*. Esimerkiksi lapsen etu ja lapsen näkökulma voidaan ymmärtää osana lastenhuoltokieltä (Hodgson 2007, 216). Sosiaalityössä eettisen retoriikan tutkimus on nähdäkseni vähäistä, joten näen tarkastelulle paikkansa. Eettiset kysymykset on nostettu sosiaalityön tutkimuksen kohteeksi erityisesti viime vuosina (mm. Pehkonen & Väänänen-Fomin (toim.) 2011). Näen eettisten kysymysten tarkastelun ajankohtaisena, sillä arvoihin perustuva etiikka on olennainen tekijä sosiaalityön käytäntöjen taustalla tiedon ja teorian ohella (mm. Niemelä 2011).

Tutkielmani taustakäsityksenä on ajatus sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta kielellisessä vuorovaikutuksessa eli ns. sosiaalinen konstruktioismi. Lähtökohtanani on, ettei sosiaalista todellisuutta ole mielekästä tarkastella sellaisenaan, vaan sitä rakennetaan tulkintojen kautta. Tästä lähtökohdasta mielenkiintoni kohdistuu eettisiä kysymyksiä koskevaan pohdintaan. Tavoitteeni on tarkastella lastensuojelutyötä tekevien edunvalvojien eettistä retoriikkaa edunvalvojien selontekojen kautta. Sarah Banks ja Robin Williams (2005) toteavat sosiaalityöntekijöiden eettisten selontekojen sisältävän poliittisia, eettisiä, teknisiä ja käytännöllisiä kytköksiä: selonteot ovat valikoivia, tilanteittaisia ja kompleksisia. Tämän vuoksi niitä ei ole syytä tarkastella tosiasioina.

Edunvalvonta on lastensuojelun itsenäinen ja yhteistyökumppani, joka katsoo lastensuojelua ulkopuolelta ja voi suhtautua lastensuojeluun myös kriittisesti (Marjomaa & Laakso 2010, 7). Edunvalvojan rooli on hieman toisenlainen kuin sosiaalityöntekijän. Edunvalvoja valvoo lapsen etua ja *käyttää* lapsen puhevaltaa tämän rinnalla ja puolesta viranomaisten johtamassa prosessissa. (Marjomaa & Laakso 2010.) Sosiaalityöntekijä ei voi käyttää lapsen puhevaltaa, vaan lapsen asioista

vastaavan sosiaalityöntekijän on virkansa puolesta *avustettava* lasta tai nuorta puhevallan käytössä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Tämä on merkittävä ero edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän välillä.

Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän tehtävät eroavat myös siten, että edunvalvojalla ei ole päätösvaltaa, vaan hän huolehtii hänelle kuuluvasta tehtävästä lapsen edustajana. Koska edunvalvojat eivät tee päätöksiä, näen heidän eettisen pohdintansa erilaisena kuin sosiaalityöntekijöiden. Heidän ei tarvitse tehdä eettisesti haastavia päätöksiä. Edunvalvojalla ei ole mukana kontrollin elementtiä, vaan hän tuo esille lapsen mielipiteen oman mielipiteensä ohella. Sen sijaan sosiaalityöntekijän tehtävänä on tehdä vaikeita päätöksiä ja käyttää eettistä harkintaa. Eettinen harkinta kytkeytyy eettisesti ongelmallisiin ja ristiriitaisiin tilanteisiin. Sosiaalityöntekijän on esimerkiksi valittava joskus kahdesta huonosta vaihtoehdosta vähemmän huonompi (Banks & Williams 2005, 1006).

Lapsen edunvalvonnan kehittämisen taustalla kuultaa ns. lapsikeskeinen orientaatio, jossa lasten tarpeet, oikeudet ja näkökulma ovat keskeisiä (Pösö ym. 2014, 476). Lapsikeskeinen orientaatio näkyy lastensuojelussa kansallisesti ja kansainvälisesti. Esimerkiksi Iso-Britannian hallinnon vuonna 2013 julkaisema *Working Together to Safeguard Children* -opas painottaa lapsikeskeistä lähestymistapaa (mt., 8). Lapsen asema itsenäisenä toimijana on tunnustettu ympäri maailmaa maissa, joissa YK:n lasten oikeuksien yleissopimus on vahvistettu. Esimerkiksi Iso-Britanniassa on sopimuksen vahvistamisen myötä asetettu lasten komissaari (lapsiasianvaltuutettu) ja lasten ministeri ajamaan lasten ja nuorten asioita. Lasten asioita pidetään maassa tärkeinä: lapsille on annettava ääni, jota kuullaan. (Powell 2007, 6). Powell (mt.) mainitsee, kuinka lasten oikeudet ja lasten täysivaltainen jäsenyys yhteiskunnassa ovat *varteenotettava* asia (reckoned). Käsitän tämän niin, että lapsen oikeudet on otettava tosissaan.

Pro gradu-tutkielmani on osa Lasten Kaste -hanketta. Lasten Kaste on valtakunnallinen lastensuojelun prosessien eri vaiheisiin keskittyvä kehittämishanke, jonka tavoitteena Lapissa on lisätä lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia. Tähän pyritään kehittämällä osallisuutta asiakasprosesseissa ja vahvistamalla työntekijöiden osaamista lasten ja

perheiden parissa tehtävässä työssä sekä monitoimijaisessa verkostotyössä. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää alueellinen lastensuojelun prosessimalli. Lapin osalta hankkeessa on mukana 17 kuntaa ja Kuusamon kaupunki sekä Kolpene. Hankkeessa tehdään myös yhteistyötä järjestöjen ja alueen oppilaitosten kanssa.

Haastattelin tutkielmaani viittä Pohjois-Suomen alueella työskentelevää edunvalvojaa. Haastattelumetodina käytin temaattista yksilöhaastattelua. Haastattelun teema oli väljä keskittyen yleisesti edunvalvonnan eettisiin kysymyksiin. Sain laajan ja monipuolisen aineiston, joka antoi mahdollisuudet monenlaiseen tarkasteluun. Aineistoon tutustuttuani tarkensin analyysitavakseni retoristen keinojen tarkastelun. Retorisen analyysin ohella tarkastelen eettisen puheen elementtejä ja painottumista.

Tutkielmani aluksi hahmotan tutkielmani taustana eettisiä kysymyksiä sosiaalityössä sekä kielenkäyttöä sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Shardlow (2002, 31) jäsentää eettisiä lähestymistapoja sosiaalityön kysymyksiin kolmiportaisesti. Etiikka voi kytkeytyä esimerkiksi sosiaalityön ammattieettisiin kysymyksiin, sosiaalityön luonteeseen ammatillisena toimintana tai sosiaalityön rakennelmaan sosiaalisena toimintana. Tutkielmassani hahmotan sosiaalityön rakennelmaa sosiaalisena toimintana, joten tuon esille tutkiemani taustana sosiaalisen todellisuuden rakentumista kielen käytössä. Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä on ns. sosiaalinen konstruktionismi.

Taustoituksen jälkeen esittelen lastensuojelun edunvalvontaa tutkielmani kontekstina sekä edunvalvonnan taustalla vaikuttavia eettisiä periaatteita. Näen lastensuojelun edunvalvonnan sosiaalisena käytäntönä, joka osaltaan määrittää edunvalvojen eettistä puhetta. Luvussa neljä tuon esille tutkielmani metodologiset valinnat, tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä tarkastelen tutkijan paikkaa ja tutkimusprosessiin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Esittelen myös aineiston keruuseen ja analyysivalintoihin liittyvät valintani. Tämän jälkeen siirryn aineiston analyysiin. Olen jäsentänyt analyysini kolmen pääotsikon alle, jotka ovat väitteen esittäjään liittyvät retoriset keinot, faktuaalistamisstrategiat sekä edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän asemoituminen. Suhteutan analyysissäni aineistoani Banksin (2004), Banksin ja Williamsin (2005), Meyerin (2007) sekä Hodgsonin (2007) sosiaalityön eettistä retoriikkaa käsitteleviin tutkimuksiin.

2 Tutkielman taustalla

2.1 Eettiset kysymykset sosiaalityössä

Sosiaalityön sanotaan saaneen alkunsa etiikkaan ja ihmisoikeuksiin liittyvien kysymysten pohtimisesta (Talentia 2013, 5), joten eettiset kysymykset ovat olennaisia sosiaalityön käytännössä ja tutkimuksessa. Keskeiset eettiset kysymykset ovat normatiivisia: mitä minun tai meidän pitäisi tehdä, kuinka meidän tulisi käyttäytyä toisia kohtaan. Mitkä toimet ovat hyviä ja mitkä huonoja? Eettisiin kysymyksiin etsii vastauksia muun muassa perinteiset moraaliteoriat, jotka ovat yksi lähestymistapa sosiaalityön eettisiin kysymyksiin.

Perinteiset moraaliteoriat kuten velvollisuusetiikka, seurausetiikka ja hyve-etiikka käsittelevät tapoja, joilla ihmisten tulisi kohdella toinen toisiaan. Velvollisuusetiikan mukaan moraalinormien noudattaminen on oikein. Velvollisuusetiikassa korostuu universaalius: moraalinormien pitäisi olla sovellettavissa kaikkiin tilanteisiin. Seurausetiikassa teon moraalinen arvo määräytyy seurausten perusteella. (mm. Urponen 2003.) Hyve-etiikassa tarkastellaan asioita laajemmin keskittyen esimerkiksi kysymyksiin hyvästä elämästä. Mitä on hyvä elämä? Tämän kaltaiset moraalifilosofiset kysymykset ovat olennaisia sosiaalityössä, sillä sosiaalityön päämääränä on ihmisen hyvinvointi. Moraalifilosofiasta ja hyvän elämän pohdinnoista ovat muotoutuneet sosiaalityön eettiset periaatteet kuten tasa-arvo, kunnioittaminen, vapaus, itsemäärääminen, yhteisöllisyys ja velvollisuus (Laitinen & Väyrynen 2011, 164).

Shardlow (2002, 31) jäsentää erilaisia lähestymistapoja sosiaalityön arvoihin ja etiikkaan kolmiportaisesti (restricted definition, mid-range definition, extended definition). Rajoitetun määritelmän (restricted definition) mukaan etiikka kytkeytyy sosiaalityön ammattieettisiin kysymyksiin, esimerkiksi kysymykseen siitä, miten toimitaan asiakkaiden kanssa. Laajemmassa määritelmässä (mid-range definition) eettiset kysymykset koskettavat esimerkiksi sosiaalityön luonnetta ammatillisena toimintana, sosiaalityön tehtävää yhteiskunnassa, sosiaalityön ja lain rajapintoja sekä sosiaalityön organisaatioiden ominaisuuksia ja niiden vaikutuksia yksittäiseen sosiaalityöntekijään. Laajimmillaan (extended definition) etiikka pohtii sosiaalityön

tiedon luonnetta ja muotoa, sosiaalityön rakennelmaa sosiaalisena toimintana sekä esimerkiksi sosiaalityön ja uskonnon välistä suhdetta. Shardlowin jäsenyyksen pohjalta tutkielmani linkittyy lähimmäksi kysymykseen siitä, miten sosiaalityö rakentuu sosiaalisena toimintana.

Etiikan alat voidaan jakaa karkeasti kahteen (mm. Seppänen 2008). Ensimmäinen on kantilaisen kaltainen normatiivinen etiikka, joka etsii yleispäteviä käyttäytymissääntöjä. Normatiivinen etiikka asettelee normeja ja sääntöjä ja etsii oikeaa. Normatiivinen etiikka yrittää perustella moraalivalintoja. Toinen etiikan ala on kuvaileva, deskriptiivinen etiikka. Deskriptiivisessä etiikassa kuvaillaan, millaisia ovat ihmisten omat moraalikäsitteet. Deskriptiivinen etiikka ei pyri ottamaan kantaa siihen, mikä on oikein ja mikä väärin. Sarah Banks (2004, 71) toteaa Häyryyn ja Häyryyn viitaten, että tulevaisuudessa nähdään vähemmän eettisten teorioiden kehittämistä eli normatiivista etiikkaa. Sen sijaan tulevaisuudessa nähdään enemmän deskriptiivistä etiikkaa: miten ammatinharjoittajat uskovat ja tekevät, miten eettiset asiat ilmenevät käytännössä (mt.). Koen, että deskriptiivisessä etiikassa on kyse tilanteittain rakentuvasta etiikasta ja arkisesta arvottamisesta. Näen lähestymistapani linkittyvän enemmän deskriptiiviseen etiikkaan. En pyri etsimään oikeaa ja väärää, vaan pyrin tavoittamaan sitä, miten edunvalvojat puhuvat eettisistä kysymyksistä.

Sijoitan tutkielmani sosiaalityön eettistä diskurssia ja retoriikkaa jäsentävään keskusteluun. Sosiaalityön tutkimuksessa eettistä diskurssia ja retoriikkaa ovat tarkastelleet muun muassa Sarah Banks ja Robin Williams (2005). Heidän tutkimuksensa kuvastaa sosiaalialan ammattilaisten selontekojen rakentumista sosiaalisesti. Tutkimus kertoo mielenkiintoisella tavalla siitä, kuinka ammattilaisten puheessa tulevat esille hallitsevat ammatilliset ja moraaliset oletukset. Näen Banksin ja Williamsin tutkimuksen linkittyvän sosiaaliseen konstruktionismiin. Banksin ja Williamsin mukaan selonteot rakentavat työntekijän identiteettiä eettisenä, ammatillisena työntekijänä. Tarinoita ei ole syytä ottaa todellisuuden kuvana, koska niihin liittyy poliittisia, eettisiä, teknisiä ja käytännöllisiä kytköksiä. Selonteoissa faktat sekoittuvat arvoihin, tarkoituksiin, diskurssiin ja sosiaaliseen kontekstiin. Kuvauksissa on nähtävillä sosiaalityöntekijöille kertynyt ”tieto”, joka toistuu ammatillisessa sosiaalityössä. Tämä tieto on peräisin useista lähteistä, kuten koulutuksesta,

epävirallisesta sosiaalistumisesta, elämäkokemuksesta sekä järjestelmän vaatimuksista. (Banks & Williams 2005.)

Banksin ja Williamsin (mt.) tutkimus osoittaa, etteivät käytännön työtä tekevät työntekijät lähde kuvailemaan työnsä eettisiä ongelmia tapausten kautta. Kysyttäessä työssä kohdatuista eettisistä ongelmista sosiaalityöntekijät toivat esille työntekijän roolin moraalin vartijana, toiminnan organisatorisesti relevantin rakennelman, ammatillisen ja moraalisesti identiteetin ja integriteetin sekä heidän toimintojensa syiden, motiivien ja tunteiden reflektoinnin luonteen. Banks ja Williams näkivät vastausten kuvastavan sosiaalityössä tärkeinä pidettyjä eettisiä elementtejä. Heidän mukaansa sosiaalityöntekijöiden selonteissa näkyi sosiaalityön diskurssi ja se, millainen puhe käsitetään eettisesti relevanttina ja uskottavana. Vaikka selonteot olivat erilaisia toisiinsa nähden, niitä yhdistivät jotkin asiat. Selontekojen yhdistäviä elementtejä olivat muun muassa eettinen puhe, tunteisiin viittaaminen ja muodon antaminen eettiselle vaikeudelle.

Sosiaalityön eettistä retoriikkaa on tutkittu myös tarkastelemalla eettisen argumentaation painotuksia. Banksin (2004, 178) mukaan sosiaalityön eettinen argumentaatio voi painottua esimerkiksi oikeuksien korostamiseen tai ilmentää enemmän henkilökohtaista ja tilannekohtaista etiikkaa. Oikeuksia korostavassa eettisessä argumentaatiossa painotetaan oikeuksia kuten tasa-arvoa ja asiakkaan oikeuksien kunnioittamista. Henkilökohtaista ja tilannekohtaista etiikkaa painottavassa argumentaatiossa korostuu esimerkiksi suhteen merkitys, luottamus ja sensitiivisyys. Banks kuvaa jälkimmäisen olevan tilanteittaisesti painottuva uudenlainen ”moraalinen ääni”.

Sosiaalityön tutkimuksessa muita moraalisesti retoriikkaan painottuvia tutkimuksia tai artikkeleita ovat muun muassa Meyerin (2007) artikkeli lapsuuden moraalisesta retoriikasta, Hodgsonin (2007) artikkeli lastenhuoltodiskurssista sekä Kurrin ja Wahlströmin (2000, 167–187) artikkeli moraalin vuorovaikutuksellisesta rakentamisesta perheväkivaltakeskustelussa. Moraalista retoriikkaa voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Meyer (2007) keskittyy artikkelissaan lapsuuden moraalisesti retoriikkaan. Hän toteaa, että lapsuudesta on tullut nykyajan moraalisesti retoriikan tärkeä väline: joskus jo pelkkä viittaus lapsiin riittää arvottamaan toiminnan hyväksi

(mt., 102). Lapset ovat siten selitys itsessään. Meyerin mukaan lapseen viittaamalla voidaan oikeuttaa lukuisia käytäntöjä ja mielipiteitä. Asenteiden ja käytäntöjen oikeuttaminen lapsiin viittaamalla voi asemoida puhujan moraalisen toimijana.

Hodgsonin (2007) artikkeli keskittyy niin ikään retoriikkaan. Siinä puhutaan erityisestä *lastenhuoltokielestä*. Esimerkiksi lapsen etu ja lapsen näkökulma voidaan ymmärtää osana lastenhuoltokieltä (Hodgson 2007, 216). Hodgsonin mukaan lastenhuoltodiskurssissa olennaista on puhe lapsen suhteista, edusta ja oikeuksista. Näen, että kyseessä on tämän hetken tyypillinen diskurssi, ns. lapsikeskeinen orientaatio. Lapsikeskeisessä orientaatiossa korostetaan lasten tarpeita, oikeuksia ja näkökulmaa (Pösö ym. 2014, 476). Pösön mukaan lapsikeskeinen orientaatio on tullut entistä enemmän esille sosiaalityössä viime vuosina. Näkemykseni mukaan sosiaalityön diskurssi ei ole ollut niin lapsikeskeinen aiempina vuosikymmeninä, vaan on voitu korostaa enemmän esimerkiksi lapsen ja vanhempien psykologista suhdetta. Lapsen ja vanhemman psykologisen suhteen merkityksen huomiointi on toki nykyisinkin lastensuojelun yhtenä lähtökohtana, mutta sitä ei välttämättä korosteta puheessa niin paljon. Liitän tällaiset diskursiiviset vaihtelut Shardlowin (2002) toteamukseen siitä, kuinka lasten hyvinvoinnin agenda muuttuu jatkuvasti.

Tutkielmassani keskityn lähinnä mikrotason tekstin tarkasteluun, sillä olen kiinnostunut retoriikasta. Näen retoriikan yhtenä kulttuurisena kielenkäytön resurssina (ks. Jokinen ym. 2016), jolloin mikrotason eettinen puhe linkittyy laajempaan kulttuuriseen jatkumoon ja kulttuuriseen puheen tuottamisen tapoihin. Mikrotason tekstin tarkastelun kautta voidaan ymmärtää myös laajemmin ympäröivää yhteiskuntaa. Muun muassa Hodgson (2007, 213–228) toteaa, että mikrotason puhetta tarkastelemalla voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi laajempiin lapsen kohtelua koskeviin eettisiin yhteyksiin. Myös sosiaalityön ammattietiikka ja arvot ovat osa laajempaa kulttuurista eetosta (Banks 2004, 15).

Olen kysynyt itseltäni, onko tutkielmani aiheena ollenkaan eettisyys, vai pelkästään retoriikka. Päädyin pohdinnoissani siihen, että tutkielmassani on kyse molemmista, siinä on kyse sekä eettisyydestä että retoriikasta. Kyse on eettisestä retoriikasta. Eettinen näkökulma antaa retoriikalle oman leimansa. Tämä ilmenee esimerkiksi näkemyksessäni, että eettinen puhe voi sisältää omanlaistaan retoriikkaa.

2.2 Kieli sosiaalisen todellisuuden rakentajana

Tutkielmani taustakäsityksenä on ajatus sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta kielellisessä vuorovaikutuksessa eli ns. sosiaalinen sosiaalinen konstruktionismi (Berger & Luckmann 1994). Valitsin tutkielmani näkökulmaksi kielenkäytön tutkimisen, sillä olen kiinnostunut kielenkäytön ja sosiaalisen todellisuuden rakentumisen yhteydestä. Valintaan vaikutti muun muassa Banksin ja Williamsin (2005) esittämä toteamus siitä, että on mahdotonta erottaa arvot, tarkoitus, diskurssi ja sosiaalinen konteksti faktoista. Esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisten eettisissä selonteissa näkyvät hallitsevat ammatilliset ja moraaliset oletukset, eettiset teoriat ja yleiset periaatteet (mt., 1006).

Jokisen ym. (2016, 17) mukaan kielenkäyttöä voidaan tarkastella karkeasti ottaen kahdesta näkökulmasta: joko todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena. Ensimmäinen näkökulma, kielenkäytön analysointi todellisuuden kuvana perustuu ajatukseen siitä, että kielenkäytöllä saadaan tietoa tosiasioista. Toinen näkökulma tarkastelee kielenkäyttöä todellisuuden rakentamisena, jolloin kielenkäyttö ymmärretään osana todellisuutta. Kielen ymmärtäminen osana sosiaalista todellisuutta on näkökulma, jota nimitetään muun muassa sosiaalisesti konstruktionismiksi.

Sosiaalisen konstruktionismin perusteoksena esitetään usein Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin tiedonsosiologinen tutkielma "*Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*" (1967). Tämä voi antaa vaikutelman, että sosiaalisen konstruktionismin ajatukset olisi kehitetty vasta 1900-luvulla. Kuitenkin sosiaalisen konstruktionismin idean taustalla voidaan nähdä Sokrateen ajattelua (Haarakangas 2008, 45), jolloin konstruktionismin juuret palaavat paljon kauemmas. Sokrateen ajattelun mukaan totuudet eivät sijaitse ihmisten päässä, vaan syntyvät ihmisten välisessä keskustelussa. Sokrateen ajattelu on siten yhteneväinen sosiaalisen konstruktionismin kanssa. Sosiaalinen konstruktionismi tuottaa tietynlaista tiedonkäsitystä: sen mukaan tieto on sosiaalisesti rakennettua.

Sosiaalisessa konstruktionismissa kieli ei ole vain ajatusten ilmaisun väline, vaan se ymmärretään myös sosiaalista todellisuutta rakentavana, järjestävänä ja muuntavana

välineenä (Jokinen ym. 2016, 26). Kielen käyttö nähdään seurauksellisena sosiaalisena toimintana, jossa luodaan merkityksiä. Ihmiset jäsentävät maailmaa valmiina olevien merkitysjärjestelmien kautta: sosiaalinen ympäristö tarjoaa ihmisille merkityksiä, joiden kautta maailmaa voidaan tarkastella. Ihmisten selonteot pohjautuvat siten ympäröiviin merkitysjärjestelmiin ja ovat samalla rakentamassa näitä merkitysjärjestelmiä. (Suoninen 1999, 17–20.) Otan esimerkiksi sosiaalityön tutkimuksen. Sosiaalialan tutkijat hyödyntävät valmiina olevia merkitysjärjestelmiä kategorisoimalla ihmisiä esimerkiksi marginaaliin (mm. Krok 2009). He olettavat nämä kategoriat ikään kuin todellisuutena ja kuvaavat ”todellisuutta” näiden kategorioiden avulla. Tulevatko tutkijat ajatelleeksi, että tämänkaltaiset luokittelut ja esimerkiksi syrjäytyneistä puhuminen ovat itsessään tuottamassa luokkia ja syrjäytymistä? Tällainen sosiaalityön tutkimus pyrkii siis todellisuuden kuvaukseen, mutta on samalla itsessään rakentamassa tietynlaista sosiaalista todellisuutta.

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmaa kuvaa Kenneth Gergenin ajatus siitä, että ”mikä tahansa on, se on, mutta heti kun alamme kertoa, mitä on, astumme diskurssien maailmaan.” (Suoninen 2003). Sosiaalinen konstruktionismi tarkastelee sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. Kun käytämme kieltä, rakennamme puheen aiheena olevan kohteen kielellisesti eli konstruomme sen. Konstruoinnista voidaan kutsua myös merkityksellistämiseksi. (Jokinen ym. 2016, 26). Merkityksellistämällä on omat reunaehdotnsa siten, että muiden on ymmärrettävä mitä merkityksellistetään. Jokista ym. (2016, 31) mukailen ihmisten on merkityksellistettävä asioita sellaisten merkityssystemien avulla, jotka ovat suhteellisen vakiintuneita ja kulttuurisesti ymmärrettäviä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että uusinnamme olemassaolevaa käsitteistöä sekä vanhoja kategorioita ja dikotomioita. Tämä on olennainen huomio myös tutkimuksen kannalta. Myös tutkijan on tukeuduttava olemassa oleviin merkitysjärjestelmiin, kategorioihin ja dikotomioihin. Tutkijat siis uudistavat vallitsevia merkityssystemejä. Tutkijan onkin oltava tarkkaavainen siitä, missä määrin hän uudistaa vallitsevia kategorioita ja käsitteitä. (Jokinen ym. 2016, 31.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa sosiaalinen todellisuus näkyy merkitysjärjestelmänä, ei luonnollisen maailman heijastuksena. Merkityksiä luodaan sosiaalisesti ihmisten

välisessä vuorovaikutuksessa. Näistä merkityksistä rakentuu sosiaaliset käytännöt ja lopulta yhteiskunnalliset ideologiatkin. (Berger & Luckmann 1994). Merkityksen käsite on sosiaalisen konstruktionismin ydinkäsitteitä. Merkityksen käsite näkyy myös sosiaalityön teksteissä silloin, kun puhutaan asioiden merkityksellistämisestä. Sosiaalityön tutkimuksessa kuvataan toisinaan, kuinka ihmiset *merkityksellistävät* asian joksikin. Näen taustalla konstruktivistista ajattelua.

Sosiaalista konstruktionismia lähtökohtanaan pitävät tutkijat jakavat samoja perusajatuksia. Sosiaalisen konstruktionismin edustajat näkevät ihmisten käsitykset kulttuurin ja historian tuotteina. Itsestään selvään tietoon suhtaudutaan kriittisesti: omaa tietoa ja totuutta ei voida väittää paremmaksi kuin muiden. Tiedon nähdään syntyvän sosiaalisissa prosesseissa. "Totuutta" on se, mitä yhdessä tunnustetaan totuudeksi eli totuus syntyy vuorovaikutuksessa eikä siten liity ulkoiseen todellisuuteen. Sosiaalisen konstruktionismin edustajat jakavat myös ajatuksen, jonka mukaan tieto ja sosiaalinen toiminta kuuluvat yhteen. Se, mikä hyväksytään tiedoksi ja totuudeksi vaikuttaa sosiaaliseen toimintaan. Näin ollen tieto on myös poliittinen kysymys, eli se sisältää valtaa. Tutkimuksen kannalta tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkijan on oltava vastuullinen tuottamansa tiedon seurauksista. (Burr 1995.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa kieli on keskeisellä sijalla, jolloin konstruktionistinen tutkimus on pitkälti kielen ja sen käytön tutkimista. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdasta tutkielmani analyysikeinona on diskurssianalyysi. Diskurssianalyysissa tarkastellaan ihmisten tuottamia kuvauksia (selontekoja, accounts), joiden kautta ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi maailmaa ja omaa itseään. Käytän tutkielmassani selonteon käsitettä. Selonteot eivät ole vain kuvauksia asiantiloista, vaan selonteoissa näkyy ympäröivä maailma. Selonteoissa näkyy ihmisten käsitykset arvoista, ideoista, sosiaalisesta todellisuudesta, uskomuksista ja muista subjektiivisista näkemyksistä. (Suoninen 1999, 17–20.) Länsimaisessa kielenkäytössä erotellaan usein erikseen sanat ja teot. Tähän liittyy muun muassa sanonta "ei sanoja, vaan tekoja". Kuitenkin, sana on myös teko. Näen termin *selonteko* sisältävän ajatuksen siitä, että puhuminen on nimenomaan teko. Banks ja Williams (2005) kuvaavat, kuinka selonteot rakentavat työntekijän identiteettiä eettisenä, ammatillisena työntekijänä. On helppoa ajatella, että selonteko on riippumatonta ympärillä olevista tekijöistä. Kuitenkin

esimerkiksi ammattilaisen selonteossa näkyvät hallitsevat ammatilliset ja moraaliset oletukset (mt). Selonteot voidaankin ymmärtää vain osittain puhujiensa omina: selonteoissa näkyvät myös toisten sanomiset¹ sekä ympäröivä yhteiskunta ja sen historia². (Haarakangas 2008, 51.) Kielenkäyttö ja ajattelu voidaan ymmärtää siten osana laajempaa systeemiä. Tällöin myös tilanteittainen puheen tuottaminen liittyy laajempaan kulttuuriseen jatkumoon. Tutkielmassani olen kiinnostunut muun muassa argumentaatiosta ja vakuuttamisen keinoista, jotka näen myös osana osana kulttuurista jatkumoa. Tutkielmassani argumentaatio linkittyy osaksi kulttuurisesti opittua kielenkäyttöä.

Parton ja Marshall (1998, 240) kirjoittavat, kuinka todellisuus muodostuu puheessa ja totuus on siten kielenkäytön tulos. Todellisuus ei odota löytämistään vaan se konstituoidaan ja konstruoidaan kielessä. Partonin ja Marshallin mukaan kielessä konstituoituva todellisuus ei ole pelkkiä sanoja vaan enemmän. Diskurssit ovat tietoväitteiden muodostelmia ja käytäntöjä, joiden kautta ymmärrämme, selitämme ja päätämme asioita. Diskurssit ovat valtaa, sillä ne vaikuttavat siihen, miten elämä koetaan, nähdään ja tulkitaan. (mt., 240–250)

Sosiaalisen konstruktionismin kaltaiset postmodernit näkökulmat on nostettu sosiaalityön tutkimuksessa esille 1990-luvulle tultaessa sekä Iso-Britanniassa että Pohjois-Amerikassa (Parton & Marshall 1998, 240). Postmodernin näkökulman merkitys sosiaalityössä on kasvanut sosiaalisen muutoksen myötä. Sosiaalityössä kohdataan aiempaa kompleksisempia ongelmia, pirstaleisuutta, erilaisuutta ja monimuotoisuutta, jotka haastavat myös sosiaalityössä uusiin ajattelu- ja toimintatapoihin. Muutoksen myötä sosiaalityön piirissä on alettu kysymään, onko olemassa yhtä universaalia totuutta tai etiikkaa³, jolla voidaan vastata erilaisiin haasteisiin. Voiko yksikään teoria paljastaa lopullisen totuuden? Postmoderni aika on nostattanut myös sosiaalityön parissa kasvavaa ymmärrystä sosiaalisesti rakentuvasta todellisuudesta ja tutkimuksessa on nostettu esille kielen merkitys. (Parton & Marshall 1998, 240–250).

¹ Haarakangas 2008, 51 viitaten Bahtinin dialogin teoriaan

² Bohm 1996

³ Howe 1994, 518

3 Tutkielman konteksti

3.1 Lastensuojelun edunvalvonta

Tutkielmani kontekstina on lastensuojelun edunvalvonta. Lapsen henkilöä koskeva edunvalvonta perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, joka vahvistettiin Suomessa vuonna 1991 (Marjomaa & Laakso 2010, 15). Lapsen oikeuksien sopimus korostaa muun muassa lapsen edun huomioimista, lapsen äänen kuulemista ja lapsen näkemysten kunnioittamista. Yleissopimuksen mukaan ihmiskunnalla on velvollisuus edistää lapsen parasta. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen myötä valtiot ovat sitoutuneet edistämään lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja oikeuksia (Marjomaa & Laakso 2010, 10–15). Lastensuojelun edunvalvonnan käsikirja (mt.) painottaa ensisivuiltaan lähtien lapsen asemaa itsenäisenä toimijana. Näen tämän luonnollisena, kun kyse on edunvalvonnasta: edunvalvonnassa painottuvat lapsen näkökulma ja oikeudet.

Lapsen henkilöä koskeva edunvalvonta perustuu juridisesti lastensuojelulakiin sekä lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lastensuojelulain 22 § mukaan lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos on perusteltu syy olettaa, ettei ”huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa” tai ”edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 10 § edellyttää edunvalvojan määräämistä alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa, jos on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua (Sosiaalihuollon asiakaslaki 22.9.2000/812). Molemmat lait painottavat alaikäisen asiakkaan toivomusten ja mielipiteen selvittämistä sekä niiden huomioimista hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Lisäksi mainitaan, että ”kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu”.

Alaikäisen edunvalvojana toimii lakisääteisesti tämän huoltaja, joka valvoo lapsen etua ja käyttää lapsen puhevaltaa. Lastensuojelussa kohdataan kuitenkin tilanteita, joissa

huoltaja sivuutetaan lapsen edunvalvojana, kun katsotaan, ettei hän pysty valvomaan puolueettomasti lapsen etua. Tällaisia ovat tapaukset, joissa on aihetta olettaa, että huoltaja joutuu lojaliteettiristiriitaan. Edunvalvojan määrääminen voi myös tulla kyseeseen tilanteissa, joissa huoltaja ei terveydentilansa vuoksi kykene valvomaan lapsen etua tai ilmeisen puolueettomuuden vaarantuessa tilanteessa, jossa huoltajan tai hänelle läheisen ihmisen epäillään pahoinpidelleen tai käyttäneen lasta seksuaalisesti hyväkseen. Lastensuojelulain mukainen lapsen edunvalvontaa koskeva säännös tuli voimaan 1.1.2008, joten se on melko uusi. Lapsen henkilöä koskeva edunvalvonta on kuitenkin määritelty laissa jo paljon aiemmin, ensin holhoustoimilaissa (34/1989) ja 2000-luvulla sosiaalihuollon asiakaslaissa. Vaikka toiminnalle on ollut lailliset perusteet jo lähes 30 vuotta, voidaan todeta, ettei lapsen henkilöä koskevan edunvalvonnan paikka ole vakiintunut Suomessa. Suomessa on toteutettu vuosina 2005–2009 sekä 2010–2011 edunvalvontahankkeita, joilla on pyritty vahvistamaan edunvalvonnan jalansijaa. Edunvalvonta on nostettu Suomessa esille erityisesti 2000-luvulle tultaessa, joten se on suhteellisen uusi ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa. Edunvalvonnan kehittämishankkeet ovat nostattaneet keskustelua lapsen edusta, lapsen kuulemisesta ja kuulluksi tulemisesta eri asiantuntijaryhmissä eri puolilla Suomea. (Marjomaa & Laakso 2010, 22.) Näen suomalaisen edunvalvontakeskustelun edenneen pitkälti edunvalvontahankkeiden myötävaikutuksella.

Edunvalvonta on lastensuojelun itsenäinen ja yhteistyökumppani, joka katsoo lastensuojelua ulkopuolelta ja voi suhtautua lastensuojeluun myös kriittisesti (Marjomaa & Laakso 2010, 7). Edunvalvojan ja viranomaisen paikkojen suhdetta on kuvattu muun muassa Lastensuojelun edunvalvonnan käsikirjassa. Tehtävien erilaisuuden ymmärtämiseksi käsikirjassa palataan YK:n lasten oikeuksien yleissopimukseen. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen tarkoitus on turvata lapsen asianmukainen edustaminen viranomaisen johtamassa prosessissa ja päätöksenteossa. Kun viranomainen johtaa prosessia, voiko hän edustaa täysipainoisesti lasta? Viranomaisella, esimerkiksi sosiaalityöntekijällä on ammatilliset sitoumuksensa, jotka vaikuttavat hänen tehtäväänsä lapsen puolestapuhujana. Edunvalvojalla ei ole

yhteiskunnallisia sitoumuksia. Näin ollen edunvalvoja katsoo asioita eri kantilta kuin kunnallinen viranomainen. (Marjomaa & Laakso 2010.)

Edunvalvojan tärkein tehtävä on tilanteen tarkastelu lapsen näkökulmasta. Hän selvittää lapsen toivomukset, näkemykset ja mielipiteet, määrittää lapsen edun ja toimii sen mukaisesti. (THL.) Edunvalvojan toiminta perustuu ensisijaisesti lapsilähtöisyyteen ja lapsen oikeuksien toteuttamiseen. Lapsen henkilöä koskevan edunvalvonnan ydintä on lapsen edun puolueeton valvominen ja edustaminen (Marjomaa & Laakso 2010, 6–7). Edunvalvojan tehtävänä on huomioida ja tuoda esille lapsen näkökulma ja lapsen mielipiteet lastensuojelu- ja rikosprosesseissa. Edunvalvojalla voi keskittyä lapsen näkökulman selvittämiseen ja esilletuomiseen. Hän käyttää viranomaisprosesseissa lapsen puhevaltaa lapsen puolesta ja rinnalla. Lastensuojeluprosesseissa lapsen puhevaltaa käyttää usein lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Viranomaisena hän ei voi kuitenkaan edustaa pelkästään lasta yhteiskunnallisten sitoumustensa vuoksi. (Marjomaa & Laakso 2010, 10–15.)

Lastensuojelun edunvalvoja voi olla esimerkiksi lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija, asianajaja tai muu lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Edunvalvojina toimii myös sosiaalityöntekijöitä joko oman toimen ohella tai niin, että se kuuluu heidän työtehtäviinsä. (Marjomaa & Laakso 2010.)

”Minusta on ollut hyvä, että on ollut edunvalvoja, joka on selittänyt minulle asioita. Kun minä en itse aina muista, mitä viimeksi sanoin. Itse en myös uskalla kertoa omaa mielipidettä, joten hän auttaa minua ja kertoo puolestani. On kiva, kun joku puhuu puolestani, jota kuunnellaan”.
(Viivi 5 v.)

Edellä oleva on lainaus Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian Lastensuojelun edunvalvojakoulutus -esitteestä vuodelta 2012 (Palmenia 2012). Lainauksessa edunvalvoja näyttäytyy lapsen keskustelukumppanina, rinnallakulkijana, auttajana ja puolestapuhujana. Näen lainauksen ideaalina siitä, mihin edunvalvonnalla pyritään. Edunvalvonnan poliittisideologinen tavoite on mahdollistaa lapsen äänen esilletuominen lapsen edun periaatetta painottaen (Marjomaa & Laakso 2010, 11).

Edunvalvojan toimintakenttä on laaja ja moniulotteinen. Ensinnäkin edunvalvojan täytyy huomioida lapsen tarpeet, olla lapsen kasvun ja kehityksen ammattilainen. Toisekseen hänen on tunnistettava laki ja sen velvoitteet, ymmärtää oma tehtävänsä ja paikkansa. Kolmanneksi hänen on hallittava verkostomainen työote, sillä edunvalvojan työ on paljolti verkostotyötä. Lisäksi hän tarvitsee vuorovaikutustaitoja sekä lapsen kanssa että muiden verkostojen kanssa toimiessaan. Kaikessa toiminnassa edunvalvojan tehtävää määrittää lapsen etu. Edunvalvoja toimii yhteistyössä lapsen, viranomaisverkoston ja läheisverkoston kanssa. Viranomaisverkostoa edustavat muun muassa sosiaalitoimi sekä oikeuslaitos, jonka kanssa edunvalvoja tekee yhteistyötä lasta koskevista rikosprosesseista. Läheisverkostoon kuuluvat lapsen vanhemmat/huoltajat, sukulaiset sekä muut läheiset. Yhteistoiminta monen toimijan kanssa tuo työhön omat haasteensa. Edunvalvoja huolehtii tilanteista, joissa ristiriitoja on voinut syntyä moneen suuntaan: lapsiasiakkaan ja työntekijän välille, lapsen ja hänen vanhempiansa välille sekä lapsen ja muiden instituutioiden välille. (Marjomaa & Laakso 2010.)

3.2 Eettiset periaatteet edunvalvonnan taustalla

Tutkielmani kontekstina on lastensuojelu ja lastensuojelun edunvalvonta. Näen lastensuojelun ja lastensuojelun edunvalvonnan sosiaalisena käytäntönä, johon edunvalvojien eettinen puhe sijoittuu. Edunvalvojien eettinen puhe on siten ymmärrettävissä tätä taustaa vasten. Näen edunvalvojien eettisen puheen saavan vaikutteita lastensuojelun ideologioista. Toisaalta eettinen puhe myös rakentaa lastensuojelun ideologiaa. Sosiaalisessa konstruktionismissa keskeistä on juuri ajatus kielenkäytön kaksisuuntaisesta luonteesta: kieli muokkaa sosiaalista todellisuutta ja sosiaalinen todellisuus määrittää osaltaan, millaista kieltä käytetään. Tarkastelen seuraavaksi lapsen edun ja osallisuuden periaatteita, jotka ovat keskeisiä periaatteita lastensuojelun ja edunvalvonnan taustalla.

Lastensuojelun ja edunvalvonnan lähtökohtana on lapsen edun periaate. Lastensuojelua säätelee Lastensuojelulaki (13.4.2007/417), jonka keskeisenä tavoitteena on varmistaa lapsen edun ja oikeuksien huomioiminen sekä turvata lapsen

ja hänen perheensä tarvitsemat palvelut ja tukitoimet. (THL.) YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan ”kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”. Lapsen etu on määritelty Suomen lainsäädännössä lastensuojelulain 4 §:ssä, sosiaalihuollon asiakaslaissa (22.9.2000/812) sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (8.4.1983/361) 1 §:ssä. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa lapsen edun toteutumista valvoo lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (THL).

Lapsen etu on laaja käsite, jota voidaan katsoa monesta näkökulmasta. Se on koko lapsiväestöä koskeva arvopäämäärä, lapsilainsäädännön läpäisevä periaate sekä yksittäistä lasta koskevan työskentelyn lähtökohta. Lapsen etu merkitsee sitä, että tilanteita on tarkasteltava lapsen ja hänen tarpeidensa näkökulmasta. Yleisesti ottaen lapsen edulla tarkoitetaan lapsen kannalta mahdollisimman hyvää ratkaisua. Jos tilanteisiin ei ole olemassa hyviä ratkaisuja, täytyy valita lapsen kannalta vähiten huono vaihtoehto. Lasta koskevat päätökset ja ratkaisut täytyy perustella lapsen näkökulmasta. Lastensuojelun käsikirjan mukaan ”lapsen edun näkökulma korostuu silloin, kun vanhemmat eivät jostakin syystä pysty huolehtimaan kasvatusvastuustaan tai eivät kykene turvaamaan riittävän hyviä kasvuolosuhteita lapselle. Jos lapsen ja vanhemman edut ovat keskenään ristiriidassa, on asia ratkaistava lapsen edun hyväksi”. (THL.)

Lapsen etu on käsitteenä paljon käytetty. Näen lapsen edun käsitteen kannalta huomionarvoisena Pösön (2012, 81) huomion siitä, että käsitteellä viitataan sosiaalityössä ehkä enemmän työskentelyä ohjaavaan orientaatioon kuin päätöksenteon sisällön määrittämiseen. Kuitenkin lapsen etu on myös yksittäistä lasta koskevan työskentelyn lähtökohta. Pösö (mt., 76-81) mainitseekin, että käsitteen soveltamista yksilökohtaisissa lastensuojelupäätöksissä on kritisoitu sen yleisyyden ja erottelukyvyn puutteen vuoksi. Lapsen edun käsite on vailla yksiselitteistä teoreettista pohjaa. On ristiriitaista, että käsitettä käytetään niin laajalti huolimatta käsitteen puutteista. Odotan lapsen edun käsitteen ilmenevän myös edunvalvojien puheessa, mainitsihan eräs edunvalvoja, ettei lapsen etu toteudu siten kuin lapset olisivat ansainneet.

Tarkastelen seuraavaksi lähemmin osallisuutta, joka on keskeinen periaate lastensuojelun edunvalvonnassa. Edunvalvojan tavoitteena on toteuttaa lapsen osallisuus lastensuojelussa lapsen edun mukaisesti (THL). Osallisuus on tärkeä lastensuojelutyötä ohjaava periaate. Pohjolaa (2010, 58–59) mukaillen lapsen osallisuus perustuu hänen arvostukseensa oman elämänsä asiantuntijana. Lapset ovat asiantuntijoita omaan elämäänsä ja arkeen liittyvissä asioissa ja heidät tulee ottaa mukaan itseään koskevan työskentelyn suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lapsilla on kansalaisina samanlaiset osallisuuden oikeudet kuin aikuisilla. (THL.) Suomen perustuslain 6 §:ssä veloitetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen osallisuuden turvaaminen on olennaista tilanteissa, joissa lasten ja vanhemman edut ovat ristiriidassa tai vanhemman tarpeet korostuvat lapsen edun kustannuksella.

Lapsen oikeus osallisuuteen on suojattu kansallisella lainsäädännöllä. Kansallisen lainsäädännön taustalla on YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artikla, jossa osallisuus määritetään kaikkea viranomaistoimintaa läpäiseväksi perusoikeudeksi (THL). Osallisuus on mahdollisuutta ilmaista oma mielipide ja vaikuttaa asioihin. Lapselle täytyy antaa mahdollisuus ilmaista itseään ja aikuisen tulee huolehtia siitä, että lapsi saa riittävästi apua omien ajatustensa ilmaisemiseen. Osallisuuteen liittyy myös mahdollisuus vaikuttaa työskentelyprosessiin. Käytännössä vaikuttaminen voi olla esimerkiksi pohdintaa siitä, mitä ja miten asioita palaverissa käsitellään ja ketä palaveriin osallistuu. Lapsilta ja nuorilta saatu palaute kertoo, että näissä tilanteissa toimintatavat ovat edelleen hyvin viranomaiskeskeisiä. Osallisuuden toteutumisen kannalta tärkeää on lapsen ja nuoren oma kokemus siitä, miten hän on voinut vaikuttaa asioihin. Jos lapsi tai nuori ei koe tulleeensa kuulluksi eikä hän koe mielipiteellään olleen merkitystä, ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta. (THL.)

Osallisuutta käsittelevässä keskustelussa käytetään osallisuuden ohella käsitettä osallistuminen. Lastensuojelun käsikirjassa (THL) osallistuminen määrittyy toiminnaksi, jossa osallisuus usein konkretisoituu. Näen osallisuuden käsitteen kytkeytyvän enemmän periaatteen tasolle, kun taas osallistuminen viittaa konkreettiseen toimintaan. Osallisuus ei tarkoita, että lapsen pitäisi osallistua toimintaan: lapsella

pitää olla mahdollisuus olla osallistumatta. Suora osallistuminen ei aina ole mielekästä lapsen kannalta, jolloin osallisuus tulee turvata muilla tavoin. Osallistumisesta kieltäytyminen on myös osallisuuden muoto. (THL.) Käytännön tasolla osallisuutta tukevia käytäntöjä ovat muun muassa lapsen mielipiteen selvittäminen, puhevalta ja kuuleminen. Nämä käytännöt on hyvä erottaa toisistaan. Mielipiteen selvittäminen koskee kaikkia lapsia eikä siinä ole ikärajaa. Lapsen mielipide on selvitettävä aina häntä koskevia ratkaisuja tehtäessä (Lastensuojelulaki 20 §). Selvittämisessä huomioidaan lapsen ikä ja kehitystaso. Mielipiteen selvittämiseen sisältyy keskustelun lisäksi tai sen sijasta lapsen kanssa toimimista, lapsen havainnointia sekä lapsen ja hänen kannaltaan merkityksellisten ihmisten välisen vuorovaikutuksen seuraamista. (THL.)

4 Tutkielman metodologiset lähtökohdat ja toteutus

4.1 Tutkielman metodologiset lähtökohdat

Tutkielmani metodologisena taustana on etnometodologia. Etnometodologiassa painotetaan sitä, kuinka ihmiset ohjaavat ja ylläpitävät kulttuuria ja yhteiskuntaa taitavasti ja rutiininomaisesti kielenkäytön välityksellä. Etnometodologien mielestä yhteiskunta ei ole jäykkä ja vakaa rakennelma, vaan sitä muokataan jatkuvasti kielellisissä käytännöissä. Etnometodologian perusajatukset kehitti Harold Garfinkel 1950–60 -luvulla. Garfinkel painottaa, että ihmiset ylläpitävät ja ohjailevat yhteiskuntaelämää taitavasti ja rutiininomaisesti kielenkäytön välityksellä. (Heritage 1984, 139–141.) Etnometodologian termejä on muun muassa account ”selonteko”, jota käytän tutkielmassani. Toinen etnometodologian keskeinen termi on ”accountability”, jota käyttävät teksteissään muun muassa Sarah Banks (2004) ja Steven Shardlow (2006).

Harold Garfinkel⁴ toteaa, että suurin osa yhteiskuntatieteellisestä empiirisestä tutkimuksesta tarkastelee tavallisten toimijoiden kertomuksia kokemuksistaan, oloistaan, asenteistaan ja pyrkimyksistään sinänsä. Tutkijat pitävät haastateltavia pätevinä raportoimaan jokapäiväisistä asioista, eivätkä pohdi asiaa sen kummemmin. Keskittyessään informanttien sanomisiin tutkijat eivät huomioi sitä, että selonteot ovat myös toiminto. Garfinkel painottaa, että yhteiskuntatieteilijöiden tulisi huomata myös selontekoihin mahdollisesti vaikuttavat taustatekijät. (Heritage 1984, 139–140.) Esimerkkinä taustatekijät huomioivasta lähestymistavasta on Banksin ja Williamsin (2005) tutkimus. Siinä tutkijat eivät analysoineet sosiaalityöntekijöiden selontekoja ainoastaan sisällöllisesti, vaan he pureutuvat tarkemmin asioihin, jota ovat saattaneet muovata vastaajan selontekoja. Kyseessä on etnometodologinen lähestymistapa, joka toimii myös oman tutkielmani metodologisena lähtökohtana. Etnometodologian tavoitteena kuten myöskään tutkielmani tavoitteena ei ole arvioida, ovatko toimijoiden kuvaukset oikeita tai virheellisiä. Selontekoja käsitellään käytännön toimintoina eikä niiden asianmukaisuutta arvioida.

⁴ Garfinkel & Sacks 1970

Etnometodologiassa kiinnostus kohdistuu kielellisiin kuvauksiin. Murdoch⁵ korostaa asiantilan ja kielellisen kuvauksen kaksisuuntaista luonnetta: Asiantila määrittää sen, millaista kieltä käytetään ja kielelliset kuvaukset määrittävät millainen asiantila on. Murdoch ei näe kieltä vain ajatusten ja halujen ilmaisemisen välineenä, vaan hän korostaa asiantilan ja kielellisen kuvauksen kaksisuuntaista luonnetta. (Niemelä 2011, 31.) Käsitän, että esimerkiksi sosiaalialan ammattilainen ”joutuu” käyttämään tietynlaista kieltä. Sosiaalialan ammattilainen ei voi esimerkiksi puhua ammattikunnalle vieraiden arvojen puolesta. Sosiaalialalla on oma hyväksytty diskursiivinen käytäntö, jossa korostetaan muun muassa sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Muun muassa Banks ja Williams (2005) totesivat tutkimuksessaan, että sosiaalityöntekijöiden eettisissä selonteoissa näkyivät hallitsevat ammatilliset ja moraaliset oletukset. Tästä voi päätellä, että sosiaalityöntekijät ovat omaksuneet tietynlaisen ammatillisen kielen ja heidän täytyy hallita sen kielen käyttö. Voiko sosiaalityöntekijä puolustaa esimerkiksi uusliberalistisia arvoja julkisessa keskustelussa?

Iris Murdochin⁶ mukaan eettiseen analyysiin kuuluu ajatus siitä, että ihmisen täytyy olla tarkkaavainen siitä, miten hänen kuuluisi katsoa maailmaa ja mitä hänen pitäisi siinä nähdä. Ihminen katsoo maailmaa tarkkaavaisesti ja pyrkii näkemään toiset ihmiset oikealla tavalla (Niemelä 2011, 31). Liitän Murdochin ajatuksen Harold Garfinkelin ajatukseen siitä, että ihmisten on huolehdittava selontekojensa asianmukaisuudesta. Garfinkel⁷ määrittelee *kielen hallinnan* (eli mahdollisuuden tuottaa asianmukaisia kuvauksia arjen asioista) yhdeksi yhteiskunnan tai yhteisön jäsenyyttä määritteleväksi tekijäksi (Heritage 1984, 139–141). Garfinkel toteaa, että selontekojen asianmukaisuudesta huolehtiminen on ammattilaisten keskeinen haaste. (Heritage 1984, 139–141.) Esimerkiksi sosiaalityössä on omat asianmukaiseksi luettavat tapansa kuvata asioita ja on tärkeää hallita ammatillinen diskurssi.

⁵ Murdoch, Iris 1992

⁶ Murdoch, Iris 1992

⁷Garfinkel & Sacks 1970

4.2 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielmasuunnitelmaa tehdessäni määrittelin olevani kiinnostunut edunvalvojien työssään kohtaamista eettisistä haasteista. Alkuperäinen ideani oli tarkastella edunvalvojien kohtaamia eettisiä haasteita sisällöllisesti. Tarkastelin aiheeseen liittyen muun muassa Ylisen (2008) sekä Laitisen ja Väyrysen (2011) artikkeleita. Satu Ylisen (2008, 112) tutkimus syventyy gerontologisessa sosiaalityössä kohdattaviin eettisiin ongelmiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Merja Laitisen ja Sanna Väyrysen (2011, 163–187) tutkimus tuo esille lastensuojelun eettisiä haasteita ammattilaisen näkökulmasta. Tutkimussuunnitelmaa tehdessäni päädyin kuitenkin siihen, että haluan tarkastella sisältöjen sijaan puhetapoja.

Tutkielmassani pyrin tavoittamaan sosiaalityön kentälle sijoittuvan eettisen pohdinnan ominaisia painotuksia. Pyrin jäsentämään sitä, millaisia elementtejä edunvalvojien eettiset selonteot sisältävät. Lähestyn eettistä pohdintaa edunvalvojan näkökulmasta tarkastelemalla, miten he puhuvat eettisistä kysymyksistä. Kysyn, millaista on edunvalvojien eettinen pohdinta. Olen kiinnostunut tulkinnoista ja puheen rakentumisesta. Tutkimustehtäväni on selvittää, miten lastensuojelun edunvalvojat puhuvat eettisistä kysymyksistä. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Miten edunvalvojien eettiset selonteot rakentuvat?
- 2) Millaisia eettisen puheen elementtejä selonteot sisältävät?
- 3) Miten edunvalvojien eettinen argumentaatio painottuu?

Banks ja Williams (2005) osoittavat eettistä puhetta tarkastelevassa tutkimuksessaan, etteivät sosiaalityöntekijät lähteneet kuvaamaan työssään kohtaamia eettisiä jännitteitä yksittäisten tapausten kautta. Sen sijaan heidän vastauksissaan ilmeni laajempia yhteyksiä ja he antoivat esimerkiksi perusteluja sille, miksi he ovat toimineet tietyllä tavalla. Tutkielmani kannalta tämä huomio on mielenkiintoinen. Haluan saada esille, millaisia ovat suomalaisten edunvalvojien eettiset selonteot, ovatko ne esimerkiksi saman tyyppisiä kuin Banksin ja Williamsin tutkimukseen osallistuneiden britannialaisten sosiaalialan ammattilaisten selonteot.

4.3 Tutkijan paikka ja tutkimuksen eettisyys

Tutkielmaa tehdessä on tiedostettava tutkijan vaikutus ja tutkijan tekemien valintojen merkitys tutkimusprosessille. Ihmistieteissä tutkija ei voi väittää tarkastelevansa asioita objektiivisesti pelkästään jo siitä lähtökohdasta, että tutkija on ihminen. Kun ihminen tutkii ihmistä, myös tutkija asettuu osaksi tutkimaansa ilmiötä. Tutkija tekee tutkimuksessaan valintoja, jotka vaikuttavat olennaisesti tutkimusprosessin kulkuun. Tutkielman muodostumiseen vaikuttaa muun muassa tutkijan kulttuuri: tutkija on itsekin sen kulttuurin jäsen, jota hän tutkii⁸. (Jokinen ym. 2016, 31.)

Tutkielman tekeminen on kielellistä toimintaa, jossa keskeisenä toimijana on tutkija. Tutkija uudistaa muun muassa olemassaolevia kategorioita ja dikotomioita, koska tekstiä on rakennettava kulttuurisesti ymmärrettävissä olevien merkityssystemien kautta. Kielenkäytön tutkijan on tarpeellista kysyä itseltään, missä määrin hän uusintaa olemassaolevaa käsitteistöä sekä vanhoja dikotomioita ja kategorioita. (Jokinen ym. 2016, 31.) Anneli Pohjola (2003, 53–68) kirjoittaa käsitteiden käytön ja kategorisoinnin ohjaavan tulkintaa ja tuottavan tietynlaista sosiaalista todellisuutta. Tutkielmaa tehdessäni voin pohtia, millaista sosiaalista todellisuutta tutkielmallani rakennan. Miten käsitevalintani ja kategorisointitapani vaikuttavat tutkielmassani rakentamaan todellisuuden kuvaan? Näen kielenkäytön rakentuvan konstruktiiivisesti suhteessa ympäröivään maailmaan. Muun kielenkäytön ohella ajattelen myös tutkielmani kielen rakentuvan konstruktiiivisesti heijastellen ympäröivää sosiaalista todellisuutta eikä se siten ole yksiselitteisesti todellisuutta kuvaavaa. Valintani on tietty tarkastelunäkökulma, ja jokin toinen lähestymistapa voisi rakentaa toisenlaisen todellisuuden kuvan.

Tutkijan valitsema rooli suhteessa analysoitavaan aineistoon vaikuttaa tulosten tulkintaan. Kirsi Juhila (1999, 201–232) toteaa diskurssianalyttisessä tarkastelussa kolme tutkijan positiota: analyttikon, asianajajan ja tulkitsijan. Näiden lisäksi hän mainitsee tutkijan positioksi myös keskustelijan. Juhila korostaa, etteivät positiot ole selvärajaisia eivätkä sulje toisiaan pois, vaan ne voivat limittyä toistensa kanssa. Kiteytetysti sanottuna analyttikko pyrkii mahdollisimman pieneen osallisuuteen

⁸ Wetherell & Potter 1992, 228

suhteessa aineistoon, asianajaja haluaa vaikuttaa jonkin asian edistämiseen ja tulkitsija pyrkii tulkitsemaan aineistoaan vuorovaikutuksessa aineiston kanssa. Aluksi ajattelin, että oma tutkijanpaikkani linkittyy lähimmäksi Juhilan mainitsemaa tulkitsijan positiota. Myöhemmin olen kallistunut enemmän analysoijan position puoleen. Toisaalta positioni voisi olla myös keskustelija. Asianajajan positio ei ole mahdollinen, sillä en tietääkseni pyri ajamaan tutkielmallani mitään tiettyä asiaa.

Tutkielman tekemiseen kuuluu olennaisena osana eettisten kysymysten pohtiminen. Tutkielmassa eettisyys ei ole pelkästään sääntöjä ja tekniikkaa vaan eettisyys on läsnä prosessin kaikissa vaiheissa, jossa tutkija tekee valintoja (Pohjola 2003, 7). Eettisiä kysymyksiä on pohdittava sekä ennen aineiston keruuta että aineiston keruun jälkeen. Anneli Pohjola (2007, 11–12) erittelee tutkimuksen eettisyyttä seitsemän ulottuvuuden kautta. Eettisten kysymysten lähtökohtana on tiedon intressin etiikka, johon kuuluu aineiston valintaa, teoreettisia lähtökohtia, rajausta ja tutkimuskysymyksiä koskevat kysymykset. Toiseksi eettisyyteen sisältyy tiedon hankkimiseen liittyvät kysymykset, joita ovat muun muassa tutkijan suhde tutkimuskohteeseen, tutkimusjoukkoon ja aineiston hankkimiseen. Kolmanneksi tulevat tiedon tulkitsemiseen liittyvät kysymykset, jotka liittyvät aineiston analyysitapaan. Näiden lisäksi Pohjola tuo esille neljä muuta tutkimuksen eettistä osa-aluetta, jotka ovat tiedon julkistamisen etiikka, tiedon käyttämiseen etiikka, sosiaalisen vastuun etiikka ja kollegiaalinen etiikka. Pohdin tutkielmaa tehdessäni kolmea ensimmäistä Pohjolan mainitsemaa eettistä osa-aluetta.

Anneli Pohjola (2003, 7) kirjoittaa tutkimuksen eettisyyttä käsittelevän keskustelun olevan osiltaan kapeutunutta sikäli, kun esille tuodaan vain tutkimuksen perusarvoja kuten rehellisyys, kriittisyys sekä pohditaan vilpin ja väärin tekemisen välttämistä. Näen edellä mainitut eettiset näkökulmat jokaisen tutkijan toiminnan peruslähtökohtana, joten en näe syytä tarkastella niitä sen kummemmin. Tutkimuseettisyys on paljon muutakin kuin keskustelua kriittisyydestä ja rehellisyydestä. Eettisyys on periaate, joka on osa tutkijan jokaista valintaa. Tutkijan on punnittava tutkimuksen eettisyyttä koko prosessin ajan, pohdittava ratkaisujensa kestävyyttä sekä valintojensa merkityksiä sille todellisuudenkuvalle, jota hän on luomassa. (Pohjola 2007, 12.) Rauhalan ja Virokannaksen (2011) mukaan

tutkimussuunnitelmaa tehdessä on hyvä miettiä, millaisen tiedon tuottamiseen tutkija sitoutuu valintojensa kautta. He kuitenkin mainitsevat, ettei tällaista arviointikykyä voi odottaa ensimmäisiä opinnäytteitään tekeviltä opiskelijoilta.

Eettiset kysymykset liittyvät tutkielmassani tekemiin valintoihin. Valinnat ovat läsnä tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa alkaen aiheen valinnasta raportoimiseen. Tutkielmaprosessin aikana tehdyt valinnat ohjaavat tutkielmaa tiettyyn suuntaan ja tekevät tutkielmasta tutkijan näköisen. Miksi valitsen juuri tietyt asiat ja jätän toiset huomiotta? Näen omien valintojen tiedostamisen, reflektoinnin ja näkyväksi tekemisen olennaisena osana eettistä tutkimusta. Kaiken kaikkiaan tutkimukseen liittyvissä eettisissä ongelmatilanteissa harkinta jää pitkältä tutkijan varaan ja hän päättää, miten hän tilanteessa menettelee (Rauhala & Virokannas 2011, 238–243).

Pohjola (2007) toteaa tutkimuksen eettisten kysymysten lähtökohdaksi tiedon intressin etiikan, johon kuuluu aineiston valintaa, teoreettisia lähtökohtia, rajausta ja tutkimuskysymyksiä koskevat kysymykset. Ensinnäkin tutkielman tekemisen alkuvaiheeseen kuuluvat pohdinnat siitä, mistä aiheesta teen tutkielmaa. Miksi teen tutkielmaa edunvalvonnan eettisistä kysymyksistä? Miksi valitsin tarkasteluni kohteeksi puhettavat? Olisiko joku muu tutkielman aihe tai analyysitapa ollut relevantimpi ja hyödyllisempi? Onko tutkimusaiheeni ajankohtainen ja perusteltu? Tutkielmassa pitää perustella, miksi juuri kyseinen aihe on valittu tarkastelun kohteeksi. Tutkimusaiheen valinnan perustelujen auki kirjoittaminen selventää myös tutkielman tekijälle aiheen valintaa. Tutkielman rajaus ja tutkimuskysymysten muotoilu ovat valintoja, jotka ohjaavat tutkielmaa tiettyyn suuntaan.

Lastensuojelun edunvalvonta valikoitui tutkielmani kontekstiksi Lasten Kaste -hankkeen edustajan ehdotuksesta. Eettinen näkökulma ja retoriikan tutkimus valikoituivat oman mielenkiintoni perusteella. Oma mielenkiinto on tutkimustyön tärkeä edellytys (Rauhala & Virokannas 2011, 246). Se ei kuitenkaan riitä tutkimuksen perusteeksi tilanteessa, jossa haastatellaan esimerkiksi vaikeassa elämäntilanteessa olevia ja voidaan ajatella, että tutkimuksesta voisi olla jotain haittaa siihen osallistuville. Eettisestä näkökulmasta on tärkeää huomioida, että jo pelkkä osallistumisen kysyminen voi aiheuttaa ihmiselle haittaa (mt., 240). Omassa tutkielmassani aihevalinnan perusteeksi riittänee aiheen ajankohtaisuus ja oma

mielenkiinto. Näen aiheen ajankohtaisuudella perustelun kuitenkin näennäisenä, koska käytännössä miltei kaikki aiheet voidaan perustella ajankohtaisuudella.

Tutkielman hyödyllisyys on yksi eettisyyteen liittyvä kysymys. Pirkko-Liisa Rauhala ja Elina Virokannas (2011) toteavat Behmiin (2008) viitaten, kuinka tiedeinstituutioissa vaalitaan näkemystä siitä, että tieteellinen toiminta on hyödyllistä ja eettisesti korkeatasoista. Sosiaalityön tutkimuksessa on korostettu periaatetason hyveenä sitä, että tutkimuksen tulisi olla rakentavaa ja hyödyllistä tutkimukseen osallistuneille ihmisille⁹ (mt.). Näen tutkielman hyödyllisyyden kysymyksen olennaisena. Onko kaikki tutkimus hyödyllistä ja tarpeellista? Pitäisikö kaiken tutkimuksen olla hyödyllistä? Onko oikein tehdä tutkimusta, joka ei hyödytä ketään? Hyödyllisyyden kysymyksen kohdalla olen pohtinut, mikä merkitys pro graduilla on. Käsitykseni mukaan pro graduilla ole juuri tutkimuksellista arvoa, niitä ei yliopistossa suositella edes esseiden lähdeaineistoksi. Tältä pohjalta pro gradu -töiden hyödyllisyys on kyseenalaista.

Tutkimusaiheen valinnan jälkeen on pohdittava aineiston valintaa. Millaisen aineiston kautta lähestyn valitsemani ilmiötä? Onko tämä aineisto paras ja perustelluin tutkielmani kannalta? Millä muilla tavoin voisin lähestyä aihetta? Eettiset kysymykset ulottuvat myös tutkielman teoreettisiin lähtökohtiin. Pro gradu -tutkielma on kytkettävä johonkin teoreettiseen viitekehukseen. Teoreettinen viitekehys on nähdäkseni olennaista sen vuoksi, että tutkielma täyttäisi tutkielman "laatuvaatimukset". Teoreettinen viitekehys on tietynlainen lähestymistapa tutkittavaan ilmiöön ja sitä kautta kannanotto sosiaaliseen todellisuuteen. Jos valitsen viitekehukseksi kriittisen realismin, se ilmentää tietynlaista sosiaalista todellisuutta. Valitessani sosiaalisen konstruktionismin sitoudun tietynlaiseen näkemykseen todellisuudesta. Voin tutkia samaa aihetta lukuisista eri teorioista käsin. Tällöin olennaista on kysymys siitä, millaisena maailma näyttäytyy valitsemani viitekehysten kautta tarkasteltuna. Näen teoreettisen viitekehysten vaikutuksen tiedostamisen tärkeänä osana tutkielmaprosessia.

Tutkielmani kohdalla olen pohtinut sosiaalisen konstruktionismin teoriaa suhteessa sosiaalityön tutkimukseen. Sosiaalisen konstruktionismin ulottaminen sosiaalityön

⁹ Peled & Leichtentritt 2002, 149–150; Pohjola 2003; Sarvimäki 2006, 10

kentälle on tuntunut jopa ristiriitaiselta. Olen pohtinut, miksi tällainen teoreettinen lähestymistapa tuntuu vaikealta sosiaalityön tutkielmassa. Sosiaalinen konstruktionismi tuntuu välillä kyseenalaiselta sen vuoksi, että siinä ihmisten puhetta tarkastellaan selontekoina, ei todellisuutena sellaisenaan. Haluaisinko itse, että puheeni kytkettäisiin tiettyyn diskurssiin ja se nähtäisiin ”vain” selontekona? Tällainen lähestymistapa voisi tuntua siltä, ettei minua oteta tosissaan. Usein yhteiskuntatieteelliset tutkijat ottavat aineiston todellisuutena sinänsä. He pitävät haastateltavia pätevinä raportoimaan jokapäiväisistä asioista, eivätkä pohdi asiaa sen kummemmin¹⁰ (Heritage 1984, 139–140). Tällainen lähestymistapa on ehkä ihmisläheinen siten, että siinä ihmiset pääsevät ikään kuin kuvaamaan, mikä on totta, ja tämä otetaan todesta. Sosiaalinen konstruktionismi on kuitenkin perusteltua sen vuoksi, että siinä nähdään laajemmin selontekoihin vaikuttavia tekijöitä.

Tiedeyhteisöön kytkeminen tekee tutkielmasta yhteisöllisen prosessin. Tutkielmani on osa tiedeyhteisöä ja siinä näkyy yhteisön vaikutus. Tiedeyhteisön toimintatapojen noudattaminen kuuluu hyvään tutkimuskäytäntöön (Pohjola 2007, 13). Tutkielmaan liittyy tiedeyhteisössä yleisesti hyväksytyjä sosiaalisia käytäntöjä ja siihen liittyen luottamus. Tutkimus ei ole siten ainoastaan tutkijan näköinen, vaan tiedeyhteisön näköinen.

Eettisyyteen sisältyy myös tiedon hankkimiseen liittyvät kysymykset, joita ovat muun muassa tutkijan suhde tutkimuskohteeseen, tutkimusjoukkoon ja aineiston hankkimiseen (Pohjola 2007). Aineiston keruuta suunnitellessani en niinkään ollut huolissaan aineiston anonymiteetista tai säilytyksestä, vaan siitä miten tutkijana vaikutan omaan tutkielmaani. Osittain tuntui väärältä tehdä tutkielmaa, sillä itse tutkijana teen tutkielmasta oman näköiseni. Tutkielman tekijän vaikutusta ei ole syytä kieltää, ei ole olemassa mahdollisuutta, jossa tutkijana tarkastelen asioita objektiivisesti.

Ennen aineiston keruuta ja keruun aikana mietin monia eettisiä kysymyksiä. Tutkimuskirjettä laatiessani kirjoitin tarkastelevani gradussa edunvalvontaa käytäntönä tuoden esille myös työn eettisiä perusteita. Olisiko asia pitänyt ilmaista kirjeessä

¹⁰ Garfinkel & Sacks 1970

toisella tavalla? Edunvalvonta on toki esillä työssäni tutkielman kontekstina ja esillä on myös edunvalvonnan eettiset perusteet. Haastatteluja sovittaessa kerroin edunvalvojille, että olen kiinnostunut eettisistä kysymyksistä. Analyyttinen tarkastelutapani ei kuitenkaan kohdistunut eettisiin kysymyksiin sinänsä, vaan eettisiin puhekäytäntöihin. En maininnut lähestymiskirjeessä enkä haastatteluissa, että analyttinen lähestymistapani on diskursiivinen. Järkeilin asian niin, ettei sen kertominen ole tarpeellista. Jos tarkastelisin esimerkiksi äitiyttä koskevaa puhetta, mainitsisinko haastateltaville tarkastelevani nimenomaan äitiyttä koskevia puhetapoja? Tuntuisi, että tämän mainitseminen aiheuttaisi vain haittaa. Se voisi muuttaa puheen sisältöä ratkaisevasti, joten jättäisin sen mainitsematta.

Kuulan (2011, 61–62) mukaan haastateltavien on kuitenkin saatava riittävästi tietoa tutkimuksesta. Informoinnin merkitys on tärkeä osa hyvää tieteellistä käytäntöä (mt). Kuvasinko tutkielmani aiheen edunvalvojille tarpeeksi selkeästi? Entä jos olisin kertonut, että teen diskurssianalyysia, miten se olisi voinut näkyä aineistossa? Onko analyysitavan kertomatta jättäminen jotenkin väärin haastateltavia kohtaan? Sarah Banks ja Robin Williams (2005) tarkastelivat artikkelissaan sosiaalityön ammattilaisten selontekoja diskursseina. Heidän analyysia lukiessani mietin, ovatkohan haastateltavat lukeneet analyysin. Kysyin välillä, onko tuollainen diskurssianalyttinen ote oikein haastateltavia kohtaan. Kertomuksen näkeminen pelkkänä teknisenä selontekona tuntui pudottavan pohjan siltä, mitä toimija haluaa oikeasti välittää.

Opinnäytetöissä tutkimuseettiset kysymykset tyypistyvät usein tietosuojakysymysten tarkasteluun ajatuksella ”kun tietosuojasta huolehditaan, tutkimus on eettisesti pätevä”. Tutkimuseettiset kysymykset ovat kuitenkin myös paljon muuta, kuten edellä on tullut jo esille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietinnössä eritellään kolme tutkimuseettisten periaatteiden osa-aluetta: tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja (Rauhala & Virokannas 2011, 238–243). Nämä ovat asioita, joita on hyvä miettiä ennen aineiston keruuta. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sisältää muun muassa ajatuksen tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Tutkija ei kuitenkaan aina pääse kysymään suostumusta tutkittavilta henkilökohtaisesti (esimerkiksi laitoksessa). Tutkija ei näissä tapauksissa voi tietää, onko haastateltavaa jollain tavalla painostettu

osallistumaan tutkimukseen. Vapaaehtoisuus ei ole ainoa itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen liittyvä seikka, vaan informantilla on oikeus myös keskeyttää osallistuminen ja olla vastaamatta kysymykseen/kysymyksiin. Tällöin tutkijan on vältettävä manipulointia. Harvemmin informantti saa päättää, millaista käsitettä hänestä käytetään, mutta tutkimuseettisyyden kannalta tämäkin vaihtoehto on varteenotettava. (Rauhala & Virokannas 2011, 238–243).

Yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyvät eettiset kysymykset ovat teknisempiä kuin edellä mainitut itsemääräämisoikeuden ja vahingoittamisen välttämisen periaatteet. Yksityisyydessä ja tietosuojoissa kysymys on siitä, miten aineisto käsitellään luottamuksellisesti. Pienten ryhmien kohdalla anonymiteetti on hankalampi toteuttaa. Koska tietosuojaan liittyvät eettiset kysymykset ovat helpompia hallita kuin itsemääräämisoikeuden ja vahingoittamisen välttämisen periaatteet, tietosuojan merkitystä korostetaan usein esimerkiksi opinnäytetöissä. (Rauhala & Virokannas 2011, 238–243). Oman tutkielman kohdalla pohdin, miten suojaan haastateltavien anonymiteetin, kuinka tarkasti mainitsen esimerkiksi miltä seudulta haastateltavat edunvalvojat ovat kotoisin. Näen kysymyksen pohtimisen arvoisena, sillä edunvalvojia on verrattain vähän. Näissä asioissa ei varmaan voi olla liian tarkkana, vaikkei aineisto sinänsä sisältäisi mitään arkaluontoista materiaalia. Anonymiteetin suojassa on kyse tietosuojalainsäädännön noudattamisesta (Kuula 2011). Tutkielmassani haastateltavien anonymiteetti on suojattu keruuvaiheessa niin, ettei aineistojen yhteydessä ole henkilötietoja. Nimesin haastattelut litterointivaiheessa nimillä haastattelu1, haastattelu2 jne. Nimiä ei ole missään esillä. Aineiston analyysivaiheessa nimesin haastattelut koodeilla h1, h2, h3 jne.

Aineiston analyysin valinta, analyysin toteuttaminen ja tulosten tulkintaan liittyvät kysymykset ovat osa tiedon tulkitsemisen etiikkaa (Pohjola 2007, 11–12). Käsittelen seuraavaksi aineiston analyysivalintaan liittyviä kysymyksiä. Aineiston analyysitapa on yksi tutkielman lopputulemaan vaikuttava keskeinen tekijä. Miksi valitsen tietyn analyysitavan ja tietyt käsitteet? Tanja Joonas (2003, 111–126) tuo artikkelissaan esille kysymyksen siitä, kenen kategorioista käsin analyysi tapahtuu. Kuka määrittelee, millainen kategorisointi on hyväksyttävää? Olen miettinyt, onko sosiaalityön pääaineeseen liittyvässä tutkielmassa ansiokasta käyttää oman tieteenalan käsitteitä ja

teorioita, vaikka jokin muu teoreettinen lähestymistapa voisi olla yhtä relevantti. Kuka edes määrittää, mikä on relevanttia?

Analyysitavan valinta on kysymys, joka voi mietityttää tutkielman tekijää. Tutkijalla on vapaus valita analyysitapansa. Tulkitsenko aineistoa teorialähtöisesti vai aineistolähtöisesti? Teorialähtöisyydessä on ansionsa siinä, että se antaa selkeitä suuntaviivoja aineiston analyysille. Aineistolähtöisyys voisi olla teknisesti haastavampi vaihtoehto: laaja aineisto voi rönsyillä suuntaan ja toiseen ja sieltä on etsittävä keskeisiä elementtejä. Myös teorialähtöisyyteen liittyy pohdittavia kysymyksiä. Teorialähtöisessä analyysissä aineiston voi esimerkiksi nähdä tukevan tiettyä teoriaa tai kumoavan sitä. Mitä uutta tuo esille tutkimus, joka vahvistaa tai kumoaa teoriaa? Aineistot ovat moniulotteisia, joten eikö tarkastelu suhteessa teoriaan voi yksipuolistaa sen?

Valitsin analyysin tavakseni diskurssianalyysin, mutta olen pohtinut myös sitä, käytäntö aineiston jäsentämisessä myös muunlaista analyysitapaa. Aineistolähtöisyys tuntuu itselle omemmalta kuin teorialähtöisyys. Aineistolähtöinen lähestymistapa ja diskurssianalyysi ovat hyvin erilaisia analyysintapoja, ja olen pohtinut miksi valitsin diskurssianalyysin. Diskurssianalyysi avaa aiheeseen tietyn näkökulman, mutta onko näkökulma liian kapea? Aineiston analyysitavan valitseminen on laittanut pohtimaan, voisinko käyttää aineiston analyysissä sekä aineistolähtöistä sisällönanalyysia että diskurssianalyysia. Sisällön analyysi tavoittaa kysymyksen siitä, mitä ovat edunvalvojen kohtaamat eettiset haasteet. Diskurssianalyysi vastaa kysymykseen, miten eettiset haasteet tulevat puheessa esille.

Tulosten tulkinta, käsitteellistäminen ja esittämisen muotoilu ovat niin ikään tiedon tulkitsemisen etiikkaan liittyviä kysymyksiä (Pohjola 2007, 12). Tulkintavaihe on nostattanut useita kysymyksiä. Mitä tapahtuu, kun lause irrotetaan yhteydestään, voiko sitä irrottaa? Mitä otan tarkasteluun, mitä hylkään? Miksi? Millä perustein valitsen? Periaatteessa voin tutkielman tekijänä valita, mitä aineistostani ”löydän”. Koen tulkintatilanteeseen liittyvät kysymykset merkityksellisinä lopputuleman kannalta. Aineistot ovat kukin itsenäisiä kokonaisuuksiaan, joita alan osittamaan. Tällöin kysyn itseltäni jatkuvasti sitä, mitä rajaan käsiteltäväksi. Tuntuu väärältä ja eettisesti arveluttavalta irrottaa lauseita asiayhteydestään. Asiayhteydestään

irrotettuina joku asia voi saada painotuksen, jota se ei asiayhteydessään saisi. Lisäksi jokin asia voi kirjoitettuna näyttää erilaiselta kuin kuultuna.

Eettisyys on läsnä jokaisessa tutkijan tekemässä valinnassa. Se ei ole teknistä ohjeiden noudattamista, vaan paljon muuta. Eettisyys on esimerkiksi sen pohtimista, millaista sosiaalista todellisuutta tutkielma rakentaa (Pohjola 2003, 53–68). Tutkijan valinnat eivät ole neutraaleja, vaikka tutkimuskirjallisuus antaa joskus niin ymmärtää. Esimerkiksi haastattelukysymykseni ohjailevat aineiston sisällön rakentumista ja analyysitapani sen esilletuomista.

4.4 Aineiston kerääminen

Aineistoni muodostuu viiden Pohjois-Suomen alueella toimivan lastensuojelun edunvalvojan haastatteluista. Sain tietoa alueen edunvalvojista Lasten Kaste -hankkeessa mukana olevalta työntekijältä. Lähestyin edunvalvojia sähköpostitse lähestymiskirjeellä, joita lähetin yhteensä kahdeksalle edunvalvojalle. Koin sähköpostilla lähestymisen parhaana tapana tavoittaa edunvalvojia. Tavoitteeni oli haastatella viittä edunvalvojaa, ja sain kyselyihini viisi myönteistä vastausta. Kaksi edunvalvojaa ei vastannut kirjeeseen ja yksi osoitti kiinnostuksensa, mutta ei muista syistä osallistunut haastatteluun. Haastateltavien saaminen oli helppoa, mikä joudutti aineiston keräämistä. Tein ensimmäisen haastattelun marraskuussa 2015 ja viimeisen tammikuussa 2016.

Tutkielmani luonteen vuoksi en tarvinnut haastateltavilta allekirjoitettuja tutkimuslupia. Tutkimusluvan laatiminen ja sen allekirjoittaminen haastatteluun osallistuvilta ei kaikissa tapauksissa ole välttämätöntä. Kuulan (2011, 117) mukaan esimerkiksi kirjekyselyyn vastaaminen on vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen osallistumiseksi. Lähestyin edunvalvojia kirjeellä, jossa kerroin tutkielmastani, sen sitoumuksista sekä kerättävän aineiston salassapitoa koskevista asioista. Kuula (mt., 117) toteaa saatekirjeen informaation (informaatio tutkimuksesta sekä aineiston käsittelystä ja käytöstä) muodostavan suostumuksen sisällön.

Kaikilla haastateltavilla oli useamman vuoden kokemus edunvalvontatyöstä. Suurimmalla osalla edunvalvojista oli myös taustalla sosiaalityön koulutus ja työkokemus, minkä lisäksi he ovat myös käyneet lastensuojelun edunvalvonnan koulutuksen. En näe haastateltavien sukupuolen esille nostamista tehtävänä kannalta oleellisena. Lehtomaan (2008, 167) mukaan ihmistä tutkittaessa ei ole tarpeen erotella miehiä ja naisia.

Päädyin keräämään empiirisen haastatteluaineiston, koska ajattelin tavoittavani siten parhaiten edunvalvojien eettistä pohdintaa. Haastattelin edunvalvoja temaattisilla yksilöhaastatteluilla kasvokkaisessa vuorovaikutustilanteessa. Haastattelut toteutettiin joko henkilöiden työpaikalla, kotona tai yliopistolla. Haastattelujen kestot vaihtelivat reilusta puolesta tunnista tuntiin. Edunvalvojat valitsivat haastattelupaikat itse. Eskolan ja Vastamäen (2010, 29) mukaan haastattelupaikka vaikuttaa haastattelun onnistumiseen. Paikan tulisi olla mahdollisimman neutraali ja haastateltavalle luonteva siten, että hän voi kokea olonsa hyväksi.

Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, vaikka pohdin myös ryhmähaastattelun mahdollisuutta. Tein valinnan näiden kahden vaihtoehdon välillä käytännöllisin syin. Valitsin temaattisen haastattelun, jolla ajattelin tavoittavani parhaiten eettistä pohdintaa. Teemahaastattelussa on yleensä useita teemoja eli aihepiirejä, joista tutkija ja haastateltava keskustelevat vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelut eivät ole tarkkaan strukturoituja: kysymykset eivät ole välttämättä tarkassa muodossa eivätkä tarkassa järjestyksessä. Teemahaastattelu on kuin tutkijan aloitteesta tapahtuva keskustelu. (Eskola & Vastamäki 2010, 26–29.)

Teemahaastattelut rakentuvat useimmiten usean teeman eli aihepiirin ympärille. Haastatteluni eivät kuitenkaan sisältäneet useita teemoja, vaan teemana oli väljästi edunvalvonnan eettiset kysymykset. Miksi näin? Tutkielmani tavoitteena ei ole koostaa ”tietoa” tietyistä aihepiireistä, vaan mielenkiinnon kohteena on puhe. Kun tarkastelun kohteena on puhe, en näe tarpeellisena teemoitella tiettyjä aihepiirejä. Voisiko eettistä puhetta edes tarkastella aihepiireittäin ja teemoittain? En näe, että eettistä puhetta voisi eritellä teemojen alle. Tämän vuoksi teemahaastatteluni eivät sisältäneet monia teemoja, vaan aihepiiri oli yksi ja keskustelulla oli mahdollisuus kulkeutua eri suuntiin.

Teemahaastattelurunkoni oli pelkistetty (ks. liite 2). Muodostin pääkysymyksen lisäksi muutamia alakysymyksiä toivoen, että keskustelu ohjautuu juuri niihin suuntiin, jotka edunvalvojat kokevat itse tärkeiksi eettisyyden tiimoilta. Keskustelut ohjautuivatkin kukin omiin suuntiinsa. En ollut etukäteen miettinyt, millaisia eettisiä kysymyksiä haluan tulevan esille. En sitonut eettisiä kysymyksiä edunvalvojan toimintakenttään, vaan ajattelin, että ne voivat liittyä esimerkiksi lastensuojeluun ja sosiaalityöhön laajemmin, ammattikäytäntöihin, politiikkaan, resursseihin, taloudellisiin seikkoihin, yleiseen moraalifilosofiaan jne. Esiymmärrykseni oli, että edunvalvojat kuvaavat työssään kohtaamia eettisiä kysymyksiä sekä mikro-, meso-, että makrotasolla.

Päädyin avokysymyksiin, koska niiden avulla ajattelin tavoittavani paremmin myös ennalta odottamattomat vastaukset. Aluksi kysyin hieman taustatietoja, minkä jälkeen esitin kysymyksiä, joilla ajattelin tavoittavani arkista arvottamista. Haastattelukysymykset muodostuivat tilanteittain niiden sisältöjen mukaan, mitä edunvalvojat ottivat esille. Näen tämän juuri teemahaastattelun vahvuutena: voin kysyä tarkentavia kysymyksiä eikä haastattelu ole tarkkaan strukturoitu. Haastattelut eivät edenneet tarkasti kysymys-vastaus logiikan mukaisesti, vaan puhe suuntautui teeman herättämiin sisältöihin. Tämän vuoksi en esittänyt kaikille edunvalvojille täsmälleen samoja kysymyksiä. Anoin tilaa vapaamuotoisille vastauksille, joten en suunnitellut laajaa kysymyspatteristoa edeten sen mukaisesti. Kysyin tarkentavia kysymyksiä sen mukaan, mihin aiheisiin keskustelu liittyi. Koin haastattelutilanteet luontevina ja antoisina.

Ennen aineiston keruuta mietin, miten tutkijana vaikutan haastattelujen kulkuun. Haastatteluun voivat vaikuttaa esimerkiksi pukeutuminen, ikä- ja statuserot tai sukupuoli (ks. Eskola & Vastamäki 2010, 32). Omissa haastatteluissani en näe näillä seikoilla olleen juuri merkitystä, mutta tilanne voisi olla toinen, jos olisin haastatellut esimerkiksi nuoria tai lapsia. Haastatteluja suunnitellessani mietin oma rooliani haastattelutilanteessa vuorovaikuttajana. Haastattelu on aina sosiaalinen vuorovaikutustilanne. Miten vaikutan tilanteeseen? Millaisen roolin otan? Miten ohjailen omalla toiminnallani keskustelua? Miten kommentoin? Ajattelin, etten haluaisi ohjaila keskustelua tiettyyn suuntaan, mutta väistämättä kysymykseni ohjaavat keskustelua.

Haastattelukysymykset ohjailevat esimerkiksi teemahaastattelussa keskustelua tiettyyn suuntaan, jolloin niiden muodolla on olennaista merkitystä. Haastattelukysymysten muotoiluvaiheessa suurin osa tutkimuksen taustatyöstä on tehty ja taustatyö näkyy myös haastattelukysymyksissä. Halusin, että esille tulee asioita jotka edunvalvojat itse ottavat esille. Päätin kysyä avoimia kysymyksiä, joihin voi vastata monella tavalla. Mietin, tuonko haastattelukysymyksissä esille käsitteitä (esimerkiksi lapsen edun käsitteen) vai annanko heidän itse ottaa käsitteet esille. Halusin, että haastateltavat valitsevat itse käyttämänsä käsitteet. Käytin kysymyksissäni esimerkiksi lapsen edun käsitettä vasta sen jälkeen, kun edunvalvojat olivat itse maininneet ne ensimmäisen kerran. Ennen haastatteluja mietin, onko haastattelukysymyksiä liian vähän ja saanko niiden avulla tarpeeksi aineistoa. Huoleni oli turha, sillä koin saavani monipuolisen aineiston.

Sain kerättyä laajan aineiston, joka käsitteli edunvalvontaa ja sen eettisiä kysymyksiä monella tasolla. Tallensin haastattelut digitaalisesti ja litteroin ne sanatarkkuudella. Sanatarkkuudella tarkoitan sitä, etten litteroinut kaikkia äännähdyksiä tai taukoja. Tein näin, koska ajattelin esimerkiksi taukojen merkitsemisen epäolennaiseksi tutkimustehtäväni kannalta. Jälkeenpäin olen miettinyt, olisiko tarkempi litterointi ollut antoisampi. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 45 sivua. Laaja aineisto antoi mahdollisuudet monenlaiseen tarkasteluun, ja jouduin miettimään pitkään aineiston rajausta ja analyttistä lähestymistapaa.

4.5 Aineiston analyysi

Ennen analyysin aloittamista mietin monenlaisia valinnanmahdollisuuksia analyysin suhteen. Mietin esimerkiksi, otanko tarkastelun kohteeksi aineistossa lasta koskevan puheen. Toisaalta mietin, lähestynkö aineistoa tietyn käsitevalinnan kautta. Ei ole yhdentekevää, mitä teoreettisia käsitteitä valitsen, koska käsitevalinta ohjaa analyysia tiettyyn suuntaan. Mietin analyysin kohdalla sitä, mitä nostan aineistosta esille. Aluksi hahmottelin kaksiosaista analyysia, jossa tarkastelen ensiksi edunvalvojien eettiseen puheen sisältöjä kysyen *mitä* edunvalvojat puhuvat. Kaksivaiheisen analyysin toisessa osassa ajattelin keskittyä tarkastelemaan, *miten* edunvalvojat puhuvat. Tällöin

analyysissäni olisi yhdistynyt sisällönanalyttinen sekä diskurssianalyttinen lähestymistapa. Koin tämän tarkastelutavan kuitenkin liian laajana, ja päätin valita ainoastaan jälkimmäisen analyysitavan.

Analysoin aineistoa diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyysissä painopiste on siinä, miten tutkittavat tekevät asioita ymmärrettäväksi omalla kielenkäytöllään. Diskurssianalyysi tarkastelee kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa tekoina, joilla ylläpidetään tai muutetaan sosiaalista ympäristöä. Siinä ei erotella puhetta ja tekoja, vaan molemmat näyttäytyvät tekoina. (Suoninen 1999, 17–20.) Diskurssintutkija analysoi, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä. Diskurssianalyysissä tutkimuskohteeksi otetaan tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiötä ja nimeävät niille syitä. Diskurssintutkimus tarkastelee millä ehdoilla erilaisia todellisuuksia ja tapahtumia merkityksellistetään ja mitä seurauksia toiminnoilla on. Kieli nähdään joustavana ja monitasoisena resurssina, jota voidaan käyttää eri tavoin eri aikoina ja eri tilanteessa. Kielen ajatellaan järjestäytyvän kieliopin sääntöjen mukaan mutta myös kulttuurisesti ja sosiaalisesti, arvojen sekä sosiaalisten normien ja sääntöjen mukaan¹¹. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13.) Diskurssintutkimuksessa kiinnostus ei kohdistu siihen, mikä on ”oikein” tai ”totta” (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 11–16).

Norman Fairclough (2001, 21) esittää diskurssianalyysiin kolmea eri tasoa. Ensinnäkin diskurssia voidaan analysoida mikrotasolla tekstinä. Toiseksi diskurssia voidaan tarkastella tekstin tuottamisen ja tulkinnan näkökulmasta diskursiivisena käytäntönä. Kolmanneksi diskurssien analysointi voi tapahtua sosiaalisten käytäntöjen tasolla tilanteellisessa ja institutionaalisessa kontekstissa. Kielenkäytön mikrotasolla mielenkiinto kohdistuu esimerkiksi kielioppiin, tekstin rakenteisiin ja sanastoon. Toisella tasolla, diskursiivisten merkitysjärjestelmien tasolla ollaan kiinnostuneita diskursseista, genreistä ja narratiiveista. Kolmannella tasolla kiinnostus kohdistuu sosiaalisiin merkitysjärjestelmiin kuten representaatioihin, identiteetteihin ja valtakysymyksiin. (Fairclough 2001.)

¹¹ Dell Hymes

Faircloughin jäsenyyksen pohjalta analyysitapani sijoittuu tekstin mikrotasolla tapahtuvaan analyysiin. Vaikka tarkasteluni keskittyy lähinnä tekstin mikrotasolle, tiedostan myös muiden tasojen läsnäolon. Kielenkäyttö ja diskurssi sijoittuvat aina tiettyyn sosiaaliseen käytäntöön ja ovat osa tiettyä sosiaalista käytäntöä. Keskustelu on tulkittavissa tiettyä taustaa vasten. Näen aineistoni puheen osana laajempaa sosiaalista käytäntöä, esimerkiksi osana lastensuojelun käytäntöä sekä osana sosiaalityön käytäntöä ja eettistä diskurssia. Tilanteellinen konteksti määrittää tapaa, jolla ihmiset tuottavat ja järjeistävät asioita. Diskurssianalyyssissä olennaista on juurikin ajatus siitä, että kieli on osa muuta ympäristöä, heijastaa ympäristöään sekä myös rakentaa sitä. (vrt. Jokinen ym. 2016).

Analyysini alkuvaiheessa poimin aineistosta arkista arvottamista. Teemoittelin tekstistä erilaisia aihealueita, eettisiä haasteita ja eettisiä kysymyksiä. Halusin katsoa, millaisia sisältöjä voin muodostaa edunvalvojen eettisistä pohdintoista. Jäsensin tekstistä arkista arvottamista sisältäviä selontekoja eri kategorioihin. Muodostin eettistä pohdintaa sisältäviä teemoja, eettisiä haasteita koskevia teemoja sekä arvoja ja normeja koskevia teemoja. Analyysia tehdessäni kompastuin jatkuvasti siihen, että aloin teemoitella aineistosta erilaisia sisältöjä. Luokittelin, kategorisoitin ja teemoittelin. Ajattelin ensin teemoitella aineiston eettistä puhetta, minkä jälkeen voisin analysoida näiden teemojen alla olevaa puhetta erikseen. Huomasin, että analyysini lipui yhä uudestaan sisällönanalyysin puolelle, mikä ei ollut tarkoitukseni. Pohtiessani yhä uudelleen analyysiani ja lukiessani enemmän diskurssianalyysiin liittyvää kirjallisuutta minulle valkeni, että en voi teemoitella aineistoa tiettyihin teemoihin. Ajattelen, että diskurssianalyyssissä analyysi ei etene sisältöjen mukaan, vaan puhetausten mukaan. Aineisto tarjosi monia mielenkiintoisia näkökulmia diskurssianalyyttiseen tarkasteluun. Pohdintojen jälkeen rajasin analyysikysymykseni täsmällisesti. Asetin tehtäväkseni selvittää, millaisia retorisia keinoja edunvalvojat käyttävät puhuessaan eettisistä kysymyksistä. Tämän ohella tarkastelen eettisen puheen muita elementtejä. Retorisen analyysin kautta pyrin tavoittamaan hieman myös kuvaa siitä, miten edunvalvojat asemoituvat moraalisisina toimijoina. Kielenkäyttö loihtii mielikuvia siitä, millainen ihminen on moraalisisena toimijana. Moraalinen toiminta on tavoitettavissa puheesta tarkastelemalla esimerkiksi sitä, mitä ihminen arvostaa tai pitää outona tai

itsestäänselvä. (Suoninen 1999, 19–20.) Kielenkäytössä ei ole siten kyse pelkästä kuvauksesta vaan paljon monimutkaisemmasta asiasta.

Käytän analyysissa havaintoyksikkönä selontekoa. Jätän analyysin ulkopuolelle selonteot, joissa käsitellään asioita todellisten esimerkkitapausten kautta. Edunvalvojat käyttivät kohtalaisen paljon esimerkkejä pohtiessaan eettisiä kysymyksiä. Näen esimerkkien poisjättämisen perusteltuna tunnistettavuuden välttämiseksi, vaikkakin ne voisivat olla mielenkiintoisia tutkimusongelmani kannalta. Yllätyin aineistossa esimerkkien runsaudesta. Karkeasti arvioituna noin viidesosa litteroidusta aineistosta on esimerkkitapauksia. Esimerkkien runsaus yllätti ja laittoi kysymään, miksi esimerkkejä on niin paljon. Yllätyin esimerkkien runsaudesta, koska Sarah Banks ja Robin Williams (2005) osoittavat tutkimuksessaan, etteivät sosiaalialan ammattilaiset käsittele työnsä eettisiä jännitteitä esimerkkien kautta.

Diskurssianalyysi on tutkielmani laajempi analyttinen lähestymistapa, jonka monista vaihtoehdoista valitsin analyysitavakseni retorisen analyysin. Kielenkäytön tutkimuksessa on monia tutkimuksellisia suuntauksia, joista retoriikka on yksi. Diskurssianalyysin piirissä suuntausta kutsutaan nimellä ”uusi retoriikka” (mm. Suoninen 2003). Uudessa retoriikassa ollaan kiinnostuneita kielenkäytön vaikuttavuuden rakentumisesta. Kutsun kielenkäytön vaikuttavuuden rakentumista argumentaatioksi. Argumentaation strategioina on esimerkiksi tosiasiapuhe eli ”faktojen” osoittaminen sekä kategorisointi.

Käytän tutkielmassani faktuaalistamisstrategian käsitettä. Juhila (2016, 146) määrittelee faktuaalistamisstrategian vakuuttelun muodoksi, jolla pyritään saamaan tiedon totuusarvo niin suureksi, että se alkaa näyttää tosiasialta ja ainoalta oikealta vaihtoehdolta. Koen, ettei edunvalvojen eettisessä puheessa ole kyse tiedosta eikä siinä pyritä esittämään ainoita oikeita vaihtoehtoja. Pohdin sitä, muutanko tutkielmassani faktuaalistamisstrategian käsitteen argumentaatiostrategiaksi. Lukemassani kirjallisuudessa käytetään kuitenkin faktuaalistamisstrategian käsitettä, ja päätin käyttää sitä tutkielmassani. Määrittelen faktuaalistamisstrategian keinona, jolla pyritään vahvistamaan tiettyä argumenttia eli tekemään väitettä ns. tosiasiaksi.

Rautajoki (2009) ja Juhila (2016) tuovat teksteissään esille viisi erilaista faktuaalistamisstrategiaa. Käytän tutkielmassani hyödyksi heidän kategorisoimiaan strategioita. Rautajoki sai väitöskirjansa lopputulokseksi neljä eri faktuaalistamisstrategiaa: itse todettuun vetoava strategia, asiantuntijuuteen vetoava strategia, vaihtoehdottomuusstrategia ja sosiaalsiin normeihin vetoava strategia. Juhila mainitsee edellä mainittujen lisäksi kvantifioivan strategian. Sekä Rautajoen että Juhilan tutkimukset keskittyivät asiantuntijapuheen tarkasteluun.

Käsitän faktuaalistamisstrategiat kulttuurisina tapoina tuottaa ja vakuuttaa puhetta. Kulttuuriset puhetavat ja retoriset keinot ovat sosiaalisesti opittuja. Niiden käyttäminen voi olla niin totuttua, ettei niitä usein edes tunnisteta. Käytämme strategioita kaikessa vuorovaikutuksessa pyrkiessämme tekemään asioita toisille ymmärrettäviksi. Strategioiden käyttö päivittäisessä kommunikaatiossa ei yleensä ole tietoisista, mutta esimerkiksi julkisissa puheissa strategioita hyödynnetään joskus tietoisesti. Puhujat vakuuttavat asioita esimerkiksi vetoamalla omaan kokemukseen, asiantuntijoihin tai he esittävät lukumääriä argumenttiensa tueksi. Ihmiset kaupittelevat omia selontekojaan toisilleen keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tässä kaupittelussa olennaista ovat erilaiset retoriset keinot.

Retorisia keinoja on lukuisia. Kategorisointi on yksi perustavanlaatuisimmista retorisista keinoista. Jokin asia merkityksellistetään hyväksi ja toinen pahaksi. Yksi asia on tärkeä ja toinen ei ole tärkeä. Kategoriat määrittelevät toimintoja hyviin ja huonoihin. Toiset toiminnot ovat normaaleja ja hyväksyttäviä kun taas toiset toimet ovat poikkeuksellisia ja tuomittavia. (Jokinen 1999, 129–130.)

Argumentaatiossa keskeisiä elementtejä ovat hyökkäävä ja puolustava retoriikka. Puolustavassa retoriikassa pyritään oman position ja argumentaation vahvistamiseen. Hyökkäävä retoriikka keskittyy vasta-argumentin vahingoittamiseen. Puolustavassa retoriikassa pyritään oman position ja argumentaation vahvistamiseen¹² (Jokinen 1999, 129–130.) Esitetyn argumentin vahvistamisessa pyritään tekemään asioita ”tosiasioiksi”. Tosiasioden tekemisen keinona on muun muassa pakkoa ja vaihtoehdottomuutta kuvaavien ilmaisujen käyttö. Tällaisia ovat esimerkiksi ilmaisut

¹² Potter 1996b, 107

täytyy, on pakko, pitää, varmasti, ehdottomasti, epäilemättä, tietysti, ilman muuta, totta kai. Nämä ilmaisut häivyttävät muita vaihtoehtoja ja ovat tekemässä asioita tosiasioiksi.

Tyypillisiä retorisia keinoja ovat myös ääri-ilmaisujen käyttö, konsensuksen osoittaminen, kolmen lista, kontrastiparien muodostaminen ja rinnastukset. Ääri-ilmaisuja ovat esimerkiksi kuvaukset joka kerta, ei koskaan, täysin, ei todellakaan, ikuisesti, täydellisesti, koko päivän, ei mitään. Konsensuksen osoittaminen on retorinen keino, jossa viitataan usean ihmisen yhteneväisiin näkemyksiin (ks. Juhila 2016, 165). Konsensuksen rakentamisessa vedotaan ns. enemmistöperiaatteeseen: argumenttia perustellaan sillä, että useat ihmiset tai suurin osa ihmisistä ajattelevat samalla tavalla. Kolmen listalla pyritään esittämään asioille ”riittävä näyttö”. Kontrastiparien muodostamisella pyritään vahvistamaan ja korostamaan toisen hyviä puolia. Positiivinen kontrastipari ladataan hyvillä merkityksillä ja tälle etsitään vastakohtaksi negatiivinen kontrasti. Erilaiset rinnastukset, esimerkiksi kahden eri haluttomuuden rinnastaminen, ovat osa retoriikkaa. (Jokinen 1999, 129–130.)

Jokisen (1999,157) mukaan retoristen keinojen analyysin kautta päästään käsiksi siihen, miten faktoja konstruoidaan: miten kategorisointeja rakennetaan, vahvistetaan ja kyseenalaistetaan. Juhila (1993, 152) toteaa, että vahvalla faktuaalisella kielenkäytöllä on helpompi saada kuulijat vakuuttuneiksi kuvatun tapahtuman tai asiantilan todennäköisyydestä. Retoristen keinojen analyysin kautta voidaan myös saada selville, miten subjektipositioiden rakennetaan ja identiteettejä tuotetaan. Käsitän subjektipositioiden rakentamisen asemointina, jossa toimijoille tuotetaan erilaisia rooleja, asemia ja identiteettejä. Olen kiinnostunut analyysissäni myös asemoinnista. Edunvalvojat asemoivat itseään tietyllä tavalla. Asemoituminen on tietynlaisen paikan ottamista julkisessa keskustelussa (Jokinen 1999, 127).

Kiinnitän huomiota argumentaatioon tarkastelemalla esimerkiksi modaalisuutta osoittavaa kielenkäyttöä. Deontiset modaalisuudet¹³ ovat vaatimuksia, joita ei esitetä suoraan käskynä ”tee näin” vaan sanomalla ”näin *pitää* tai *on pakko* tehdä”. Nämä ovat velvollisuutta ja välttämättömyyttä osoittavia deontisia modaalisuuksia, jotka

¹³ Fairclough 2003, 172-173

ovat yhteydessä arvoihin. Välttämättömyyksien ohella deontiset modaalisuudet avaavat toimijoille mahdollisuuksia. Suomen kielessä deontista mahdollisuutta ilmaisee verbi *saada*. Englannin kielessä modaaliverbejä ovat muun muassa *may* ja *shall* (tai) *should*. (Tieteen termipankki.)

Deontiset modaalisuudet kuvaavat, millaisia velvotteita ja mahdollisuuksia toimintaan liittyy. Deontisten modaali-ilmausten tarkastelu on hedelmällistä sen vuoksi, että ne kiteyttävät usein puheyhteisön moraalialueita ja normeja. Niiden kautta tuodaan esille, millainen toiminta käsitetään hyvänä. Toisaalta niiden kautta on tavoitettavissa myös asioita, jotka käsitetään huonoina. Jotain on esimerkiksi *pakko* tehdä, vaikka jokin muu vaihtoehto tuntuisi paremmalta. Poimiessani aineistosta arkista arvottamista käytin apunani muun muassa ehdottomuutta ilmaisevia sanoja (esim. ”täytyy”, ”pakko”) ja muita sanapareja kuten ”ilman muuta”. Näiden lisäksi kiinnitän huomiota ääri-ilmaisuihin kuten joka kerta, ei koskaan, täysin, ei todellakaan, ikuisesti, täydellisesti, koko päivän, ei mitään.

Olen kursivoinut esimerkkioitteista argumentaatiossa käytettyjä retorisia keinoja, että ne olisi helpompi havaita. Otteissa on myös merkitty sulkuihin joitain kohtia. Nämä sulkujen sisällä olevat selvennykset ovat omia lisäyksiäni, joilla olen pyrkinyt selventämään, keneen toimijaan puhuja kulloinkin viittaa. Olen poistanut joistain otteista tarpeettomaksi näkemiäni kohtia, esim. ”tuota tuota niin niin ja että” -tyyppiset kohdat. Poistin näitä kohtia sen vuoksi, että selonteon ydinargumentti tulisi selkeämmin esille. Olen merkinnyt nämä puuttuvat lauseenosat esittämässäni otteissa viivoilla --. Retorisessa analyysissä käytetään toisinaan hyvin tarkkaa litterointia merkiten muun muassa taukojen pituudet tai erityisen hiljaa puhutut kohdat (mm. Kurri & Wahlström 2000). Näen edellä mainitsemani tyyppiset ”tuota tuota niin niin ja että” -kohdat toisaalta myös relevanteiksi analyysin kohteiksi, siinä mielessä, että nämä kohdat voivat myös kertoa jotain olennaista. Ne voisivat viestiä esimerkiksi sitä, että puhuja kokee aiheesta puhumisen jollain tavalla vaikeaksi. Voisin esimerkiksi tarkastella analyysissäni, missä kohdin tällaisia ”venytyksiä” ilmenee erityisesti. Liittyvätkö ne esimerkiksi tilanteisiin, joissa puhutaan erityisen haastaviksi koetuista eettisistä kysymyksistä? Tällainenkin tarkastelu olisi mielenkiintoista. En kuitenkaan valinnut tämän tyyppisiä asioita analyysini kohteeksi, joten jätän jotkin kohdat pois.

Aineistossa oli keskinäisiä eroja sen suhteen, miten eettisistä kysymyksistä puhuttiin. Toiset haastatteluaineistot olivat enemmänkin normatiivisia, ja niissä edunvalvonnan eettisiä kysymyksiä käsiteltiin esimerkiksi juridisesta näkökulmasta. Selonteoissa olivat nähtävissä esimerkiksi lakitekstit. Toiset haastatteluaineistot linkittyivät enemmän käytännönläheiseen etiikkaan normatiivisen sijaan. Aineistossa arkinen arvottaminen liittyy asiakastason eettisiin kysymyksiin.

Tutustuttuani aineistoon kiinnitin huomiota useisiin asioihin. Ensinnäkin havaitsin esimerkkien käytön olevan runsasta. Toiseksi huomasin edunvalvojen käyttävän puheessaan runsaasti minä-muotoa. Kolmanneksi kiinnitin huomiota siihen, että edunvalvojat rakensivat omaa positiotaan usein suhteessa vastaposition, tässä tapauksessa suhteessa sosiaalityöntekijöihin. Muun muassa nämä huomiot johtivat siihen, että päätin käyttää analyysikeinona retorista analyysia. Retorisen analyysin puitteissa kiinnostuin myös siitä, millaisia ovat edunvalvojen käyttämät faktuaalistamisstrategiat.

Jäsennän aineiston selontekojä puhetapojen mukaan sijoittamalla niitä esimerkiksi väitteen esittäjään liittyvän retoriikan ja faktuaalistamisstrategioiden otsikoiden alle. Jaotelmalla on keinotekoinen, ja toisenlainen jaottelu (vrt. esim Banks & Williams 2005) olisi myös ollut mahdollinen. Luomani otsikot ovat apuna analyysin jäsentämisessä ja kuvastavat, millaisiin keinoihin olen analyysissani keskittynyt. En kuitenkaan keskity tarkastelemaan otsikoiden alla pelkästään otsikossa mainittua retorista keinoa, vaan tarkastelen otsikoiden alla laajemmin myös muita selonteoissa käytettyjä retorisia keinoja. Esimerkiksi väitteen esittäjään liittyvän retoriikan otsakkeen alla tuon esille myös muita selontekojen retorisia keinoja sekä eettisen puheen elementtejä. Suhteutan analyysissani aineistoani muun muassa Banksin ja Williamsin (2005) näkemyksiin eettisestä puheesta sekä Banksin (2004, 178) jäsenyykseen eettisen argumentaation painotuksista. Banks toteaa, että eettinen argumentaatio voi painottua oikeuksien korostamiseen tai ilmentää enemmän henkilökohtaista ja tilannekohtaista etiikkaa (ns. uusi moraalinen ääni). Tutkielmani kannalta on mielenkiintoista, korostavatko edunvalvojat eettisessä argumentaatiossaan oikeuksia vai näkykö selonteoissa ns. uudenlainen moraalinen ääni, joka painottaa muun muassa suhteen merkitystä, sensitiivisyyttä ja luottamusta.

Olen jakanut analyysini kolmen otsikon alle. Ensin tarkastelen, millaisia väitteen esittäjään liittyviä retorisia keinoja edunvalvojat käyttävät. Toisekseen analysoin, millaisia faktuaalistamisstrategioita edunvalvojat käyttävät puhuessaan eettisistä kysymyksistä. Faktuaalistamisstrategioita on kolme: itse todettuun vetoava strategia, sosiaalisiin normeihin vetoava strategia ja kvantifioiva strategia. Lisäksi tarkastelen, miten edunvalvojat asemoivat itseään suhteessa sosiaalityöntekijöihin.

Retoristen keinojen ohella tarkastelen myös muita eettisen puheen elementtejä ja painotuksia. Selontekojen analyysin yhteydessä pyrin tuomaan myös esille sen, mikä on edunvalvojan keskeinen argumentti kussakin selonteossa. Esimerkiksi Juhila (2016, 145–178) kiinnittää huomiota faktuaalistamisstrategioiden ohella myös siihen, mitä strategioilla faktuaalistetaan eli tuotetaan tosiasioiksi. Analyysikysymykseni ovat:

- 1) millaista väitteen esittäjään liittyvää retoriikkaa selonteot ilmentävät?
- 2) millaisia faktuaalistamisstrategioita edunvalvojat käyttävät?
- 3) miten edunvalvojat asemoivat itseään suhteessa sosiaalityöntekijöihin?
- 4) millaiseen eettiseen argumentaatioon selonteot painottuvat?
- 5) mitä eettisen puheen elementtejä selonteot sisältävät?

5 Retoriset keinot edunvalvojen puheessa

5.1 Väitteen esittäjään liittyvät retoriset keinot

Väitteen esittäjään liittyvissä retorisisissa keinoissa on kyse siitä, millaista persoonamuotoa puhuja käyttää kertoessaan asiasta. Aineistossa esillä ollut runsas minä-persoonamuodon käyttö laittoi pohtimaan, onko minä-muoto erityisen tyypillinen väitteen esittäjään liittyvä retorinen keino eettisessä puheessa. Havaitessani minä-muodon käytön runsauden aloin tarkastella, mitä muita väitteen esittäjään liittyviä retorisia keinoja aineistoni edunvalvojen puheessa käytettiin. Aineistossa käytettiin minä-muodon ohella muun muassa edunvalvoja-muotoa, me-muotoa sekä passiivi-muotoa. Näistä valitsin tarkastelun kohteeksi erityisesti minä-persoonamuodon ja edunvalvoja-muodon käyttämisen. Tarkastelin, missä kohdin aineistossa käytettiin edunvalvoja-muotoa ja missä kohdin minä-muotoa. Selonteissa oli keskinäisiä eroja puhujien kesken siinä, kuinka paljon he käyttivät minä-muotoa. Minä-muotoa käytettiin runsaasti jokaisessa haastattelussa, mutta yhdessä haastattelussa käytettiin selkeästi muita enemmän edunvalvoja-muotoa. Haastattelu, jossa käytettiin enemmän edunvalvoja-muotoa, oli sisällöltään ”juridisempi” kuin muut eli siinä käytettiin enemmän eettistä terminologiaa kuin muissa. Seuraavaksi tuon esille neljä otetta, jossa käytetään edunvalvoja-muotoa. Asetan nämä otteet peräkkäin saadakseni tuotua esille kuvaa siitä, missä yhteyksissä edunvalvoja-muotoa käytetään. Neljän otteen laittaminen peräkkäin ei ole välttämättä järkevää pirstaleisen vaikutelman vuoksi, mutta päätin silti laittaa otteet peräkkäin.

OTE 1.

h2. Sosiaalityöntekijän täytyy kuitenkin tehdä niinku kaikkien eri osapuolten kanssa yhteistyötä ja sitte *edunvalvojan* tärkein yhteistyökumppani on se lapsi siinä.

OTE 2.

h1. Kun siinä on ollut *edunvalvoja*, on se aivan sama kuka siinä on ollut, kun siinä on ollut edunvalvoja, niin se lapsen etu ja se lapsen näkökulma on tullu ihan eri lailla näkyviin siinä lastensuojelussa.

OTE 3.

h3. Pienten lasten osalta ehdottomasti pitää olla tuntemus siitä lapsesta ja riittävä tuntemus ja riittävä ymmärrys, että mikä mikä sen lapsen tilanne on. -- että semmoinen ymmärrys on pakko olla *edunvalvojalla*, että pystyy toimimaan.

OTE 4.

h4. *Edunvalvojalla* on niinkun mahdollisuus ja oikeus ja velvollisuus fokusoida siihen lapseen.

Edunvalvoja-muoto näytti olevan käytössä erityisesti kohdissa, joissa edunvalvojat puhuivat työnsä yleisistä eettisistä periaatteita ja lähtökohdista ammattilaisen näkökulmasta. Näen edunvalvoja-muodon käyttämisen liittyvän selontekoihin, joissa edunvalvojat kokevat jakavansa ammattilaisina samat näkemykset. Käyttämällä edunvalvoja-muotoa edunvalvojat toimivat ikään kuin sanansaattajina (vrt. Jokinen 2016, 349) välittäen kuulijalle työnsä yleisiä eettisiä periaatteita. Käyttäessään edunvalvoja-muotoa puhujat etäännyttävät itsensä selonteosta siten, että se ei näyttäydy niin henkilökohtaisena mielipiteenä. Edunvalvoja -persoonamuodossa lausutut selonteot ovat neutraalimpia verrattuna selontekoihin, joissa käytetään minä-persoonamuotoa.

Edelliset selonteot sisältävät erilaisia eettisen kielenkäytön elementtejä. Esimerkiksi otteessa 4 edunvalvoja käyttää ilmaisuja ”oikeus ja velvollisuus”, jotka ovat osa eettistä kielenkäyttöä (vrt. Banks & Williams 2005, 1009). Banks ja Williams havaitsivat tutkimuksessaan sosiaalialan ammattilaisten eettisten selontekojen sisältävän erilaisia eettisiä ”pitoisuuksia” tai sisältöjä. Toisaalta selonteoissa viitattiin suoraan eettisiin periaatteisiin ja konsepteihin kuten oikeuksiin, reiluuteen ja kunnioitukseen. Banks ja Williams jakavat eettiset selonteot kahteen kategoriaan: niihin, joissa käytetään nimenomaisesti eettistä kieltä (luottamus, rehellisyys, oikeudet jne.) sekä niihin, joissa ei käytetä suoraan eettistä terminologiaa. Otteessa 4 edunvalvoja käyttää nimenomaisesti eettistä kieltä viitatessaan oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Myös otteessa 2 käytetään eettistä terminologiaa kuten ”lapsen etu” ja ”lapsen näkökulma”.

Banks ja Williams (2005, 1010) havaitsivat tutkimuksessaan, että kysyttäessä työssä kohdatuista eettisistä ongelmista jotkut haastateltavat alkoivat välittömästi käyttämään ns. eettistä kieltä (ethics talk, ethical language). Huomasin eettisen kielen käytön ilmenevän myös omassa aineistossani. Näen, että seuraavassa otteessa edunvalvoja alkaa käyttää eettistä kieltä heti, kun kysyn häneltä työn tärkeimmistä asioista.

OTE 5.

t. Mitä asioita pidät tärkeimpinä lapsen edunvalvonnassa?

h3. Se ensinnäki, et *lapsi tulle kuulluksi* niissä kaikissa prosesseissa, mitä siellä on. Siellä voi olla monenlaisia prosesseja siellä lastensuojelun puolella, et hän oikeesti tulee kuulluksi niissä. Ja sitten että se päätös, mikä sieltä sitte syntyy, nii kyllähän *edunvalvoja* sitte *tietenki* siihen ottaa kantaa, että onko se *lapsen edun* mukana vai ei. Että että sen prosessin niinku sellanen läpinäkyvyys ja sellanen että siinä, sitä *mie* pidän tärkeänä, että mitään ei tapahdu missään niinkun selän takana, vaan että jos täytyy jottain tehdä, niin ne on kunnossa selvitetty ja niitten asianosaisten kanssa jotka joita se asia koskettaa.

Edunvalvoja kertoo otteessa työssään tärkeiksi kokemista asioista. Argumentteina ovat muun muassa, että lapsen pitää tulla kuulluksi, edunvalvoja ottaa kantaa päätökseen huomioiden lapsen edun ja edunvalvontaprosessin tulee olla avoin ja läpinäkyvä. Otteessa on esillä suoria eettisen kielenkäytön elementtejä kuten lapsen kuulluksi tuleminen ja lapsen etu (vrt. Banks & Williams 2005, 1010). Näen selonteossa myös sellaista eettistä puhetta, jossa ei käytetä suoraan eettistä terminologiaa. Banksin ja Williamsin (mt., 1010) mukaan epäsuorassa eettisessä puheessa kuvataan esimerkiksi eettisiä ongelmia käyttämättä kuitenkaan erityistä eettistä puhetta. He mainitsevat esimerkkinä selonteon, jossa työntekijä kuvaa joutuneensa rikkomaan lupauksensa eikä näin ollen kunnioittanut asiakasta, mutta työntekijä ei selonteossaan käytä ilmaisuja ”lupaus” tai ”kunnioitus”. Edellisessä otteessa edunvalvoja kuvaa tärkeänä asiana prosessin läpinäkyvyyden ja sen että ”mitään ei tapahdu missään niinkun selän takana”. Hän ei käytä suoraan eettistä terminologiaa, mutta näen puhujan viittaavan

selonteossaan epäsuorasti avoimuuden periaatteeseen, joka on yksi sosiaalialan ammattilaisten toiminnan eettinen periaate (ks. Talentia 2013, 17).

Edellisessä otteessa edunvalvoja käyttää passiivimuotoa, edunvalvoja-muotoa ja minä-muotoa. Passiivi-muotoa käytetään lauseessa ”siellä voi olla monenlaisia prosesseja siellä lastensuojelun puolella, et hän oikeesti tullee kuulluksi niissä”. Passiivimuotoinen puhe hämärtää tarkan toimijuuden sekä rakentaa konsensusta asiasta. Käyttämällä toimijuuden kadottavaa passiivimuotoa puhuja etäännyttää asian omista intresseistä. (ks. Rautajoki 2009, 125–129, 173). Edunvalvoja-muoto on esillä lauseessa ”*edunvalvoja* sitte *tietenki* siihen ottaa kantaa, että onko se *lapsen edun* mukanen vai ei”. Edunvalvoja-muodon käyttäminen näyttää tässäkin otteessa viittaavan yhteisesti jaettavissa olevaan näkemykseen. Otteen lopussa edunvalvoja puhuu minä-muodossa. Minäpuhe ”sitä *mie* pidän tärkeenä ...” kertoo asian olevan vahvasti puhujan ajama ja kannattama (ks. Rautajoki 2009, 181). Kursivoin selonteosta edunvalvojan käyttämän pakkoa ja vaihtoehdottomuutta (ks. Jokinen 1999, 126–159) ilmaisevan muotoilun ”tietenki”. Pakkoa ja vaihtoehdottomuutta kuvaavien ilmaisujen käyttö on yksi tapa vahvistaa esitettyä argumenttia ja häivyttää vaihtoehtoja (mt., 126–159.)

Seuraavassa otteessa yhdistyy edunvalvoja-muoto ja minä-muoto. Näen tämän otteen vahvistavan käsitystä siitä, että edunvalvoja-muotoa käyttämällä kuvataan juuri työn yleisiä eettisiä periaatteita.

OTE 6.

h1. Ku se on fakta-asia, kun *edunvalvojan* pääasiallinen tehtävä on juuri se, ensiksikin tutustuu siihen lapseen, jotta se voi sitä edustaa. Jollon jollon ku *mie* aattelen näitä omia lapsia, niin mie olen kaikki nämä lapsen tuntenu ja tunnen hirviän hyvin ja mullon niihin todella hyvä suhde. Ja lähes kaikkiin.

Edunvalvoja arvottaa lapseen tutustumisen edunvalvojan pääasialliseksi tehtäväksi ja edunvalvojan velvollisuudeksi. Näen edunvalvoja-muodon käyttämisen osoittavan, että kyseessä on edunvalvojien yhteisesti jakama näkemys. Edunvalvoja-muodon jälkeen puhuja vaihtaa persoonamuodon minä-muodoksi, jonka kautta hän vahvistaa argumentin henkilökohtaisella kokemuksella tuoden esille esimerkin. Edellisestä

otteesta voi saada käsitystä siitä, mitä edunvalvoja näkee moraalisenä toimintana. Moraalinen toiminta on tavoitettavissa puheesta tarkastelemalla esimerkiksi sitä, mitä ihminen pitää itsestäänselvänä tai mitä hän arvostaa. (Suoninen 1999, 19–20.) Edunvalvoja kuvaa selonteossa, kuinka edunvalvojan pääasiallinen tehtävä tutustua lapseen, jotta hän voi edustaa lasta. Lapseen tutustuminen ja suhteen luominen lapseen näyttäytyy moraalisenä toimintana. Edunvalvojien selonteissa korostetaan useissa yhteyksissä lapseen luotavan suhteen merkitystä, lapseen tutustumista, lapsen kohtaamista jne. Kukaan tuskin kyseenalaistaa näiden tarpeellisuutta. Anneke Meyer (2007, 85) toteaa lapsuuden ja lapset tekijöinä, joihin viittaamalla voidaan selittää ja oikeuttaa mitä tahansa käytäntöjä ja mielipiteitä ilman, että niitä tarvitsee sen kummemmin perustella. Yksinkertainen viittaus lapsiin selittää kaiken. Asenteiden ja käytäntöjen oikeuttaminen lapsiin viittaamalla voi asemoida puhujan moraalisenä toimijana (mt., 102).

Edellisissä otteissa oli esillä edunvalvoja-persoonamuoto, jonka käyttäminen näyttää linkittyvän edunvalvojien yhteisesti jakamien näkemysten esittämiseen. Puhuessaan yhteisesti jaettavissa olevien näkemysten sijaan omista näkemyksistään edunvalvojat käyttivät enemmän minä-persoonamuotoa. Minä-muoto antaa vaikutelman henkilökohtaisesta mielipiteestä. Minäpuhe ilmentää voimakasta sitoutumista asiaan ja argumentti näyttäytyy puhujan henkilökohtaisesti kannattamana ja ajamana (vrt. Rautajoki 2009, 142; Jokinen 1993, 220).

OTE 7.

h4. Tää on *mun mielest* ydinkysymys kanssa, et tota, jos kysyt lapselta jotakin ja hän avautuu sulle, hän niinkun osottaa luottamustansa niin hemmetti sentään niiden asioiden täytyy niinku edetä. Tää on *mulle* sellanen tärke, tosi tärke asia. Että et *mä* en voi niinkun montaa kertaa kysyä lapselta niinkun samaa asiaa ilman, että oikeesti ne jotenki edistyy.

Edunvalvoja kuvaa, että lapsen osoittaessa luottamusta edunvalvojan on edistettävä lapsen asiaa. Minäpuhe ilmentää puhujan henkilökohtaista sitoutumista asiaan (mm. Rautajoki 2009, 142; Jokinen 1993, 220). Minäpuheen ohella edellisessä otteessa puhujan sitoutumista asiaan tukee myös kuvaus ”tää on mulle sellanen tärke, tosi

tärkeä asia”. Näen asian tärkeyden korostamisessa myös tunteisiin viittaamista. Banksin ja Williamsin (2005, 1014) mukaan tunteisiin viittaaminen on yleistä eettisessä puheessa. Edunvalvoja arvottaa selonteossa lapsen asioiden eteenpäin viemisen tärkeänä asiana. Näin tehdessään hän ottaa kantaa siihen, millainen toiminta on moraalisesti oikein (vrt. Suoninen 1999, 19–20.) Lapsen osoittaessa luottamustaan hänen on edunvalvojana edistettävä lapsen asiaa viivyttämättä. Selonteossa tulee esille luottamuksen käsite, jolla edunvalvoja viittaa suoraan eettisiin periaatteisiin. Luottamus on sosiaalialan keskeinen ammattieettinen lähtökohta (Talentia 2013). Suora viittaaminen eettisiin periaatteisiin on yleistä eettisessä kielenkäytössä ja kuuluu olennaisena osana eettiseen kielenkäyttöön (Banks & Williams 2005, 1009). Näen edellisen argumentin painottuvan ns. uuden moraalisen äänen puoleen, jossa korostetaan esimerkiksi suhteen merkitystä, luottamusta ja sensitiivisyyttä (ks. Banks 2004, 178). Seuraavassa otteessa edunvalvoja kuvaa eettisten periaatteiden ja käytännön välistä suhdetta.

OTE 8.

h4. *Mä en voi käsittää*, et miten on mahdollista et on käynyt niin, että kun niinkun lapsen oikeuksien näkökulma ja lapsen osallisuuden lisääminen on niinku viimeks voimaantulleen lain niinku kantavia asiaviivoja siellä läpi jokaikisessä pykälässä, niin käytäntö on niinku heittänyt täysin häränpyllyä sen asian kanssa. Että se on niinku, siinä on niin iso paradoksi, että *mä en voi käsittää*. Siis eihän kukaan niinku tee enää kotikäyntejä muuta kun, muuta kun- tai kukaan ja kukaan, mutta että näillä näillä kokemuksilla, että ne on niitä erilaisia erilaisissa yhteistyötapaamisissa olevia olemisia ja tota verkostoo ja tota. Se on ihan ihan, siis se on *ihan mahotonta*. Että mä en vois, *mä en pystyis kuvitella*, et *mä en vois ajatella*, että mä lähen niinku tällä edunvalvoja kokemuksella niin itse siis henkilökohtasesti enää siihen (sosiaalityöntekijän) rooliin, että että nää niinku asetelmat muuttuu.

Edunvalvojan argumenttina on, että lapsen oikeudet ja osallisuus eivät toteudu sosiaalityön käytännössä. Otteessa on vahvasti esillä minä-puhe. Minä-puheen ohella näen selonteossa myös muita eettisen puheen keskeisiä elementtejä kuten tunteisiin

viittaamista (vrt. Banks & Williams 2005, 1014). Edunvalvoja mainitsee kaksi kertaa, ettei hän ”voi käsittää” tilannetta. Lisäksi hän käyttää ilmaisuja ”mä en pystyis kuvitella” ja ”mä en vois ajatella”. Näen näiden kuvastavan tilanteen merkityksellisyyttä hänelle itselleen. Tilanne hämmentää häntä. Banksin ja Williamsin (mt.) mukaan eettisessä puheessa viitataan usein tunteisiin. Tunteisiin viittaaminen selonteossa korostaa asian merkityksellisyyttä henkilölle itselleen. Tunteisiin viittaaminen ilmenee selonteissa esimerkiksi hämmennyksen, turhautumisen tai vihan osoittamisena (mt., 1010). Edunvalvoja vahvistaa asian merkityksellisyyttä itselleen vielä toteamuksessa, ettei lähtisi ”tällä edunvalvoja kokemuksella niin itse siis henkilökohtaisesti enää siihen rooliin” viitaten tällä sosiaalityöntekijän rooliin. Edunvalvoja kuvaa argumentissaan tilanteen olevan ”ihan mahotonta”. Ilmaisemalla tyrmistystä ja paheksuntaa hän välittää kuvaa omista tunteistaan (ks. Banks & Williams 2005, 1017). Edunvalvoja käyttää selonteossaan suoraa eettistä terminologiaa (mt., 1010) puhuessaan lapsen oikeuksista ja lapsen näkökulmasta.

Tässä alaluvussa olen jäsentänyt muun muassa sitä, millaisia väitteen esittäjään liittyviä retorisia keinoja edunvalvojat käyttävät eettisessä puheessaan. Tämän ohella olen tarkastellut myös muita eettisen puheen elementtejä. Edunvalvojat käyttivät usein minä-muotoa puhuessaan eettisistä kysymyksistä. Minäpuhe on väitteen esittäjään liittyvä retorinen keino, joka ilmentää puhujan vahvaa sitoutumista asiaan (mm. Rautajoki 2009, 181). Käyttämällä minä-persoonamuotoa edunvalvojat ilmentävät omaa henkilökohtaista sitoutumista asioihin. Minä-muoto näyttää olevan tyypillinen persoonamuoto silloin, kun puhutaan eettisistä kysymyksistä. Huomio ei sinänsä ole yllättävä. Näen minä-muodon käyttämisen olevan luonteva tapa silloin, kun eettisiä kysymyksiä lähestytään yksilön kokemusten kautta, yksittäisen ihmisen kohtaamina moraalikysymyksinä. Käyttäessään minä-muotoa edunvalvojat antavat kuvan henkilökohtaisesta mielipiteestä ja näyttävät ilmentävän sitä, että oma ajatus ei ole välttämättä yleistettävissä edunvalvojen yhteiseksi näkemykseksi tai työn yleiseksi eettiseksi periaatteeksi. Sen sijaan käyttämällä edunvalvoja-persoonamuotoa edunvalvojat näyttivät tuovan esille työssä yhteisesti jaettuina eettisiä periaatteita.

5.2 Eettisen puheen faktuaalistamisstrategiat

5.2.1 Itse todettuun vetoava strategia

Seuraavana tarkastelen edunvalvojen eettisessä puheessaan käyttämiä faktuaalistamisstrategioita. Käsitän faktuaalistamisstrategiat puheen esittämisen tapoina, joilla vahvistetaan omaa argumenttia. Tarkastelin aineistoni eettisiä selontekoja suhteessa viiteen faktuaalistamisstrategiaan. Nämä ovat itse todettuun vetoava strategia, asiantuntijuuteen vetoava strategia, vaihtoehdottomuusstrategia, sosiaalisiin normeihin vetoava strategia sekä kvantifioiva strategia (Rautajoki 2009; Juhila 2016). Tavoitteeni ei ollut muodostaa uusia strategioita, vaan keskityin katsomaan, miten edunvalvojat käyttivät selonteissaan edellämainittuja strategioita. Huomasin muun muassa sen, että useat selonteot olisivat sopineet useaan eri kategoriaan. Tehtäväkseni jäi päättää, minkä strategian yhteyteen sijoitan selonteot. Vaikka sijoitan selontekoja tietyn strategian alle, mainitsen selontekojen kohdalla erikseen, mitä muita strategioita näen selonteissa.

Tarkasteluni perusteella havaitsin edunvalvojen käyttävän kolmea eri faktuaalistamisstrategiaa. Nämä ovat itse todettuun vetoava strategia, sosiaalisiin normeihin vetoava strategia ja kvantifioiva strategia. En väitä, että nämä olisivat ainoat strategiat, joita aineistosta löytyy. Tarkasteluni perusteella aineiston eettisissä selonteissa käytettiin näitä strategioita, mutta on mahdollista, että joitain strategioita on jäänyt huomaamatta.

Itse todettuun vetoava strategia on aineistossa kaikkein selvimmin esillä. Sisällytän itse todettuun vetoavaan strategiaan selonteot, joissa käytetään esimerkkejä ja omakohtaisia kokemuksia. Kerätessäni aineistosta deontisia modaalisuuksia (kuten täytyy, on pakko, pitää, ilman muuta) sisältäviä selontekoja huomasin, että suurimmassa osassa näitä selontekoja käytettiin itse todettuun vetoavaa strategiaa. Litteroituani aineiston kiinnitin huomiota esimerkkien runsauteen aineistossa. Päädyin ajatukseen siitä, että esimerkkien käyttö on tyypillistä juuri eettisessä puheessa.

Esimerkkien käytössä on kyse selonteon vakuuttamisesta yksityiskohdilla ja kertomuksilla (ks. Jokinen 2016, 356). Itse todettuun vetoavassa strategiassa on kyse

juuri yksityiskohdilla ja kertomuksilla vakuuttamisesta. Itse todettuun vetoava strategia on eräs tyyppillinen argumentaatiostrategia, jossa vedotaan puhujan itsensä läsnäoloon. Käyttäessään esimerkkejä edunvalvojat voivat vahvistaa sanomaansa vetoamalla siihen, että he itse olivat paikalla, kun jotain tiettyä näin tapahtui. Edunvalvojat käyttivät selonteissaan esimerkkitapauksia erityisesti puhuessaan eettisesti haastavista tilanteista. Edunvalvojien esimerkit olivat muun muassa kuvauksia asiakastapauksista, mutta en tuo näitä yksityiskohtaisia asiakastapausesimerkkejä esille analyysissäni. Keskityn sen sijaan selontekoihin, joissa esimerkkejä käytetään muissa yhteyksissä.

OTE 9.

h2. Ei riitä *minun mielestä*, että tapaa lasta ennen asiakassuunnitelmapalaveria kaks kertaa vuodessa, vaan *täytyy* niinku pystyä luomaan se suhde siihen lapseen riittävän useilla tapaamisilla.

Otteessa on kyse eettisesti arveluttavasta tilanteesta. Edunvalvojan argumentti on, että lapseen täytyy luoda suhde riittävän useilla tapaamisilla. Edellinen ote ei ole välttämättä tyylipuhdas esimerkki itse todettuun vetoavasta strategista tai esimerkkitapauksen käytöstä, koska siinä ei suoraan tuoda ilmi, onko edunvalvoja itse havainnut tilanteen eli pyrkiikö hän vakuuttamaan yksityiskohdilla. Kuitenkin katkelmasta voi saada käsityksen, että edunvalvoja on itse kohdannut tämän tilanteen. Mikäli selonteosta puuttuisi omaan kokemukseen vetoava ilmaus ”Ei riitä minun mielestä, että tapaa lasta ennen asiakassuunnitelmapalaveria kaks kertaa vuodessa”, näen, että sen vakuuttavuus voisi jäädä heikommaksi.

Edellinen katkelma kuvastaa aineistossa tyyppillistä argumentaatiota sen vuoksi, että siinä edunvalvoja käyttää minä-muotoa ”ei riitä *minun mielestä*”. Itse todettuun perustuvassa strategiassa minä-muodon käyttö on tyyppillistä. Edunvalvoja käyttää selonteossa modaali-ilmausta ”täytyy”, joka ilmaisee velvollisuutta ja välttämättömyyttä. Edunvalvojan velvollisuus on luoda suhde lapseen riittävän useilla tapaamisilla. Modaali-ilmaukset kuten ”täytyy” ovat yhteydessä arvoihin, joten niitä tarkastelemalla voidaan tavoittaa henkilöiden arvoja ja arvostuksia. Arvoja tarkastelemalla tavoitetaan sitä, mitä puhuja näkee moraalisenä toimintana (Suoninen

1999, 19–20). Edellisen otteen perusteella lapsen tapaaminen riittävän usein ja suhteen luominen lapseen merkityksellistyy moraalisenä toimintana. Edunvalvoja korostaa selonteossa muun muassa suhteen merkitystä, jolloin kyseessä on ns. uudenlainen moraalinen ääni (vrt. Banks 2004, 178). Banksin (mt.) mukaan uudessa moraalisisessa äänessä painottuvat muun muassa suhteen merkitys, sensitiivisyys ja luottamus oikeuksien painottamisen sijaan. Myös seuraavassa otteessa korostuu suhteen merkitys.

OTE 10.

h1. Se *täytyy*, niinku *mie* lähen aina tilanteesta, et se jääpi se hyvä mieli molemmille. On *inhottava* lähtee tilanteesta, jos ovet paukkuu ja sitte, mie en halua, eikä lapsi halua semmosta. Semmonen suhde, se suhteen muodostuminen on se edunvalvontatyön ykkösjuuttu.

Edunvalvojan argumentti on, että suhteen muodostuminen lapseen on edunvalvontatyössä tärkeintä. Painotettaessa suhteen merkitystä eettinen argumentaatio painottuu ns. uudenlaisen moraalisen äänen puoleen (vrt. Banks 2004, 178). Selonteossa huomioni kiinnitti se, että puhuja vaihtaa kesken lauseen persoonamuotoa passiivimuodosta minä-muodoksi. Hän aloittaa selontekonsa passiivimuotoisella modaali-ilmauksella ”se täytyy”, mutta vaihtaa muodon kesken lauseen. Passiivimuotoinen puhe hämärtää tarkan toimijuuden, rakentaa konsensusta asiasta ja etäännyttää asian puhujan omista intresseistä (ks. Rautajoki 2009, 125–129, 173). Passiivimuotoisessa lauseessaan edunvalvoja käyttää myös modaali-ilmaisua *täytyy*, joka viittaa velvollisuuteen. Edunvalvoja vaihtaa kuitenkin persoonamuodon minä-muotoon, jolloin hän korostaa kyseessä olevan hänen oma intressinsä.

Selonteossa edunvalvoja vahvistaa argumenttia käyttämällä itse todettuun vetoavaa strategiaa. Strategiassa esitettyä argumenttia vahvistetaan elävöittävillä ja deskriptiivisillä yksityiskohdilla (ks. Jokinen 2016, 356): ”on inhottava lähtee tilanteesta, jos ovet paukkuu”. Selonteossa käytetään myös muita retorisia keinoja kuten kahden eri haluttomuuden (Jokinen 1999, 126–159) rinnastamista ”mie en halua, eikä lapsi halua semmosta”. Selonteossa vedotaan myös tunteisiin ”on *inhottava* lähtee tilanteesta”. Banks ja Williams (2005, 1010) toteavat tunteisiin

viittaamisen yhdeksi sosiaalialan ammattilaisten eettisiä selontekoja yhdistäväksi tekijäksi. Seuraavassa otteessa edunvalvoja aloittaa selontekonsa käyttämällä itse todettuun vetoavaa strategiaa.

OTE 11.

h5. Mulle *monesti* on soittanu vanhemmat, mutta mie en niinku, niinku oon *aina* sanonukki, että mie en niitten, niinkun että mie oon sitä lasta varten. Ja sitten jos siinä on jotaki asioita, niin lastenvalvojalle soittaa vanhemmat, jos se haluaa jotaki muuta. Että siitä mie en, minun ei tartte niinkun ajatuksia uhrata vanhemmille. Mie oon *pelkästään* sitä lasta varten ja lasten etua *joka* asiassa, että mitä on palaveria ja muita, niin *aina* minun, mietin sen lapsen kannalta. En mieti, mikä on äitille mukavampaa tai mikä on isälle mukavampaa, vaan sitä lasta varten.

Otteessa edunvalvojan argumenttina on, että hän on pelkästään lasta varten. Hän korostaa asiaa tuomalla esimerkin: vanhemmat soittavat hänelle monesti, mutta hän sanoo vanhemmille olevansa pelkästään lasta varten. Tällaiset elävöittävät yksityiskohdat tapahtumasta tai asiantilasta vahvistavat autenttisuuden vaikutelmaa¹⁴ (Juhila 2016, 151). Edunvalvoja käyttää lukuisia retorisia keinoja. Sijoitin tämän otteen itse todettuun vetoavaan strategiaan, koska siinä käytetään esimerkkiä. Esimerkissä käytetään myös kvantifioivaa eli määrällistävää strategiaa korostamalla, että vanhemmat ovat *monesti* soittaneet. Lapseen keskittymistä korostetaan myös muilla retorisilla keinoilla kuten tehostamalla edunvalvojan olevan *pelkästään* lasta varten. Edunvalvoja miettii lapsen etua *joka* asiassa ja miettii *aina* asioita lapsen kannalta (ääri-ilmaisuja). Edunvalvoja korostaa lapseen keskittymistä sanomalla ”en mieti, mikä on äitille mukavampaa tai mikä on isälle mukavampaa”. Otteessa on vahvasti esillä minä-muotoinen puhe, joka ilmentää puhujan sitoutumista asiaan sekä ilmentää asiaa puhujan henkilökohtaisesti kannattamana ja ajamana (vrt. Rautajoki 2009, 142; Jokinen 1993, 220). Otteessa on esillä myös eettinen terminologia kuten ”lapsen etu” (ks. Banks & Williams 2005).

¹⁴ Atkinson 1990, 135; Edwards & Potter 1992, 123, 161

5.2.2 Sosiaalisiin normeihin tukeutuva strategia

Sosiaalisiin normeihin tukeutuvassa strategiassa on kyse konsensuksella vakuuttamisesta. Sosiaalisiin normeihin tukeutuvassa strategiassa argumentaatio tukeutuu yhteisesti jaettuihin sosiaalisiin normeihin. Normit voidaan käsittää vakiintuneina käsityksinä ja tapoihin perustuvina, vaikeasti kumottavissa olevina periaatteina. (Juhila 2016, 165.) Seuraavassa otteessa edunvalvoja kuvaa vanhemman ja lapsen välille muodostuvaa intressiristiriitaa tilanteessa, jossa vanhempi on tehnyt rikoksen lasta kohtaan.

OTE 12.

h3. Jos siellä rikosprosessissa hänestä vastaava aikuinen on hänen vastapuolensa, niin niin se rikoksentekijä tai sen rikoksentekijän lähipiirissä oleva ihminen, niin *voiaan aatella*, että sellanen intressiristiriita tulee lapsen ja tämän hänestä vastaavan aikuisen eli huoltajan välille. Niin silloin *tämmönen yleinen eettinenki ymmärrys niinkun hyväksyy sen*, että silloin tää aikuinen ei voi edustaa lasta, jos se on hänen vastapuolensa.

Otteessa vedotaan selkeästi sosiaalisiin normeihin. Perustelussa tuodaan esille, että ”yleinen eettinenki ymmärrys niinkun hyväksyy sen”. Itsestäänselvyys perustellaan useampien ihmisten käsitysten yhteneväsyydellä¹⁵. Strategiassa vedotaan enemmistöperiaatteeseen. Mikäli suurin osa ihmisistä ajattelee tällä tavalla, toiminta on oikeaa. (Juhila 2016, 165). Edunvalvoja vahvistaa selontekoaan konseksuksella esittäen väitteen useiden eri toimijoiden hyväksymänä asiana. Konseksuksella vahvistamista käytetään eniten silloin, kun vedotaan hyvin suuren joukon jakamiin kulttuurisiin näkemyksiin ja itsestäänselvyksiin. Sosiaalisiin normeihin tukeutuminen voi ikään kuin antaa kuvan, että asialle ei ole olemassa vaihtoehtoja. On vaikea vastustaa näkemystä, joka esitetään kaikkien yleisesti hyväksymänä totuutena ja hyveenä. (Jokinen 2016, 350–351; Rautajoki 2009, 112.) Edunvalvojan selonteossa käyttämä ilmaisu ”voiaan aatella” etäännyttää asian puhujasta, eikä väitettä esitetä puhujan nimissä. Tällaisilla ilmaisuilla puhuja tuottaa asiantilaan neutraalisuutta ja

¹⁵ mm. Edwards & Potter 1992, 108-109

välttää joutumista selityksenantovelvolliseksi. (Jokinen 1999b, 136–137.) Seuraavassa otteessa on niin ikään kyse sosiaalisiin normeihin vetoavasta strategiasta. Otteessa edunvalvoja pohtii, milloin huoltaja ei voi toimia lapsen edustajana.

OTE 13.

h3. Alkoholinkäytön tai huumeittenkäytön niinkun seurauksena se sosiaalinen tilanne on mennyt niin niinkun *raadolliseksi*, ettei (huoltaja) pysty niinkun yhtään, ei pysty esimerkiksi tulemaan asiakassuunnitelmapalaveriin, niin *sehän on ihan selvä* et ei hän silloin voi edustaa lasta.

Edunvalvoja tukeutuu argumentaatioissa yhteisesti jaettuihin sosiaalisiin normeihin argumentoimalla asian olevan ”ihan selvä”. Argumentti näyttäytyy vahvana ja vaihtoehdottomana ilmentäen, että kaikki ihmiset ajattelevat asiasta samalla tavalla. Selonteossa käytetään sosiaalisiin normeihin tukeutuvat strategian ohella myös muita argumentaatiostrategioita. Siinä käytetään strategioina esimerkin voimaa ”ei pysty esimerkiksi tulemaan asiakassuunnitelmapalaveriin”, ääri-ilmaisua ”raadolliseksi” sekä kvantifioivaa strategiaa käyttämällä ilmaisua ”yhtään”. Näen väitteen argumentaatiostrategiat erityisen voimakkaina, jolloin väitteestä tulee tehokas. Argumentaatioissa on kyse myös yleisön vakuuttamisesta. Edellä kuvatun kaltaisen väitteen kohdalla yleisöllä voisi olla vaikea kyseenalaistaa väitettä.

Havaitsin, että selonteissa eettisesti jännitteisille tilanteille haettiin perusteluja juuri useampien ihmisten käsitysten yhteneväisyydellä. Seuraava ote on hieman toisenlainen kuin edellä kuvatut, mutta näen sen tukeutuvan jollain tavalla konsensukseen. Näen väitteessä sosiaalisiin normeihin tukeutuvaa strategiaa siinä mielessä, että eettisen ristiriidan ratkaisu perustellaan useampien ihmisten käsitysten yhteneväisyydellä. Sosiaalisiin normeihin vetoavassa strategiassa itsestäänselvyksiä perustellaan useampien ihmisten käsitysten yhteneväisyydellä¹⁶. Selonteossa on puheenaiheena edunvalvojan ja edunvalvottavan erimielisyys.

¹⁶ mm. Edwards & Potter 1992, 108-109

OTE 14.

h1. Entäs ku tullee se tilanne oikiasti, että tuota et että me olemmaki eri mieltä sen lapsen kanssa. -- mistä mie tiän, ei mulla ole sitä palloa sitä josta mie ennustan. Että mulla on vain, mulla on vain intuitio, mulla on kokemus. --mutta tämä ratkeaa tämä eettinen ongelma sillä, että kun me emmä ole yksin. Se edunvalvoja ei ole yksin siinä siinä systeemissä. Vaan siksi se vuorovaikutus pittää olla sen sen lapsen omaan sosiaalityöntekijän kanssa hyvää.

Sosiaalityössä on yleisesti jaettuna sosiaalisena normina se, että päätöksille haetaan usean ihmisen vahvistus ja sitä kautta toiminta saa ikään kuin oikeutuksen. Edellisessä otteessa eettinen jännite (erimielisyys) ratkaistaan usean toimijan käsitysten yhteneväisyydellä. Edunvalvoja ei perustele sen tarkemmin, miksi useamman ihmisen yhteistyö ratkaisee eettisen ongelman. Näenkin, että taustalla vaikuttaa sosiaalialan yhteisesti jaettu käsitys (vrt. Juhila 2016, 166), jonka mukaan viranomaisten yhteistyö tuottaa ns. oikean ratkaisun.

5.2.3 Kvantifioiva strategia

Kvantifioivaa strategiaa voidaan kutsua myös määrällistäväksi strategiaksi. Kvantifioivassa strategiassa asioita tehdään tosiasioiksi kvantifioimalla eli määrällistämällä tilanteita. Strategiassa voidaan käyttää esimerkiksi lukumääriä osoittamaan tiettyä asiantilaa, mutta strategiaan liittyy myös muiden määrällistävien ilmaisujen kuten *paljon*, *kaikki* jne. käyttö. Numeerinen määrällistäminen voi tapahtua käyttämällä esimerkiksi lukuja, osuuksia, taulukoita ja prosentteja. Ei-numeerisessa määrällistämässä käytetään laatusanoja kuten *suuri*, *pieni*, *valtava*, *marginaalinen*. (Jokinen 2016, 358.)

Tätä argumentaatiota tarkastellessa olennaista on kiinnittää huomiota siihen, mitä ja miten määrällistetään. (Juhila 2016, 161). Näen määrällistävän argumentaation liittyvän tosiasiapuheeseen, jossa faktat puhuvat puolestaan ja asia saadaan näyttämään selkeästi tosiasialta (ks. Jokinen 2016, 351). Aineistossa määrällistäminen

tuli erityisesti esille selonteoissa, jossa puhuttiin eettisesti haastavista tilanteista. Erityisesti määrällistäminen ilmeni selontoissa, jossa käsiteltiin lastensuojelun toimintaa ja nykytilannetta. Seuraavassa katkelmassa edunvalvojan argumenttina on, että edunvalvojan on sitouduttava ja oltava valmis olemaan lapsen edustajana pidemmän aikaan.

OTE 15.

h2. *Hyvin usein* ollaan siinä tilanteessa, et siellä asiakassuunnitelmapalavereissa on *kaikki* muut vaihtunu ympäriltä paitsi lapsi ja edunvalvoja. Et se verkosto siellä niinku pyörii ja vaihtuu ja katoaa ja (naurua) niinku muuttaa muotoa ja sit se lapsi ja edunvalvoja niinku *aina* siellä vaan tököttää. Niin nii se ois *kauheen* surullista, jos se edunvalvoja myös siinä vaihtuis rinnalla ja sithän siinä ei ois sitä ideaa *ollenkaa*.

Edunvalvoja käyttää kvantifioivaa strategiaa käyttämällä ilmaisuja ”hyvin usein” sekä ”kaikki”. Juhilan (2016, 161) mukaan kvantifioivaa argumentaatiota tarkastellessa on olennaista kiinnittää huomiota siihen, mitä ja miten määrällistetään. Tässä katkelmassa edunvalvoja määrällistää asiakassuunnitelmapalavereita. Ilmaisuihin ”hyvin usein” viittaa siihen, että edunvalvoja on kohdannut monta samankaltaista asiakassuunnitelmapalaveria. Toinen määrällistävä ilmaisu viittaa niin ikään asiakassuunnitelmapalavereihin, jossa ”kaikki” osanottajat ovat vaihtuneet edunvalvojaa ja lasta lukuun ottamatta. Näen kvantifioivan strategian vahvistavan edunvalvojan argumenttia siitä, että on tärkeää pysyä lapsen rinnalla.

Edellisen otteen argumentaatio ei ole selkeästi pelkästään kvantifioivaan strategiaan tukeutuva, vaan siinä käytetään myös itse todettuun vetoavaa strategiaa käyttämällä esimerkkiä. Jaotteluni eri argumentaatiostrategioihin onkin keinotekoinen, sillä useissa argumenteissa käytetään eri strategioita rinnakkain. Olen kursivoinut edellisestä otteesta myös muita argumentaatiokeinoja kuten ääri-ilmaisut *aina*, *kauheen* ja *ollenkaa*. Verkoston vaihtumista kuvatessa edunvalvoja käyttää ns. kolmen listaa ”pyörii ja vaihtuu ja katoaa”. Kolmen lista on tyypillinen retorinen keino, kun asialle halutaan saada riittävä näyttö. Lisäksi selonteossa voi nähdä kontrastiparien käyttöä,

kun verkoston vaihtuvuus ja edunvalvojan sekä lapsen pysyvyys asetetaan vastakkain. Ote kuvastaa hyvin sitä, kuinka saman väitteen argumentoinnissa voidaan käyttää lukuisia retorisia keinoja. Seuraavassa otteessa edunvalvojan argumenttina on, ettei sosiaalityöntekijällä ole mahdollista luoda suhdetta lapseen.

OTE 16.

h1. Kun heillä (sosiaalityöntekijöillä) ei ole mahdollista luua sitä suhdetta. -
-pittää tehdä näitä ja näitä ja näitä, mutta miten sie teet, jos sulla on *sata* lasta tuota niin ja ovista ja ikkunoista tulee asiakkaita ja paperia pittää, byrokratia on *aivan hirveitä* ja niin edelleen.

Edellisessä otteessa määrällistä ilmaisua *sata* viittaa konkreettisesti asiakkaana olevien lasten lukumäärään. Edunvalvoja vahvistaa asiakasmäärän suuruuden korostamalla, kuinka asiakkaita tulee *ovista ja ikkunoista*. Edunvalvoja korostaa byrokratian määrää käyttämällä ääri-ilmaisua *aivan hirveitä*. Otteessa on vahva väittäjä ”heillä ei ole mahdollista luua sitä suhdetta”. Väitettä perustellaan ns. tosiasiapuheella, korostamalla asiakasmääriä sekä erilaisten velvollisuuksien määrää ”pittää tehdä näitä ja näitä ja näitä”. Selonteossa on kyse tilanteesta, jossa kuvataan yleisesti ongelmaksi määriteltyä asiantilaa, sosiaalityöntekijöiden suuria asiakasmääriä. Näen, että käyttämällä voimakasta argumentaatiota edunvalvoja korostaa kyseessä olevan todellinen eettinen ongelma.

OTE 17.

t. Miten sanosit, että miksi on tärkeää, että lapselle pyydetään edunvalvoja?

h1. (tauko) hhh. Kun nimenomman se asia, että tuota lastensuojelulaki sinällään sehän lähtee siitä, sen pitäisi olla sen koko lastensuojelulain, koko lastensuojelun mitä me tehhään, pitäisi olla lapsilähtöistä ja lapsen etua ajattelevaa. Ja kun se totuushan on kuitenkin se, että siinä jylläävät *aivan kaikki* muut asiat siinä lastensuojelussa. On *iänkaiken* ollut ja heti vielä tänä päivänäki et että se ei se lapsen etu se ei läheskään aina toteudu.

Ote on vastaus kysymykseen siitä, miksi on tärkeää pyytää lapselle edunvalvoja. Selonteossa argumenttina on, että lastensuojelussa ei toteudu aina lapsen etu. Edunvalvoja määrittää, että lastensuojelussa jylläävät *aivan kaikki* muut asiat kuin lapsilähtöisyys. Edunvalvoja ei kuvaa sen tarkemmin, mistä tässä *kaikessa* on kyse. Tämä voi liittyä edunvalvojan oletukseen siitä, että haastattelija jakaa saman ymmärryksen asiasta (vrt. Banks & Williams 2005, 1018). Selonteko antaa kuvan varmasta ja itsestään selvästä asiasta. Versio vaikuttaa ainoalta oikealta (vrt. Juhila 2016, 146–147). Selonteossa määrittetään myös se, että näin on ollut aina, *iänkaiken*. Tämä antaa kuvan, että kyseessä on pitkään jatkunut ongelma.

Banks ja Williams (2005, 1010) havaitsivat tutkimuksessaan, että kysyttäessä työssä kohdatuista eettisistä ongelmista jotkut haastateltavat alkoivat välittömästi käyttämään ns. eettistä kieltä. Näen myös edellisessä otteessa eettistä kieltä kuten lapsilähtöisyys ja lapsen etu. Otetta edeltää kysymyksen edunvalvojan pyytämisen tärkeydestä. Analyysin aikaisemmassa vaiheessa (ks. OTE 5) tarkastelin selontekoa, jossa edunvalvoja käytti myös eettistä kieltä. Otteessa edunvalvoja alkoi käyttää eettistä kieltä kysyessäni ”mitä asioita pidät tärkeimpinä lapsen edunvalvonnassa?”. Näiden perusteella eettinen kieli näyttää tulevan heti esille silloin, kun käytän haastattelukysymyksessä sanaa ”tärkeä”.

Seuraavassa otteessa edunvalvoja kuvaa, kuinka hän joutuu selittämään ihmisille omaa toimintaansa. Selonteossa käytetään pitkälti itse todettuun vetoavaa strategiaa eli omaan kokemukseen vetoamista, mutta lopussa edunvalvoja korostaa asiaa myös kvantifioivalla strategialla.

OTE 18.

h4. Sit tavallaan sitä oon joutunu selittämään, siis ihan *rautalangasta vääntää*, että se että mä avustan lasta hänen haluamassaan jossaki muutoksenteossa, niin ei tarkota lähtökohtasesti sitä, että mä ajattelisin, että sen lapsen täytyy saada mitä se haluaa. Et se on, se on kerta kaikkiaan erilainen asia. Mä oon niinku yllättäny itseni huomaamalla, että se pitää itellä niinkun juuriki näin selkeästi kertoa. Eikä vain *yhtä tai kahta kertaa*, sitä pitää toistaa näköjään.

Edunvalvojan argumenttina on, ettei hänen tehtävänsä ole muille toimijoille selvänä. Otteessa määrällistäminen viittaa selittämisen lukumäärään. Määrällistämällä selittämistilanteiden määrän edunvalvoja vahvistaa, että hän on kohdannut näitä tilanteita monta kertaa. Juhila (ks. 2016, 164) kuvaa, kuinka kvantifioivan strategian käyttö voi piirtää kuuntelijalle silmien eteen puhujan kuvaileman asiantilan. Näen, että kvantifioivan strategian teho perustuu juuri tähän. Kuuntelijalle välittyy tilannekuva, jossa edunvalvoja yhä uudelleen selittää samaa asiaa. Palatakseni otteeseen 15, voin nähdä silmissäni kuvan, jossa ihmiset vaihtuvat jatkuvasti edunvalvojan ja lapsen ympärillä viimeksimainittujen istuessa tynesti paikoillaan.

OTE 19.

h1. Mie en uskalla sanoa, varmaan viis *viiskymmentä viiva yheksänkymmentä* lastensuojelulasta itse kullakin sosiaalityöntekijällä, nii eihän ne ehi niitte lasten, ne ei tiä mitä heille kuuluu edes. Et ne saattaa soittaa sinne sijaisperheeseen tai sinne laitokseen et ett onkos teillä kaikki hyvin. Mut ei ne jouva käyä siellä sitä lasta juttuuttamassa ja ei eikä mut sitte ku tullee jotaki ongelmaa, niin sitten mennään palokunta paikalle.

Edunvalvojan argumentti on, etteivät sosiaalityöntekijät tiedä, mitä lapsille kuuluu. Otteen alussa kuvataan sosiaalityöntekijöiden työmäärää mainitsemalla asiakaslasten lukumääriä. Otteessa näkyy kvantifioiva eli määrällistävä strategia ”varmaan viis viiskymmentä viiva yheksänkymmentä lastensuojelulasta” sekä itse todettuun vetoava strategia ”ne saattaa soittaa sinne sijaisperheeseen”.

Otteessa edunvalvoja antaa muodon eettiselle vaikeudelle. Muodon antaminen eettiselle vaikeudelle on yksi sosiaalialan ammattilaisten eettistä puhetta yhdistävä tekijä (Banks & Williams 2005, 1010–1011). Edellisessä otteessa edunvalvoja kuvaa eettisesti haastavaa tilannetta, johon ei liity päätöksenteon elementtiä. Banks ja Williams jäsentävät tutkimuksessaan eettisiä selontekoja kolmeen kategoriaan: eettisiin kysymyksiin, eettisiin ongelmiin ja eettisiin ristiriitoihin. Eettiset kysymykset liittyvät eettisesti haastaviin tilanteisiin, joihin ei liity päätöksenteon elementtiä. Eettiset ongelmat ovat tilanteita, joissa tehdään päätös mutta sen tekeminen ei

näyttäytyä ongelmana. Eettiset vaikeudet ovat tilanteita, joissa kahdesta huonosta vaihtoehdosta pitää valita vähemmän huonompi (mt., 1011). Heidän jäsenyksensä perusteella aineistoni eettiset selonteot sijoittuvat eettisiin kysymyksiin, sillä edunvalvojien työnkuva ei sisällä juridista päätöksentekoa.

Näen kvantifioivan strategian käytön niin tyypillisenä retorisenä keinona, että sen käyttöä on joskus vaikea hahmottaa. Koen seuraavan otteen esimerkkinä siitä, miten strategia voi olla huomaamaton. Oikeastaan se laittaa kysymään, onko kyseessä edes mikään strategia. Otteen määrällistävä strategia ”monesti” viittaa tilanteisiin, joissa vanhemmat ovat katkeria sosiaalityöntekijöille.

OTE 20.

h5. Just noissa sijoituksissa ja tommosissa, niin siinä, että se on kuitenkin, ne on vanhemmathan on *monesti* katkeria sosiaalityöntekijöille, kun on huostaanotto tehty. Että mullehan, *kukkaa* ei oo mulle vihassa, ku en oo heille *mittään* tehny. Se on niinku vähän erilainen se suhtautuminenki minnuun.

Argumenttina on, että vanhemmat ovat usein katkeria sosiaalityöntekijöille, mutta eivät ole vihassa edunvalvojille. Tässä otteessa määrällistävää strategiaa käytetään kuvaamaan niiden tilanteiden määrää, jossa vanhemmat ovat katkeria: vanhemmat ovat ”*monesti* katkeria sosiaalityöntekijöille”. Toinen määrällistäminen viittaa edunvalvojille vihassa olevien ihmisten lukumäärään: edunvalvojille ”*kukkaa* ei oo” vihassa. Kolmas määrällistäminen liittyy edunvalvojan tekemisten määrään ”en oo heille *mittään* tehny” Edunvalvoja muodostaa selonteossa kontrastiparin sosiaalityöntekijän ja edunvalvojan välille. Kontrastiparien käytöllä pyritään vahvistamaan toisen hyviä puolia ja korostamaan toisen asian hyviä puolia. Positiivinen kontrastipari ladataan hyvillä merkityksillä ja tälle etsitään vastakohtaksi negatiivinen kontrasti. (Jokinen 1999, 126–159.)

Rautajoen (2009) ja Juhilan (2016) esilletuomista viidestä faktuaalistamisstrategiasta analyysissäni on esillä kolme. Mitkä kaksi strategiaa ovat poissa? Näen, etteivät edunvalvojien eettiset selonteot perustuneet asiantuntijuusstrategiaan tai vaihtoehdottomuusstrategiaan. Asiantuntijuusstrategiassa väitteitä perustellaan

viittaamalla erityistietämykseen kuten ammatilliseen, tieteelliseen tai hallinnolliseen tietämykseen. Vaihtoehdottomuusstrategiassa vakuutetaan kuulijoita siitä, että on olemassa vain yksi tapa ratkaista asioita. (Juhila 2016, 145–178). Juhilan ja Rautajoen tutkimukset syventyivät molemmat asiantuntijapuheeseen, jossa asiantuntijuusstrategian ja vaihtoehdottomuusstrategian käyttö lienee yleistä. Oma tutkielmani keskittyy eettisen puheen argumentointiin, jossa asiantuntijuuteen viittaaminen tai vaihtoehdottomuuksien esittäminen ei näytä saavan sijaa. Eettisen puheen retoriset keinot eivät ole samankaltaisia kuin vaikkapa asiantuntijapuheen retoriset keinot. Eettisessä argumentaatiossa ei vedota esimerkiksi auktoriteetteihin tai esitetä ainoita oikeita vaihtoehtoja. Eettinen puhe näyttäytyy hyvin henkilökohtaisena.

5.3 Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän asemoituminen

Käsitteellistän asemoitumisen Jokisen (1999, 127) tavoin tietynlaisen paikan ottamiseksi julkisessa keskustelussa. Edunvalvojat asemoivat itsensä ohella muun muassa lapsia, vanhempia, sosiaalityöntekijöitä ja muita viranomaisia. Näistä asemoinneista huomioin selonteot, joissa edunvalvojat asemoivat itseään ja sosiaalityöntekijöitä. Edunvalvojat asemoivat selonteissa itseään suhteessa sosiaalityöntekijöihin, joten nostan esille myös sosiaalityöntekijöiden asemoitumista. Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijät roolit ovat asia, jota aineistossa käsitellään melko paljon. Roolit eivät olisi välttämättä tulleet näin selkeästi puheeksi, ellen olisi haastattelussa kysynyt roolien eroista. Luettuani aineiston läpi jäin miettimään sitä kuvaa, joka rooleista muodostui aineiston perusteella. Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän roolit merkityksellistyvät aineiston selonteissa erilaisiksi.

OTE 21.

h4. Edunvalvojalla on mahdollisuus ja velvollisuus niinku rajata tavallaan, poissulkea niinku sellasia yhteistyökanavia tai yhteistyötahoja jotka vie niinku sen fokuksen siitä lapsesta pois. Jota taas samalla tavalla ei ole taas

vastuusosiaalityöntekijällä niinkun näin ajattelee. Et edunvalvoja voi niinkun täsmällisemmin rajata. Keskityn tähän lapseen ja piste.

OTE 22.

h2. Että heidän (sosiaalityöntekijäiden) pittää kuitenkin, niinku on tietyt budjetit ja tietyt raamit ja aikataulut ja siihen niinku täytyy mahtua. Ja se monesti sotti niinku sitä heidän ommaa ajatusta vastaan. Et edunvalvonnassa voi kuitenkin mennä niinku se lapsen etu edellä kaikissa asioissa.

OTE 23.

h1. Ne (sosiaalityöntekijät) ei ehi (tutustua lapseen). Et se ei ole siis siitä, että ne olis sitä huonoutta vaan kerta kaikkiaan työmäärä on niin hirviä, ettei sit ei siihen hommaan.

OTE 24.

h2. Lastensuojelun sosiaalityöntekijätki haluais tehdä varmaan niinku paremmin sitä työtä. Tai tai sillä tavalla paremmin, että he haluais enemmän olla näitten lasten asioissa mukana. Mutta jostaki syystä se on tehty aika hankalaksi. Ihan niinku tämmösen. Ne on aika ylibuukattuja (naurua) ja monesti sosiaalityöntekijät sitte sannooki, että tuo työ on, tai että sää teet työtä sillä tavalla, kun he haluaisivat tehdä. Et niinku edunvalvojan roolissa on kuitenkin aika ihana, että kö pystyy, ei kukkaan ulkopuolinen oo sanomassa et kuinka usein sää voit tavata sitä lasta vaan se sitä tavataan niin monesti, kun se lapsen tarve tai se lapsen etu sitä vaatii.

Edunvalvojat asemoituvat selonteoissa lapseen keskittyjänä ja henkilöinä, jotka voivat mennä lapsen etu edellä joka asiassa. Vastakohtana tälle sosiaalityöntekijä asemoituu henkilöinä, joiden toimintaa rajoittavat lukuisat yhteistyövelvotteet ja institutionaaliset rakenteet. Edunvalvoja asemoituu vapaana valintoja tekevänä toimijana. Tämän vastakohtana sosiaalityöntekijä asemoituu olosuhteiden uhrina: sosiaalityöntekijällä ei

ole yhteistyövelvoitteiden takia mahdollisuutta keskittyä lapseen eikä hän voi toimia oman arvomaailmansa mukaan.

Sosiaalityöntekijän asemointi olosuhteiden uhriksi tuli esille useissa aineiston kohdissa. Selonteoissa kuvataan, kuinka sosiaalityöntekijät joutuvat ulkopuolisten paineiden vuoksi tekemään työtä tavallaan epäeettisesti. Edellisissä otteissa edunvalvojat tuovat esille, että sosiaalityöntekijät haluaisivat tehdä työtä paremmin. Toiminnan ”huonous” ei ole sosiaalityöntekijöiden syy, vaan ongelma on rakenteissa. Sosiaalityöntekijät asemoidaan eettisinä toimijoina toteamuksessa, että budjetissa pysyminen ym. rajoitteet sotivat sosiaalityöntekijöiden omaa ajatusta vastaan.

Edelliset selonteot eivät esitä sosiaalityöntekijää aktiivisena moraalisenä toimijana, jolla on mahdollisuus tehdä valintoja (vrt. Banks & Williams 2005). Kuitenkin kerrontatapa ilmentää, että valinnanmahdollisuus pitäisi olla olemassa. Sosiaalityöntekijöillä tulisi olla mahdollisuus toimia omien arvojensa mukaan eikä joutua olosuhteiden uhriksi. Selonteoissa esille tuotu sosiaalityöntekijän valinnan mahdollisuuksien puute ja siitä seuraava moraalinen ristiriita ei kuitenkaan näyttäytyä ongelmana itse sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiselle moraaliselle toimijuudelle (ks. Banks & Williams 2005), koska siinä korostetaan olosuhteiden pakkoa. Edunvalvoja pystyy toimimaan oman arvomaailmansa mukaisesti, kun taas sosiaalityöntekijä ei voi.

Edelliset otteet kuvastavat tyypillistä argumentoivaa retoriikkaa: omaa positiota puolustetaan ja vahvistetaan, kun taas vastapuolta heikennetään (Jokinen 2016, 339). Edunvalvojat rakentavat omaa positiotaan suhteessa vastaposition. Selonteot ovat mielenkiintoisia muun muassa sen vuoksi, miten niissä faktuaalistetaan asioita. Itsestäänselvänä asiana esitetään esimerkiksi se, ettei sosiaalityöntekijä ehdi tutustua lapseen (ote 23).

Näen edunvalvojen ottavan selonteoissaan kantaa lastensuojelun nykytilanteeseen. Lastensuojelun tilanne näyttäytyy edunvalvojen puheessa eettisesti kestävämmän: asiakkaita on liian paljon ja sosiaalityöntekijöillä ei ole aikaa toimia eettisesti kestävällä tavalla. Nämä argumentit ovat osana keskustelua, jota käydään lastensuojelun nykytilasta. Sosiaalityöntekijä tekee työtään ristiriitaisten vaatimusten keskellä. Hänellä on velvollisuus suojella asiakkaan etua yhteiskunnallisten tehokkuuden ja

hyödyllisyyden vaatimusten painaessa päälle. Sosiaalityöntekijä pyrkii edistämään ihmisten etua resurssien määräämissä rajoissa. (IFSW 2012.)

Toisaalta näen nämä argumentit osaltaan myös osana keskustelua, jossa painotetaan edunvalvonnan tarpeellisuutta. Edunvalvonnan tarpeellisuus on kyseenalaistettu muun muassa sanomalla, että eivät lapset tarvitse erikseen edunvalvojaa lapsen sosiaalityöntekijän huolehtiessa lapsen edusta. Edunvalvojat asemoivat kuitenkin lapsen sosiaalityöntekijän niin etäiseksi suhteessa lapseen, että sosiaalityöntekijän rooli lapsen tuntijana ja edun ajajana kyseenalaistuu.

Selonteoissa edunvalvoja asemoituu lapsen rinnalle lapsen läheiseksi, ei-viranomaiseksi. Sosiaalityöntekijä asemoituu taas ennen kaikkea viranomaiseksi. Aineistossa edunvalvojat rinnastettiin useissa yhteyksissä vanhempiin, huoltajiin, läheisiin tai kasvattajaan. Tämä rinnastus ilmenee esimerkiksi selonteossa, jossa on kyse edunvalvojan ja edunvalvottavan erimielisyydestä.

OTE 25.

h3. Siinä ei auta muuta, kun ollaan vähän niinkun eri linjoilla siinä asiassa ja oletan näin, että kyllä me päästään siitä selville vesille. Mutta hän tietää, että mitä mie ajattelen ja mie tiän mitä hän ajattelee. Ja ihan nytte ne on sellasia mitä voi, musta ne ei oo sen kummallisempia kysymyksiä, kun mitä sitten siinä, jos esimerkiks kasvattaja ja lapsi käy tätä keskustelua.

Otteessa edunvalvojan ja edunvalvottavan lapsen erimielisyys ei näyttäydä ongelmana, sillä edunvalvoja rinnastetaan kasvattajaan. Edunvalvoja tuo esille, että kyse on vastaavasta tilanteesta, jossa kasvattaja ja lapsi ovat eri mieltä jostain asiasta ja käyvät siitä keskustelua. Edunvalvoja asemoituu selkeästi ei-viranomaiseksi huoltajan rinnalle. Edunvalvoja asemoituu lapsen läheisenä rinnallakulkijana myös seuraavissa selonteoissa.

OTE 26.

h1. Olen monen lapsen kohalla se ainoa omainen joka siellä käy. Ainoa joka käy niitten syntymäpäivillä.

OTE 27.

h2. Sosiaalityöntekijänhän täytyy tavata se lapsi, niinkun laissa sanotaan. Et ei sillä tavalla velvoteta, että pitäs oikeesti tutustua siihen lapseen. Et niinku mää aattelen, et siinä on niinku ihan yhtä iso ero, kun esimerkiksi jollaki viranomarella ja huoltajalla, et kumpi tuntee niinku lapsen paremmin.

Edellisissä otteissa edunvalvojat asemoivat itsensä lapsen omaiseksi ja huoltajaksi, ei-viranomaiseksi. Selonteoissa käytetään retorisenä keinona vastakkainasettelua: viranhaltija ja edunvalvoja asemoidaan vastakkain. Oteessa 27 selvennetään viranhaltijan ja edunvalvojan roolien eroa. Edunvalvoja kuvaa, kuinka laki velvoittaa sosiaalityöntekijän *tapaamaan* lasta. Sen sijaan edunvalvojan velvollisuus on *tutustua* lapseen. Tämä näyttäytyy isona erona viranomaisen ja edunvalvojan välillä. Edunvalvojat asemoivat itsensä lapsen rinnalle lapsen läheiseksi, joka välittää lapsesta kuten huoltaja. Oteessa 26 edunvalvoja kuvaa käyvänsä lasten syntymäpäivillä, joka välittää kuvaa läheisestä ihmisestä. Aineistossa tulee kuitenkin esille myös toisenlainen edunvalvojan orientaatio: ”on niitä lapsia, jotka on tuota monen vuoden ajan ollu siinä edunvalvonnassa, joita en tapaa kun kaks kertaa vuodessa. Nii haluaisin kyllä tavata niitä enemmän” (h3).

OTE 28.

h2. Sitä ei niinku voi tehdä kaheksasta neljään eikä niinku viranhaltijan. Niin *täytyy* olla iltasin ja viikonloppusin käytettävissä.

Edellisessä otteessa edunvalvoja kuvaa kuinka työtä ei voi tehdä kahdeksasta neljään kuten viranhaltija tekee. Selonteoissa käytetään retorisenä keinona vastakkainasettelua: viranhaltija tekee työtä tiettyinä kellonaikoina, kun taas edunvalvoja on käytettävissä iltasin ja viikonloppuisin. Käyttämällä modaali-ilmausta ”täytyy” edunvalvoja merkityksellistää iltasin ja viikonloppusin käytettävissä olon eli joustavuuden edunvalvojan velvollisuudeksi. Modaali-ilmaukset ovat yhteydessä arvoihin, joten joustavuus näyttäytyy työn arvolähtökohtana ja moraalisenä velvollisuutena. Seuraavissa otteissa edunvalvojat argumentoivat sitä, kuinka

edunvalvoja voi olla puolueeton lapsen edustaja. He vetoavat siihen, että lasta koskevia päätöksiä tekevä viranomais ei voi olla puolueeton lapsen edustaja.

OTE 29.

h2. Viranomais tekkee tiettyjä päätöksiä sen virkansa puolesta, mut sit se edunvalvoja voi niinku olla puolueeton siinä ja ajatella vaan sitä lasta.

OTE 30.

h5. Lastenvalvojathan kattoo sen kokonaiskuvan, myös vanhempien. Elikkä hehän ajjaa myös vanhempien asioita ei pelkästään lasten asioita, että hehän kattoo sen perheen tilanteen. Mutta miehän oon pelkästään sitä lasta varten. Miehän en kuuntele enkä kysele vanhemmilta mittään elikkä mie puhun lapsen se katon ite sitte, että mikä on niinku *lapsen edun* mukasta.

OTE 31.

h2. Tuo yhteistyövelvotte on semmonen, mikä et tota sosiaalityöntekijän täytyy kuitenkin tehdä niinku kaikkien eri osapuolten kanssa yhteistyötä ja sitte edunvalvojan tärkein yhteistyökumppani on se lapsi siinä.

Otteissa edunvalvojat tuovat esille sosiaalityöntekijöiden ja edunvalvojien tehtävien välistä eroa. Edunvalvojat käyttävät selonteoissaan retorisenä keinona vastakkainasettelua. Omaa asemaa ja positioita rakennetaan usein suhteessa vastaposition (Jokinen 1999, 127). Tällaiset retoriset vastakkainasettelut ovat todellisuuden tuottamisen perustavanlaatuisen ominaisuus. (Jokinen 1999, 127.) Otteissa edunvalvojat korostavat edunvalvojan puolueetonta roolia asettamalla vastakohtaksi viranomaisen, jolla on virkansa puolesta päätösvalta ja velvoitteet ja joka ei sitä kautta voi olla pelkästään lapsen puolella. Edunvalvojat toivat useissa kohdin esille sosiaalityöntekijöiden velvoitteet (kuten yhteistyövelvoitteen) jonka vuoksi sosiaalityöntekijät eivät voi edustaa lasta puolueettomasti. Edellisissä otteissa korostetaan edunvalvojan ja lapsen suhteen merkitystä, jolloin ne painottuvat ns. uudenlaisen moraalisen äänen puoleen (Banks 2004). Niissä käytetään suoraa eettistä terminologiaa kuten ”puolueeton” ja ”lapsen etu” (ks. Banks & Williams 2005).

Aineistossa edunvalvojat asemoituivat lapsen läheisinä ja sosiaalityöntekijät etäisempinä suhteessa lapseen. Näen edunvalvojien näissä argumenteissaan osittain puolustavan paikkaansa tärkeinä toimijoina lastensuojelun kentällä. Onhan edunvalvonnan tarpeellisuutta lastensuojelussa kyseenalaistettu useissa yhteyksissä. Edunvalvonnan tarpeellisuutta on kyseenalaistettu muun muassa kysymällä, mihin tarvitaan edunvalvojaa, kun sosiaalityöntekijä voi huolehtia lapsen edusta (Marjomaa & Laakso 2010).

Aineistossa edunvalvojat korostavat itseään lapsen keskittyjinä. Heillä on mahdollisuus keskittyä lapseen. Edunvalvojat asettavat velvollisuudekseen riittävän tuntemuksen lapsesta. Lapsen tuntemisen tärkeyttä korostaessaan edunvalvojat käyttävät voimakkaita ilmaisuja kuten *ehdottomasti*, *pakko*, *tietenkin*. Lastensuojelun edunvalvonnan käsikirjassa korostetaan lapsen luotavan kontaktin merkitystä. Tulensalo (2010, 92) toteaa, kuinka kontakti lapseen ja lapseen tutustuminen luo ”oikeutuksen” edunvalvojana toimimiseen. Tästä lähtökohdasta ei ole ihme, että edunvalvojat käyttävät voimakkaita ilmaisuja puhuessaan lapsen tuntemisen merkityksestä. Lapsen tunteminen näyttäytyy edunvalvojan vahvana velvollisuutena, johon panostetaan ja joka toteutetaan. Edunvalvoja asemoituu lapsen tuntijana. Puhuessaan lapsen tuntemisen tärkeydestä edunvalvojat käyttävät deontisia modaalisuuksia¹⁷ kuten ovat ”näin pitää tai on pakko tehdä”.

OTE 32.

h3. *Ehdottomasti* pitää olla tuntemus siitä lapsesta ja riittävä tuntemus ja riittävä ymmärrys että mikä mikä sen lapsen tilanne on.

OTE 33.

h1. Niin tuota *pakkohan* se on tuntea se lapsi, että mie oikeesti tiän mikä sille on.

OTE 34.

h4. Mun *täytyy* ensin tutustua lapseen, et mä pystyn yhtään sanomaan.

¹⁷ ks. Fairclough 2003, 172-173

Ilmaisut ehdottomasti, pakko ja täytyy kuvastavat vahvaa velvollisuutta. Lapsen tunteminen merkityksellistyy selkeäksi edunvalvojan velvollisuudeksi ja työn arvolähtökohdaksi. Eräs edunvalvoja kuvaa, kuinka hän ei voi edustaa lasta, ellei ole tutustunut lapseen kunnolla. ”Jotenki koen, että en mä voi mennä palaveriin enkä mä voi edustaa sitä lasta muussakkaan viranomaisessa, jos mä en niinkö oo kärryillä, että mitä sen lapsen elämässä tapahtuu” (h2).

Edunvalvojat merkityksellistävät lapsen kohtaamisen tärkeäksi asiaksi. Lapsen kohtaamiseen liittyvät selonteot ovat mielenkiintoisia monella tavalla. Ensinnäkin huomioni kiinnittyi siihen, että kaikissa lapsen kohtaamisen tärkeys perustellaan. Perustelut ovat toisiinsa nähden samankaltaisia: toimiva vuorovaikutus nähtiin edellytyksenä edunvalvojana toimimiselle. Jos lasta ei kohdata kunnolla, ei ole mahdollista toimia hänen edunvalvojanaan.

OTE 35.

h2. Lapsen kohtaaminen. Se on *aivan* ykkönen. Minun mielestä edunvalvoja ei voi toimia, jos ei tapaa lasta.

OTE 36.

h4. Se kohtaaminen on niinku hyvinkin ytimessä kaikellaisten asioiden hoidon niinkun mahdollistumiseksi.

OTE 37.

h1. Ku sie sen lapsen *oikeesti* tunnet, kun sulla on hyvä suhde siihen niin pystyt siellä viranomaisverkostossa käyttämään sitä lapsen puhevaltaa -- mutta jos sulla ei ole sitä suhdetta nii en tiiä mitä siinä voi tehdä.

Kiinnitin huomiota korostaviin sanavalintoihin kuten ”oikeesti”, ”aivan”, ”ehdottomasti”, ”hyvinkin”. Edunvalvojat korostavat, kuinka lapsi on kaiken toiminnan keskiössä. Näen näiden argumenttien taustaoletuksena lapsikeskeisyyden, joka on sosiaalialan ja edunvalvonnan ammattieettinen lähtökohta. Lastensuojelun edunvalvonnan käsikirjassa todetaan edunvalvojan tehtäväksi huolehtia, että tapaamisissa fokus pysyy lapsessa (2010, 104). Käsikirjassa käytetään juuri sanaa *fokus*, mikä on nähtävillä myös edunvalvojien selonteoissa.

OTE 38.

h1. Mie lähen siitä lapsesta se on se minun *fokus* ja se on se pääasia siinä.

OTE 39.

h4. Edunvalvoja voi tilanteen niin edellyttäessä skipata kaiken muun ja todellaki *fokusoitua* siihen lapseen. Niin se on niinku, se on aivan huikee ero.

Näen, että korostamalla lapsen keskittymistä edunvalvojat ottavat paikan lapsilähtöisenä toimijana, lapsen asianajajana ja lapsen puolestapuhujana. Lapsen keskittyminen ja lapsen etu edellä meneminen merkityksellistyy eettisenä toimintana. Näen edunvalvojen selonteissa ilmenevän lapsikeskeisyyden osana laajempaa kontekstia. Näen puheen taustalla lapsilähtöisen ja lapsikeskeisen periaatteen, joka on 2000-luvulla korostunut entisestään lastensuojelua ohjaavana periaatteena ja käytäntönä (ks. Tulensalo 2010, 89). Argumentteja tarkastellessa voidaan aina kysyä, mihin keskusteluun ne ovat puheenvuoroja. Argumentointi eli asemoituminen ei tapahdu koskaan tyhjiössä, vaan se on osa laajempaa kontekstia¹⁸.

Edunvalvojat eivät puhuneet yleisesti ottaen eettisistä kysymyksistä oikeudellisesta näkökulmasta. He eivät esimerkiksi käyttäneet käsitettä lapsen osallisuus, joka on lastensuojelun edunvalvonnan keskeinen eettinen lähtökohta. Yllätyin siitä, että lapsen osallisuus ei käsitteenä tullut selonteissa esille kuin yhden kerran. Näen lapsen osallisuuden ilmenevät selonteissa ikään kuin taustaoletuksena, vaikkei sitä käsitteenä käytetäkään. Lapsen edun käsite sen sijaan tuli esille kymmeniä kertoja. Tarja Pösön (2012, 75–76) mukaan lapsen etu ja siihen viittaaminen kuuluu keskeisenä lapsenhuoltokielen (*childcare language* Hodgson 2007, 216) retoriikkaan.

OTE 40.

h5. Mie oon pelkästään sitä lasta varten ja *lasten etua* joka asiassa, että mitä on palaveria ja muita niin aina minun mietin sen lapsen kannalta.

¹⁸ Billig 1991, 87

OTE 41.

h4. Nyt on maailma muuttunu, ja lait on muuttunut, mutta että jollaki tavalla niinku se hirveen iso aikuiskeskeisyys, mikä monesti on niinku ollu se, että miten se *lapsen etu* siinä nyt toteutuu.

Lapsen etu käsitteenä viittaa koko lapsiväestöä koskevaan arvopäämäärään, lapsilainsäädännön läpäisevään periaatteeseen sekä yksittäistä lasta koskevan työskentelyn lähtökohtaan. Pösö (2012, 81) toteaa, että sosiaalityössä käsitteellä viitataan ehkä enemmän työskentelyä ohjaavaan orientaatioon kuin päätöksenteon sisällön määrittämiseen. Tarkasteluni perusteella havaitsin saman asian: myös omassa aineistossani lapsen edun käsitteellä viitataan enemmän työskentelyä ohjaavaan orientaatioon kuin päätöksenteon sisällön määrittämiseen. Hodgsonin (2007, 216) mukaan esimerkiksi lapsen etu ja lapsen näkökulma voidaan ymmärtää osana lastenhuoltokieltä: lastenhuoltodiskurssissa olennaista on puhe lapsen suhteista, edusta ja oikeuksista. Aineistoni eettisessä puheessa korostui juuri lapsen suhteet ja lapsen etu. Lapsen etuun viittaamisessa on kyse eettisestä kielenkäytöstä (ks. Banks & Williams 2005, 1010). Lapsen edun käsitteen yleisyys aineistossa selittynee osin myös sillä, että edunvalvonnan poliittisideologinen tavoite on mahdollistaa lapsen äänen esilletuominen lapsen edun periaatetta painottaen (Marjomaa & Laakso 2010, 11).

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmassani olen tarkastellut lastensuojelun edunvalvojen eettistä puhetta sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksessä retorisen diskurssianalyysin menetelmällä. Tehtäväni oli selvittää, millaista on edunvalvojen eettinen puhe ja eettisessä puheessa käytetyt retoriset keinot. Analysoin edunvalvojen eettistä puhetta kohdistuen huomiota muun muassa väitteen esittäjään liittyvään retoriikkaan, faktuaalistamisstrategioihin ja asemoitumiseen. Eettisen puheen retoriikassa näytti korostuvan minäpuhe ja oman kokemuksen kautta puhuminen. Tarkasteluni perusteella edunvalvojat käyttivät eettisessä puheessaan kolmea eri faktuaalistamisstrategiaa: itse todettuun vetoavaa strategiaa, sosiaalisiin normeihin vetoavaa strategiaa sekä kvantifioivaa strategiaa. Eniten esillä oli itse todettuun vetoava strategia: edunvalvojat vakuuttivat eettisiä argumenttejaan yksityiskohdilla ja kertomuksilla. Edunvalvojen moraalinen retoriikka sisältää eettisen puheen keskeisiä elementtejä kuten tunteisiin viittaamista ja eettistä terminologiaa. Näen eettisen terminologian käytön liittyvän siihen, millainen puhe käsitetään eettisesti relevanttina ja uskottavana. (vrt. Banks & Williams 2005.)

Edunvalvojat asemoivat itsensä lapsen rinnalle lapsen läheiseksi ja sosiaalityöntekijän etäisemmäksi suhteessa lapseen. Eräs edunvalvoja totesi, kuinka laki velvoittaa sosiaalityöntekijää *tapaamaan* lasta, mutta edunvalvoja *tutustuu* lapseen. Kuvaus on mielenkiintoinen, ovathan tapaaminen ja tutustuminen eri asioita. Onko niin, että sosiaalityöntekijät virkansa puolesta tapaavat lasta, mutta eivät ehdi tutustua? Edunvalvojat olivat huolissaan siitä, etteivät sosiaalityöntekijät ehdi tapaamaan lapsia tarpeeksi usein. Tämä näyttäytyy eettisenä haasteena. Ongelmana nähtiin muun muassa se, etteivät sosiaalityöntekijät ehdi välttämättä käymään lapsen sijaishuoltopaikassa. Edunvalvojat toivat esille lapsen luotavan kontaktin merkityksen ja korostivat sen tärkeyttä. Tämä toi mieleeni Hellbomin (2006, 82) ajatuksen siitä, että läsnäolo on syvästi eettinen asenne toista kohtaan ja hyvän kontaktin luominen arvostuksen viestittämistä.

Edunvalvojen eettisessä puheessa painottuu moraalinen ääni, joka ilmentää henkilökohtaista ja tilannekohtaista etiikkaa (ks. Banks 2004, 178). Tällaisessa

puheessa korostetaan esimerkiksi suhteen merkitystä, luottamusta ja sensitiivisyyttä. Eettisissä selonteoissa näkyi henkilökohtainen painotus oikeudellisen painotuksen sijaan. Edunvalvojat puhuivat paljon lapsen luotavan suhteen merkityksestä. Edunvalvojat kuvasivat itseään muun muassa lapsen keskittyjinä, läheisinä, puolueettomina, luottohenkilöinä, sitoutujina ja aktiivisina lapsen puolestapuhujina. Mitä tällainen eettinen painotus kertoo ympäröivästä yhteiskunnasta, kulttuurista, ajasta ja paikasta? Onko juuri tänä aikana tyypillistä puhua esimerkiksi kumppanuussuhteesta ja sensitiivisyydestä sen sijaan, että korostettaisiin ihmisten perusoikeuksia, ihmisarvoa jne.? Onko tilanteittaisesti ja henkilökohtaisesti painottuva eettinen argumentaatio tyypillistä juuri tänä aikana? Koen, että esimerkiksi sosiaalityön koulutuksessa eettinen argumentaatio painottuu tilanteittaisesti ja henkilökohtaisesti oikeudellisen painotuksen sijaan. Toki esimerkiksi tasa-arvo ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat esillä, mutta niistä ei kokemukseni mukaan puhuta niin paljon kuin esimerkiksi suhteen merkityksestä. Sarah Banks (2004, 71) on todennut Häyryyn ja Häyryyn viitaten, että tulevaisuudessa nähdään vähemmän normatiivista etiikkaa ja enemmän deskriptiivistä etiikkaa eli etiikka painottuu siihen, miten ammatinharjoittajat uskovat ja tekevät ja miten eettiset asiat ilmenevät käytännössä. Aineistoni eettinen pohdinta näyttää painottuvan deskriptiiviseen etiikkaan.

Näen eettisen puheen kaikkienensa yhteydessä laajempaan kulttuuriseen, yhteiskunnalliseen ja yleismaailmalliseen eetokseen. Edunvalvojien puheen taustalla voi nähdä suurelta osin sosiaalialan yleisiä eettisiä arvoja (lapsen edun ensisijaisuus, luottamus, puolueettomuus), mutta myös henkilökohtaisia arvoja. Edunvalvojien argumentaatiokontekstina näyttäytyy sosiaalialan ammatillisesti relevantti eettinen diskurssi. Tähän argumentaatiokontekstiin kuuluu olennaisena osana esimerkiksi puhe lapsen edusta (vrt. Jokinen 2016, 339). Banksia ja Williamsia (2005) mukaillen totean, että edunvalvojien selonteoissa näkyvät hallitsevat ammatilliset ja moraaliset oletukset.

Edunvalvojien eettisessä argumentaatiossa tyypillisinä retorisisina keinoina näyttäytyvät muun muassa esimerkkien käyttö ja omaan kokemukseen vetoaminen. Banks ja Williams (2005) osoittivat eettistä puhetta tarkastelevassa tutkimuksessaan, etteivät

britannialaiset sosiaalialan ammattilaiset lähteneet kuvaamaan työssään kohtaamia eettisiä jännitteitä yksittäisten tapausten kautta. Tutkielmani perusteella totean, että edunvalvojat pohtivat eettisiä kysymyksiä nimenomaan yksittäisten tapausten kautta. Mikä selittää eroa? Banksin ja Williamsin haastattelemat sosiaalialan ammattilaiset joutuivat tekemään työssään päätöksiä eettisissä ristiriitatilanteissa. Vaikuttaako päätöksenteon elementti siihen, miten sosiaalialan ammattilaiset puhuvat eettisistä kysymyksistä? Olisi mielenkiintoista tarkastella, miten suomalaisten sosiaalityöntekijöiden eettinen puhe painottuu.

Tutkielmani pohjalta totean, että edunvalvojien eettinen puhe sisältää omanlaistaan retoriikkaa. Edunvalvojien eettisessä argumentaatiossa tehdään asioita tosiasioiksi vakuuttamisesta asioita yksityiskohdilla ja kertomuksilla. Selonteoissa käytetään paljon minä-persoonamuotoa, joka ilmentää puhujan voimakasta sitoutumista esitetettävään asiaan. Edunvalvojien eettisessä puheessa viitataan tunteisiin sekä käytetään ammatillisesti relevanttia eettistä terminologiaa. Tutkielmani tulokset eivät ole kuitenkaan yleistettävissä eikä niistä voi saada kokonaiskuvaa edunvalvojien eettisestä argumentaatiossa.

Aineistoa tarkastellessani mietin, miten eettiseen puheeseen vaikuttaa edunvalvojan rooli. Väitän, että sosiaalityöntekijöiden eettinen argumentaatio olisi erilaista kuin edunvalvojien. Selonteoissa esimerkiksi lastensuojelun tilanne näyttäytyy eettisesti kestäättömänä. Otteissa tuodaan esille näkemys siitä, ettei sosiaalityöntekijöillä ole aikaa tutustua lapsiin. Ajattelen, ettei sosiaalityöntekijä ammatillisessa roolissaan kuvaisi tämän tyyppisiä asioita. Haastatteluun osallistuneista edunvalvojista suurimmalla osalla oli sosiaalityöntekijän tausta, ja heidän puheesta välittyi suurin kritiikki lastensuojelun nykytilannetta kohtaan.

Tutkimussuunnitelmassa määritin olevani kiinnostunut edunvalvojien eettisestä puheesta. Keräsin aineiston väljällä teemahaastattelulla, jossa annoin tilaa vapaamuotoiselle pohdinnalle. Haastattelujen teemana oli edunvalvonnan eettiset kysymykset. Olen pohtinut, oliko haastattelujen teema liiankin väljä ja vapaamuotoinen. Olisiko teemojen pitänyt olla tarkemmin määriteltyjä? Olisiko kysymykset pitänyt strukturoida tarkemmin? Koin ainakin saavani laajan aineiston ja päädyin ajatukseen, että haastattelut olivat sellaisenaan sopivia.

Halusin analysoida aineiston diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyysin moniin vaihtoehtoihin tutustuttuani päätin tarkentaa tutkimuskysymykseni edunvalvojen eettisessä puheessa käyttämiin retorisiin keinoihin. Analyysitavan valinta tapahtui monien eri analyttisten kokeilujen jälkeen tutustuttuani aineistoon. Diskurssianalyysin toteuttaminen oli yllättävän hankalaa. Havahduin vasta melko myöhäisessä vaiheessa siihen, että yritin jatkuvasti teemoitella aineistoa, kuten sisällönanalyysissa on tapana tehdä. Sisältöjen mukaan teemoittelu ja analysointi vei aikaani ja hidasti tutkielman etenemistä. Onneksi havahduin miettimään, että aineiston sisältö ei ole ensisijainen mielenkiintoni kohde, vaan olen kiinnostunut puhetavoista. Havainto vaikutti siihen, että aloin tarkastella aineistoa puhetapojen mukaan. Sen sijaan että poimin teemoja, aloin poimia puhetapoja. Tämän lähestymistavan sisäistettyäni aloin kiinnittää huomioita esimerkiksi väitteisiin ja niiden perusteluihin. Näin tutkielmani analyysiksi alkoi muodostua retorinen analyysi.

Mielenkiintoni puhetapojen tarkasteluun vaikutti tapaan, jolla jäsenin analyysini eri otsikoiden alle. Tarkastelin moraalista retoriikkaa viiden eri otsikon alla. Erittely näiden otsikoiden alle auttoi jäsentämään aineiston eettistä puhetta. Olen tarkastellut otsikoiden alla laajemmin myös muita eettisten selontekojen elementtejä sekä painotuksia. Mietin, olisiko jokin toinen jäsentämisen tapa ollut analyysin tekemisen tai lukemisen kannalta selkeämpi. Esimerkiksi Banks ja Williams (2005) erittelivät eettisiä selontekoja sen mukaan, oliko niissä puheenaiheena eettinen kysymys, eettinen ongelma vai eettinen ristiriita. Tapoja on monia. Näen oman jäsentämistapani perusteltuna sen vuoksi, että halusin tarkastella puhetapoja. Tällöin myös analyysi on jäsenetty puhetapojen mukaan eikä puheen sisältöjen mukaan. Toisaalta kategorisointi eri otsikoiden alle tuntui keinotekoiselta, sillä selonteot eivät ole typistettävissä yhden retorisen piirteen alle. Koin, että voin kuitenkin valitsemieni otsikkojen alla tarkastella monipuolisesti selontekoihin liittyviä elementtejä.

Tutkimusprosessin tekeminen on ollut kokemuksena vaihteleva. Välillä työ tuntui edistyvän hyvin ja sain uusia oivalluksia. Koen tehneeni paljon myös turhaa työtä varsinkin lähtiessäni teemoittelemaan aineistoa sisältöjen mukaan. Prosessi lähti etenemään kunnolla vasta sitten, kun päätin tarkentaa diskurssianalyttisen otteen retoriikan tarkasteluun. Olen pohtinut sitä, olisiko analyysia pitänyt kehittää tarkan

retorisen analyysin sijaan enemmän muihin suuntiin, esimerkiksi Banksin ja Williamsin (2005) tai Banksin (2004) tyyppisesti tarkastellen puhetta laajemmassa muodossa. Tutkielmani keskittyi pitkälti retoriikkaan, mutta pyrin tuomaan esille myös muita eettisen puheen elementtejä.

Tutkielmaa tehdessä mietin, antaako diskurssianalyttinen tarkastelu oikeutta aineistolle. Analyysia tehdessä olen kokenut harmillisenä sen, että rajattu analyysin tapa on niin yksipuolinen lähestymistapa monipuoliseen aineistoon. Aineistoa voisi tulkita lukuisilla eri tavoilla, ja on hyväksyttävä se, että kaikkea en voi saada. Retorisen analyysin kautta olisin voinut tavoittaa myös laajemmin esimerkiksi edunvalvojen moraalisen toimijuuden rakentumista. Olisin voinut tarkastella, miten lastensuojelun edunvalvojat rakentavat puheessaan moraalisen toimijuutensa olemassa olevaksi. En kuitenkaan kehittänyt analyysiani näin pitkälle, vaan moraalinen toimijuus on esillä vain ohuesti. Moraalisen toimijuuden muotojen tarkempi analyysi olisi ollut mielenkiintoista, ja näen moraalisen toimijuuden rakentumisen tarkastelun yhtenä mahdollisena jatkotutkimuksen aiheena.

Lähteet

- Banks, Sarah 2004: *Ethics, Accountability and the Social Professions*. MPG Books Group, Bodmin and King's Lynn.
- Banks, Sarah & Williams, Robin 2005: Accounting for ethical difficulties in social welfare work: Issues, problems and dilemmas. *British Journal of Social Work* 35 (7), 1005–1022.
- Banks, Sarah 2006: *Ethics and values in social work*. New York. Palgrave Macmillan.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus. Helsinki.
- Burr, Vivien 1995: *An Introduction to Social Constructionism*. London. Routledge.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2010: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva.
- Fairclough, Norman 2001: *Language and power*. Toinen painos. Pearson education Limited. Harlow.
- Haarakangas, Kauko 2008: *Parantava puhe. Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveytyössä ja psykiatrisessa hoidossa*. Hakapaino. Helsinki.
- Hellbom, Kai 2006: *Tietoinen läsnäolo ja valmentava johtaminen*. Teoksessa Hellbom, Kai & Mauro, Seija & Salo, Matti: *Johtamisen nyt. Tietoinen läsnäolo johtajuuden kivijalkana*. Edita. Helsinki.
- Heritage, John 1984: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Hodgson, David 2007: *Ethics: Caring for Children and Young People*. Teoksessa Leathard, Audrey & McLaren, Susan (toim.): *Ethics. Contemporary challenges in health and social care*. Bristol. Policy Press, 213–228.
- IFSW 2012: *Statement of Ethical Principles*. The International Federation of Social Workers.
<http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>. Viitattu 24.8.2015.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja 1999b: *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino. Tampere, 126–157.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2016: *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino. Tampere.
- Joonas, Tanja 2003: *Alkuperäiskansojen tutkimuksen etiikasta*. Teoksessa *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita*. Rovaniemi, 111–126.
- Juhila, Kirsi 1993: *Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino. Tampere, 151–186.
- Juhila, Kirsi 1999: *Tutkijan positiot*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino. Tampere, 201–232.

- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2016: Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere, 145–175.
- Krok, Suvi 2009: Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä: yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere University Press. Tampere.
- Kurri, Katja & Wahlström, Jarl 2000: Moraalin vuorovaikutuksellinen rakentaminen perheväkivaltakeskustelussa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.): Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino, Tampere, 167–187.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell. Juva, 163–187.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Lehtomaa, Merja 2008: Kokemuksen fenomenologinen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2008: Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Dialogia. Helsinki. 115–162. Juvenes Print. Tampere, 163–194.
- Marjomaa, Paula & Lapinleimu, Otso & Laakso, Milja 2010: Löytöretki lastensuojelun edunvalvontaan. Teoksessa Marjomaa & Laakso (toim.): Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. K-Print, 9–36.
- Meyer, Anneke 2007: The Moral Rhetoric of Childhood. *Childhood* 14(1), 85-104. <http://chd.sagepub.com.ezproxy.ulapland.fi/content/14/1/85.full.pdf+html>. Viitattu 5.10.2015.
- Niemelä, Pauli 2011: Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell. Juva, 13–46.
- Palmenia 2012. Helsingin yliopisto koulutus- ja kehittämiskeskus. Lastensuojelun edunvalvojakoulutus 24. – 25.4. sekä 6. – 7.6.2012, Helsinki. http://www.pelastakaalapset.fi/@Bin/696699/lastensuojelunedunvalvoja_helmi_2012.pdf. Viitattu 1.10.2015.
- Parton, Nigel & Marshall, Wendy 1998: Postmodernism and discourse approaches to social work. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.): *Social Work. Themes, Issues and Critical Debates*. Macmillan Press Ltd, 240–250.
- Pohjola, Anneli (toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä. Julkaisu C, työpapereita 47.
- Pohjola, Anneli 2009: Sosiaalityön arvot ja johtaminen. Henkilökohtainen tiedonanto 1.12.2009. <http://www.sosiaalikallega.fi/kaste/lappi/sosiaalityo/johtamisen-kehittamisrakenne/sosiaalityon-arvot-ja-johtaminen-anneli-pohjala.pdf>. Viitattu 23.1.2016.

- Powell, Catherine 2007: Safeguarding Children and Young People. A Guide for Nurses and Midwives. Open University Press. Berkshire.
<http://site.ebrary.com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/reader.action?doCID=10229853>. Viitattu 22.4.2015.
- Pösö, Tarja 2012: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere, 75–100.
- Pösö, Tarja, Skivenes, Marit & Hestbaeck, Anne-Dorthe 2014: Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach? *European Journal of Social Work*. Vol 17 (4). Taylor & Francis, 475–490.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen & Väänänen-Fomin (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell. Juva, 235–256.
- Rautajoki, Arto M. 2009: Asiantuntijuutta vakuuttamassa. Opettajien työelämäsuhteen asiantuntijuuspuhe sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston työelämäprojekteissa. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 47. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
<https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=329ec3f5-f223-4707-baf4-fa4910fbe095>. Viitattu 2.2.2016.
- Seppänen, Juha 2008: Filosofinen etiikka.
<http://www.kolumbus.fi/juha.seppanen/opinnot/fi/fi2.html>. Viitattu 14.3.2016.
- Shardlow, Steven M. 2002: Values, ethics and social work. Teoksessa Adams & Dominelli & Payne (toim.) (2002) *Social Work, Themes, Issues and Critical Debates*. Second edition. Palgrave. Basingstoke, 30–40.
- Shardlow, Steven 2006: Confidentiality, accountability and the boundaries of client-worker relationships. Teoksessa Hugman, Richard & Smith, David (toim.): *Ethical issues in social work*. Toinen painos. Routledge, New York.
- Sosiaalihuollon asiakaslaki 22.9.2000/812
- STM 2013: Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveystieteiden esitteitä 9.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104415/URN_ISBN_978-952-00-3374-3.pdf?sequence=1. Viitattu 17.3.2014.
- Suoninen, Eero 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 17–35.
- Suoninen, Eero 2003: Tutkimusmenetelmät. Diskurssianalyysi. Henkilökohtainen tiedonanto.
<https://www.jyu.fi/hum/aineistot/tutkijakoulu/suoninen.pdf>. Viitattu 15.3.2016.
- Talentia 2013: Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.
http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf. Viitattu 23.3.2015.

- Tieteen termipankki. Kielitiede: deonttinen modaalisuus.
http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:deonttinen_modaalisuus.
Viitattu 27.02.2016.
- THL. Lastensuojelun käsikirja.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 15.10.2015.
- Tulensalo, Hanna 2010: Edunvalvojan toiminta lapsen kanssa. Teoksessa Marjomaa & Laakso (toim.): Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. K-Print, 88–117.
- Urponen, Kyösti 2003: Sosiaalityön etiikan teoreettiset taustat. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.). Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C, Työpapereita 47. Rovaniemi, Lapin yliopisto, 71–86.
- Working Together to Safeguard Children 2013: A guide to Inter-Agency Working to Safeguard and Promote the Welfare of Children. HM Government, 8.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/281368/Working_together_to_safeguard_children.pdf. Viitattu 25.3.2015.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>. Viitattu 26.2.2015.
- Ylinen, Satu 2008: Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön ”välitiloissa”. Janus 16 (2), 112–126.
http://www.sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/janus/0208/janus_2_2008_yline_n.pdf. Viitattu 24.4.2015.

Liitteet

Liite 1 Lähestymiskirje

Hei!

Teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa Lapin yliopistossa lastensuojelun edunvalvonnasta. Tarkastelen tutkielmassani lapsen edunvalvontaa käytäntönä tuoden esille myös työn eettisiä perusteita. Kerään tutkimusaineiston haastattelemalla Lapin alueella toimivia edunvalvoja. Toivon, että voisit osallistua haastatteluun.

Tutkielma on osa Lasten Kaste -kehittämishanketta, jonka tavoitteena Lapissa on lisätä lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia. Lapin osalta hankkeessa on mukana 17 kuntaa ja Kuusamon kaupunki sekä Kolpene.

Pro gradu -tutkielmani on sosiaalityön pääaineen opinnäytetyö ja ohjaajanani toimii professori Merja Laitinen. Lasten Kaste-hankkeen edustajana ja yhteyshenkilönä toimii hankekoordinaattori Seija Saalismaa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskesuksesta. Tutkielman tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Aineisto ja henkilötiedot jäävät ainoastaan tutkijan nähtäväksi eikä valmiista tutkielmasta voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä.

Haastattelu on luonteeltaan temaattinen ja kestää noin 45 minuuttia. Haastattelu voidaan toteuttaa sinulle parhaiten sopivana aikana, joko kasvotusten tai etäyhteyksiä hyödyntäen. Mikäli voit osallistua haastatteluun, toivon että ilmoitat siitä mahdollisimman pian.

Ystävällisin terveisin,

Outi Tornberg

Jos haluat lisätietoja tutkimuksesta, voit ottaa yhteyttä sähköpostiini

ohiltune@ulapland.fi

Liite 2 Teemahaastattelun kysymyksiä

Kuinka kauan olet toiminut edunvalvojana?

Millaisissa tilanteissa lapsille pyydetään edunvalvojaa?

Miksi näissä tilanteissa on tärkeää hakea lapselle edunvalvojaa?

Millaisia eettisiä kysymyksiä olet pohtinut työssäsi?

Mikä edunvalvontatyössä on tärkeintä?

Mitkä asiat voivat vaikeuttaa eettisyyden toteutumista?

Miten kuvaillet sosiaalityöntekijän ja edunvalvojan roolien eroa?